

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
POČETCI KRALJEVSTVA.
SPLITSKI CRKVENI SABORI,
TOMISLAV I NJEGOVO DOBA O 1100. OBLJETNICI

*INTERNATIONAL CONFERENCE
BEGINNINGS OF THE KINGDOM.
CHURCH SYNODS OF SPLIT, TOMISLAV
AND HIS ERA ON THE 1100TH ANNIVERSARY*

Pokrovitelji:

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA
PAPINSKI ODBOR ZA POVIJESNE ZNANOSTI
(PONTIFICIO COMITATO DI SCIENZE STORICHE)
VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA
CONFERENTIA EPISCOPORUM CROATIAE

PONTIFICIO COMITATO
DI SCIENZE STORICHE

VLADA
REPUBLIKE HRVATSKE

Organizatori:

HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE
ODSJEK ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA
SVEUČILIŠTA U SPLITU

Suorganizatori:

GESELLSCHAFT FÜR KONZILIENGESCHICHTSFORSCHUNG

NADBISKUPSKI ARHIV U SPLITU

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV

ODSJEK ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU
SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
UNIVERZITETA U SARAJEVU

ARHEOLOŠKI MUZEJ U SPLITU

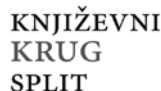
MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA SPLIT

STAROSLAVENSKI INSTITUT

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT

ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD
HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI U SPLITU

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

**POČETCI KRALJEVSTVA.
SPLITSKI CRKVENI SABORI,
TOMISLAV I NJEGOVO DOBA
O 1100. OBLJETNICI**

Split, 8. – 10. svibnja 2025.

**BEGINNINGS OF THE KINGDOM.
CHURCH SYNODS OF SPLIT, TOMISLAV
AND HIS ERA ON THE 1100TH ANNIVERSARY**

International Conference
Split, 8th to the 10th of May 2025

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT
2025

Znanstveno organizacijski odbor:

Ivan Basić

Jure Bogdan

Dinko Čutura

Josip Dukić

Tomislav Galović

Ante Jurčević

Miroslav Katić

Ivan Majnarić

Mirjana Matijević Sokol

Gordan Ravančić

Marko Trogrlić

Vida Vukoja

Međunarodni znanstveni skup
POČETCI KRALJEVSTVA.
SPLITSKI CRKVENI SABORI, TOMISLAV I NJEGOVO DOBA
O 1100. OBLJETNICI

International Conference
*BEGINNINGS OF THE KINGDOM. CHURCH SYNODS OF SPLIT,
TOMISLAV AND HIS ERA ON THE 1100TH ANNIVERSARY*

RASPORED IZLAGANJA / PROGRAMME

ČETVRTAK, 8. SVIBNJA / THURSDAY, MAY 8TH

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije / *Cathedral Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary*

9:00 h: SVEČANO OTVORENJE MEĐUNARODNOGA ZNANSTVENOG SKUPA / *OPENING CEREMONY OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu (Poljička cesta 35), Dvorana »Marko Marulić« / *Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split (Poljička cesta 35), Marko Marulić Hall*

10:45 h: Pozdravna riječ rektora Hrvatskog katoličkog sveučilišta / *Welcoming Address of the Rector of Catholic University of Croatia:*

Željko Tanjić

Pozdravna riječ dekanice Filozofskog fakulteta u Splitu / *Welcoming Address of the Dean of Faculty of humanities and social sciences:*

Ina Reić Ercegovac

11:00 h: PLENARNO IZLAGANJE / *KEYNOTE LECTURE*

Rosamond McKitterick (Cambridge): Rome, the Papacy and Croatia in the Early Tenth Century / *Rim, papinstvo i Hrvatska u ranom 10. stoljeću*

Voditelji / Chair: Ivan Basić & Marko Trogrlić

12:00 h: Petar Vrankić (Augsburg): The Origin, Role and Significance of Church Councils in the History of the Early and Medieval Church / *Nastanak, uloga i značaj crkvenih sabora u povijesti rane i srednjovjekovne Crkve*

12:20 h: Andrea Antonio Verardi (Rim – Roma): Between Local Crisis and Universal Prestige: Pope John X, the Synod of Split and the Tenth-Century Papacy / *Između lokalne krize i univerzalnog prestiža: papa Ivan X., splitska sinoda i papinstvo u 10. stoljeću*

12:40 h: Marko Trogrlić (Split): Salonitanska baština i njezina tradicija kao temelj i ishodište odluka Splitskih koncila (925-928) o prvenstvu Splitske crkve / *The Salonitan Heritage and its Tradition as the Foundation and Origin of Decisions of the Split Councils (925-928) on the Primacy of the Church of Split*

13:00-13:30 h: Rasprava / *Discussion*

13:30-15:00 h: Pauza za ručak / *Lunch break* (buffet)

Voditelji / Chair: Ivan Majnarić & Tomislav Galović

15:00 h: Marcello Garzaniti (Firenca – Firenze): The Historical Turning Point of the Synods of Split (925, 928) Between Autonomist Drives and International Balances / *Povijesna prekretnica splitskih sinoda (925., 928.) između autonomističkih težnji i međunarodnih odnosa*

15:20 h: Trpimir Vedriš (Zagreb): *Dilecti filii Sancti Petri*: Petrovski diskurs u odnosima papâ i hrvatskih vladara u 9. i 10. stoljeću / *Dilecti filii Sancti Petri: Petrine Discourse in the Relations between the Popes and Croatian Rulers in the 9th and 10th Centuries*

15:40 h: Matthias Rozein (Liège): John X, the Balkans, and Byzantium. Papal Power and Its Limits in Southeastern Europe at the Beginning of the 10th Century / *Ivan X., Balkan i Bizant. Papinska moć i njezina ograničenja u jugoistočnoj Europi početkom 10. stoljeća*

16:00-16:30 h: Pauza za kavu / *Coffee break*

16:30 h: Zvezdan Strika (Augsburg): *Concilium et successores apostoli Petri*: koncilna ideja u kršćanskoj Europi i Hrvatskoj prve polovice 10. stoljeća i njezin odnos prema rimskim biskupima u razdoblju Tomislavove vladavine / *Concilium et successores apostoli Petri: Synodality in Christian Europe and Croatia in the First Half of the 10th Century and its Relationship to the Papacy in the Period of Tomislav's Reign*

16:50 h: Ivica Musa (Zagreb): Papinstvo u vrijeme vladavine kneza/kralja Tomislava: nemoćno papinstvo ili predtemelji Europe papa i kraljeva? / *The Papacy During the Reign of Prince/King Tomislav: a Powerless Papacy or the Forerunners of a Europe of Popes and Kings?*

17:10 h: Josip Dukić (Split): Pape i europski vladari u prva tri desetljeća 10. stoljeća / *Papi e sovrani europei nei primi tre decenni del X secolo*

17:30-18:00 h: Rasprava / *Discussion*

18:30 h: PREDSTAVLJANJE KNJIGE / BOOK LAUNCH

Slavko Kovačić, *Glagoljaštvo na području stare Splitske metropolije*, Split–Zagreb: Staroslavenski institut, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Centar »Don Frane Bulić« Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2025.

Pozdravni govori / Welcoming addresses: Vida Vukoja, Katarina Lozić Knezović, Josip Dukić

Predstavljajući / Speakers: Mateo Žagar, Ana Šimić

Moderatorica / Moderator: Jelena Đorđević

20:00 h: Večera / *Dinner*

(Studentski centar Sveučilišta u Splitu / *Student Center of the University of Split*)

PETAK, 9. SVIBNJA / FRIDAY, MAY 9TH

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu (Poljička cesta 35), Dvorana »Marko Marulić« / *Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split (Poljička cesta 35), Marko Marulić Hall*

Voditelji / Chair: Trpimir Vedriš & Danijel Džino

9:00 h: Mirjana Matijević Sokol (Zagreb): Od Ivana Ravenjanina do Ivana, prvoga splitskog metropolita / *From John of Ravenna to John, the first Metropolitan of Split*

9:20 h: Mladen Ančić (Zadar): Splitske sinode kao konsolidacija misionarskoga razdoblja / *Split Councils as Consolidation of Missionary Era*

9:40 h: Zrinka Nikolić Jakus (Zagreb): Članci crkvenog sabora 925. godine kao pokušaj regulacije društveno-političkih odnosa u Hrvatskoj u prvoj polovini 10. stoljeća / *Articles of the Church Council in 925 as an Attempt to Regulate Socio-Political Relations in Croatia in the first Half of the 10th Century*

10:00 h: Daniel Patafta (Zagreb): Sakrament ženidbe i svećenički celibat na crkvenom saboru u Splitu 925. u kontekstu općecrkvenih reformi od kraja 9. do 11. stoljeća / *The Sacrament of Marriage and Priestly Celibacy*

at the Church Council of Split in 925 in the Context of General Church Reforms from the End of the 9th to the 11th Century

10:20-10:40 h: Rasprava / *Discussion*

10:40-11:00 h: Pauza za kavu / *Coffee break*

11:00 h: **Vadim B. Prozorov** (Moskva – Moscow): Scriptural, Patristic and Legal Quotations in the Texts of the Synods of Split (925 and 928) / *Biblijski, patristički i pravni citati u tekstovima sabora Splitske crkve (925. i 928. godine)*

11:20 h: **Dragana Kunčer** (Beograd – Belgrade): Morphology and Authenticity of the Acts of the Split Synods of 925 and 928: A Linguistic Approach / *Morfologija i autentičnost akata splitskih sinoda 925. i 928.: lingvistički pristup*

11:40 h: **Marianna Cerno** (Udine): Reassessing *Domnius' Vita prima*: New insights into *Historia Salonitana maior* as a source and collector of sources / *Preispitivanje Prvog života sv. Dujma: Nove spoznaje o Historia Salonitana maior kao izvoru i zbirci izvora*

12:00 h: **Luka Špoljarić** (Zagreb): Šimun Kožičić Benja i Toma Niger između politike i povijesnih istraživanja / *Šimun Kožičić Benja and Toma Niger between Politics and Historical Research*

12:20-13:00 h: Rasprava / *Discussion*

13:00-14:30 h: Pauza za ručak / *Lunch break* (buffet)

Voditelji / Chair: **Denis E. Alimov & Hrvoje Gračanin**

14:30 h: **Denis E. Alimov** (Sankt Petersburg): *Rex Chroatorum*: geneza i sadržaj titule u ranosrednjovjekovnom civilizacijskom kontekstu / *Rex Chroatorum: The Genesis and Meaning of the Title in the Civilizational Context of the Early Middle Ages*

14:50 h: **Robert Kurelić** (Pula): Krunidbeni i kraljevski rituali u vrijeme kralja Tomislava / *Coronation and Royal Rituals in the Time of King Tomislav*

15:10 h: **Goran Bilogrivić** (Rijeka): Tomislav, diskontinuiteti 10. stoljeća i formiranje Hrvatskog Kraljevstva u europskom kontekstu / *Tomislav, 10th-century Discontinuities, and the Formation of the Kingdom of Croatia in a European Context*

15:30 h: **Ante Nazor** (Zagreb): Izvori o hrvatskoj vojsci u prvoj polovici 10. stoljeća / *Sources on the Croatian Army in the first Half of the 10th Century*

15:50 h: Vladimir Sokol (Sesvete): Vojna moć kralja Tomislava u svjetlu pisanih i arheoloških vrela / *The Military Power of King Tomislav in the Light of Written and Archaeological Sources*

16:10-16:30 h: Rasprava / *Discussion*

16:30-17:00 h: Pauza za kavu / *Coffee break*

17:00 h: Ivan Josipović (Zadar): Mûk između vladarskih natpisa – nedostatak umjetničkih djela iz vremena početka hrvatskog kraljevstva / *Silence Between Rulers' Inscriptions – The Lack of Artistic Works from the Period of the Beginning of the Croatian Kingdom*

17:20 h: Ante Alajbeg (Split): Oltarne ograde, *damnatio memoriae* i političke dinamike u osvit Hrvatskog Kraljevstva / *Altar Screens, Damnatio Memoriae, and Political Dynamics at the Dawn of the Croatian Kingdom*

17:40 h: Mirja Jarak (Zagreb): Sarkofag splitskog nadbiskupa Ivana, sina Tordakatova i skulptura prve polovice 10. stoljeća u Dalmaciji / *The Sarcophagus of the Archbishop of Split, John, Son of Tordacatus, and the Sculpture of the first Half of the 10th Century in Dalmatia*

18:00 h: Vinicije B. Lupis (Dubrovnik): Dubrovački moćnici i car-pisac Konstantin Porfirogenet, kao dio kulturne baštine hrvatskih prostora 10. stoljeća / *Dubrovnik Reliquaries and the Emperor-Writer Constantine Porphyrogenitus, as Part of the Cultural Heritage of the 10th-Century Croatian Regions*

18:20 h: Ivana Tomas (Zagreb): Vladarska kapela Mihajla Viševića u Stonu i njezina povezanost s dubrovačkim predromaničkim spomenicima / *The Palatine Chapel of Michael Višević in Ston and its Links with Dubrovnik's Pre-Romanesque monuments*

18:40 h: Radoslav Bužančić (Split): *MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA*. Natpis vladara s titulom *REX*, njegove kraljevske obitelji i supruge s titulom *REGINA* / *MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA. The inscription of a Ruler with the Title REX, of his Royal Family and a Wife with the Title REGINA*

19:00-19:30 h: Rasprava / *Discussion*

20:00 h: Večera / *Dinner*

(Studentski centar Sveučilišta u Splitu / *Student Center of the University of Split*)

SUBOTA, 10. SVIBNJA / SATURDAY, MAY 10TH

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu (Poljička cesta 35), Dvorana »Marko Marulić« / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split (Poljička cesta 35), Marko Marulić Hall

Voditelji / Chair: Ivana Tomas & Ivan Josipović

9:00 h: Tomislav Galović (Zagreb): *Methodii doctrina* i hrvatsko glagoljaštvo: *status quaestionis* / *Methodii doctrina and the Croatian Glagolism: status quaestionis*

9:20 h: Ivica Prlender (Zagreb): *Methodii doctrina* na prostoru hrvatske povijesti za vladanja kralja Tomislava / *Methodii doctrina in the Space of Croatian History in the Time of King Tomislav's Reign*

9:40 h: Mateo Žagar (Zagreb): Najstariji ćirilički spomenici u Konavlima: između konstrukcije i rekonstrukcije / *The Oldest Cyrillic Monuments in Konavle: between the Construction and the Reconstruction*

10:00 h: Kristijan Kuhar (Zagreb): *Dominus vobiscum* ili *Gospodь s vami*. Odnos latinskoga i crkvenoslavenskoga bogoslužja do 13. stoljeća / *Dominus vobiscum or Gospodь s vami. The Relationship between Latin and Church Slavonic Liturgy until the 13th Century*

10:20 h: Ana Šimić (Zagreb): Literarizacija odnosa kralja Tomislava prema glagoljaštvu / *A literary Perspective on King Tomislav's Relation Towards Glagolism*

10:40-11:00 h: Rasprava / Discussion

11:00-11:30 h: Pauza za kavu / Coffee break

11:30 h: Danijel Džino (Sydney): Michael: The duke of Hum and Archon of Zahumlje / *Mihajlo: knez Huma i arhont Zahumljana*

11:50 h: Ivan Basić (Split): Romanness and Slavdom on the Southeastern Borders of Tomislav's Kingdom: Michael's Inscription from Ston / *Romanstvo i slavenstvo na jugoistočnim granicama Tomislavova kraljevstva: Mihajlov natpis iz Stona*

12:10 h: Zdenka Janeković Römer (Dubrovnik): Crkvene i političke prilike u dubrovačkoj općini u 10. stoljeću / *Ecclesiastical and Political Conditions in the Dubrovnik Commune in the 10th century*

12:30 h: Milenko Krešić (Sarajevo): Politički kontekst i crkvene prilike u jugoistočnim sklavinijama: Humu, Tribuniji i Bosni u vrijeme kralja Tomislava i splitskih crkvenih sabora / *Political Context and the Church*

Conditions in the Southeast Sklaviniae: Hum, Tribunia and Bosnia in the Time of King Tomislav and the Church Councils of Split

13:10-13:30 h: Rasprava / *Discussion*

13:30-15:00 h: Pauza za ručak / *Lunch break* (buffet)

Voditelji / Chair: Josip Vrandečić & Ludwig Steindorff

15:00 h: Krešimir Filipec (Zagreb): Crkvena infrastruktura oko 925. u Panoniji i Sisačka biskupija / *Church Infrastructure around 925 in Pannonia and the Sisak Diocese*

15:20 h: Tamás Körmendi (Budimpešta – Budapest): Stara Slavonija i njezina pripadnost u 10. stoljeću po mađarskoj historiografiji / *To Whom Belonged the So-Called »Old Slavonia« in the 10th Century According to the Hungarian Historiography?*

15:40 h: Veronika Rudolf (Budimpešta – Budapest): Die Karantanische Mark im 10. Jahrhundert / *Karantanska marka u 10. stoljeću*

16:00 h: Neven Budak (Rijeka): Između apologetike i hiperkritičnosti / *Between Apologetics and Hypercriticality*

16:20 h: Hrvoje Gračanin (Zagreb): Hrvatski kralj Tomislav u interpretaciji i recepciji ranonovovjekovnog povjesništva / *The Croat King Tomislav in the Interpretation and Reception of the Early Modern Historiography*

16:40 h: Ludwig Steindorff (Kiel): Sabor na Duvanjskom polju – historiografska fikcija i njezina podloga u Ljetopisu popa Dukljanina / *The Council on the Field of Duvno – A Historiographical Fiction and its Background in the Chronicle of the Priest of Dioclea*

17:00-17:20 h: Rasprava / *Discussion*

17:20-17:40 h: Pauza za kavu / *Coffee break*

17:40 h: Ivan Majnarić (Zagreb): Naslov *rex* i diskurs predmoderne hrvatske nacije: pisma pape Ivana X. u *Historia Salonitana Maior* / *The Title rex and the Discourse of the Premodern Croatian Nation: The Letters of Pope John X in the Historia Salonitana Maior*

18:00 h: Marko Medved (Rijeka): Daniele Farlati i Split – doprinos poznavanju arhivske građe o nastanku *Illyricum sacrum* / *Daniele Farlati e Spalato – contributo alla conoscenza delle fonti d'archivio relative all' Illyricum Sacrum*

18:20 h: Tomislav Matić (Zagreb): »*Non vocetur concilium, vocetur conventus, vocetur conciliabulum, congregatio, sinagoga...*« – Koncilijaristički pokret u kasnom srednjem vijeku i interes za starije crkvene sabore / »*Non vocetur concilium, vocetur conventus, vocetur conciliabulum, congregatio, sinagoga...*« – *The Late Medieval Conciliar Movement and the Interest in Older Church Councils*

18:40 h: Josip Vrandečić (Split): Hrvatsko Kraljevstvo u konceptualnom okviru Bellocove *Europe i vjere* / *The Croatian Kingdom in the Conceptual Framework of Hilaire Belloc's Book Europe and the Faith (1920)*

19:00 h: Ivan Zubac (Đakovo): 1000. proslava Hrvatskog Kraljevstva 1925. Pitanje identiteta hrvatskog naroda u Kraljevini SHS/Jugoslaviji u svjetlu arhivskih izvora / *Millennial Celebration of the Kingdom of Croatia in 1925. The Question of the Identity of the Croatian People in the Kingdom of SHS/Yugoslavia in the Light of Archival Sources*

19:20 h: Krešimir Bušić (Zagreb): Misao o zajedničkim znamenitim osobama iz zemlje predaka – Isticanje kralja Tomislava u nacionalnom identitetu bunjevačkih Hrvata u Bačkoj / *The Thought of Shared Prominent Figures from the Ancestral Land – Highlighting King Tomislav in the National Identity of the Bunjevac Croats in Bačka*

19:40 h: Robert Holjevac – Ana Holjevac Tuković (Zagreb): Prikaz kralja Tomislava u hrvatskim povijesnim udžbenicima: usporedba socijalističke Jugoslavije i Republike Hrvatske / *The Depiction of King Tomislav in Croatian History Textbooks: A Comparison Between Socialist Yugoslavia and the Republic of Croatia*

20:00-20:30 h: Rasprava / *Discussion*

Ivan Basić, Ivan Majnarić, Marko Trogrlić: Zaključna riječ / *Concluding remarks*

20:30 h: Večera / *Dinner* (Hotel Radisson Blu)

JEDANAEST STOLJEĆA POSLIJE

Godine 925. papa Ivan X. uputio je pismo »dragom sinu Tomislavu, kralju Hrvata, i Mihajlu, uzvišenom knezu Humljana, i prepoštovanom i presvetom subratu našem Ivanu, nadbiskupu svete salonitanske crkve i svim podložnim biskupima, kao i svim županima i svim svećenicima i svemu narodu, koji živi u Sklavoniji i Dalmaciji, predragim našim sinovima«. Naime, za pontifikata pape Ivana X. održan je 925. godine prvi crkveni sabor (sinoda) u Splitu, na kojem su sudjelovali papinski poslanici, palestrinski biskup Lav i ankonitanski biskup Ivan. Papinski su poslanici donijeli papina pisma splitskom nadbiskupu i svem svećenstvu te hrvatskome kralju Tomislavu i zahumskome knezu Mihajlu. Valja istaknuti da je ovaj sabor sazvan na poticaj i molbu hrvatskoga kralja Tomislava te, s druge strane, na molbu domaćih biskupa i da pitanje uspostave metropolitanskog crkvenog ustroja s jasnom jurisdikcijom ima veliko značenje za ondašnju hrvatsku srednjovjekovnu državu i Crkvu. Oslovljavanje hrvatskog vladara Tomislava kao kralja od strane onodobne papinske kurije (papa Ivan X. tako ga naziva u upućenom mu pismu) upućuje na Tomislavovo stjecanje najvišeg statusa u vladarskoj hijerarhiji onoga vremena – onog kraljevskog – kao i na položaj tadašnje Hrvatske kao jedne od europskih država koje su u svom razvoju dosegle najviši stupanj u skladu s ranosrednjovjekovnim shvaćanjem odnosa dviju osnovnih društvenih stvarnosti – one svjetovne i one duhovne. S druge, pak, strane, osnivanje jedinstvene crkvene pokrajine gotovo za cijelo hrvatsko etničko područje nedvojbeno svjedoči i o tomu da je ono bilo pod vrhovnom vlašću kralja Tomislava.

Iako su o ovim (i kasnijim) splitskim crkvenim saborima te njihovu širem i užem društvenom kontekstu u Splitu svojedobno održana dva uspješna i zapažena znanstvena skupa – *Vita religiosa, morale e sociale ed i concili di Split (Spalato) nei secoli X-XI* (1978., zbornik radova objavljen 1982.) i *Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća* (1985., zbornik radova objavljen 1990.) – protok vremena, izmjena historiografskih metodologija, pristupa i saznanja te postupno sazrijevanje novih generacija istraživača čine nužnim novo promišljanje

društvene stvarnosti kakva je oblikovala prvu četvrtinu 10. stoljeća, kao i njezinu recepciju, u sinkronijskom i dijakronijskom smislu.

Dominantnu pozornost ovaj znanstveni skup želi usmjeriti na osobu i doba Tomislava, prvoga hrvatskog vladara uz kojega se može razložno vezati kraljevski naslov (*rex*), čije je djelovanje najuže vezano upravo uz kontekst dvaju splitskih crkvenih sabora (akti kojih inače predstavljaju najvažniji pisani izvor o ovom vladaru). Tisuću i stota obljetnica prvoga spomena Tomislava kao kralja prilikom održavanja prvoga splitskog crkvenog sabora prikladan je okvir i da se iznova sagleda stanje spoznaja o Tomislavu i njegovu dobu kakvo je vladalo prilikom impozantnog obilježavanja tisućite obljetnice istog događaja (925. – 1925.), ali i prigoda da se ocijene, kontekstualiziraju i revidiraju kasnija dostignuća historiografije i srodnih joj znanosti. Na koncu, za očekivati je i posve svježije poglede proizašle iz nove ili drugačije egzegeze vrela.

Nacionalnu proslavu 1000. godišnjice Kraljevine Hrvatske 1925. godine obilježile su različite znanstvene, kulturne i popularne manifestacije. Znanstvene aktivnosti ponajprije su uokvirene *Zbornikom Kralja Tomislava u spomen tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva* u izdanju tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U njemu su, uz pretiske nekoliko članaka iz druge polovice 19. stoljeća, objedinjeni tada recentni ili baš za tu priliku napisani znanstveni radovi. Autorski je *Zbornik* objedinio neke od najuglednijih hrvatskih historičara, a rezultati istraživanja bili su zavidni odraz tada dominantnih historiografskih pristupa, namjena i usmjerenja. Bitan ton *Zborniku* dali su pretiskani članci Franje Račkog iz 1871. i Ivana Kukuljevića Sakcinskog iz 1879. godine, »očeva hrvatske historiografije«, čime se svakako komemorirao njihov značaj za hrvatsku historiografiju, ali i na stanoviti način nasljedovao pristup poimanju prošlosti koji je – s obzirom na političke prilike hrvatskog položaja u Austro-Ugarskoj Monarhiji te potrebe oblikovanja moderne hrvatske nacije i kohezivne uloge povijesti za nju – ispreplitao znanstveni i nacionalni ideološki pristup.

Ta dvojakost znanstvenoga i popularnog poimanja prošlosti osobito je do izražaja došla tijekom obilježavanja 1000. godišnjice Kraljevine Hrvatske 1925. godine, u tadašnjim društveno-političkim okolnostima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koje su također bile obilježene nacionalnim izazovima. Na taj se način oblikovala interpretacija postanka Kraljevine Hrvatske, koja je u znanstvenom i javnom diskursu povezivala nacionalnu simboliku s historiografskim istraživanjima. S obzirom na daljnji razvoj povijesnih prilika kroz 20. stoljeće, napose njegovu drugu polovicu u kojoj je javna popularna manifestacija nacionalnih osjećaja bila nepoželjna, pa i (osobno) pogubna, lik kralja Tomislava – osobito putem postavljenja konjaničkog lika Roberta Frangeša Mihanovića 1947. godine na zagrebačkom Trgu kralja Tomislava – postao je glavno mjesto čuvanja i reafirmacije nacionalnog identiteta, oslanjajući se na ideološke temelje postavljene u korijenima mlade moderne hrvatske nacije 19. stoljeća. S obzirom na okolnosti u kojima se Hrvatska našla devedesetih godina 20.

stoljeća, koje su nužno iziskivale jačanje nacionalne svijesti, aktualiziran je i govor o pitanjima postanka Kraljevine Hrvatske. Pritom je, međutim, i u znanstvenom diskursu bila primjetna uporaba nacionalnoga ideološkog pristupa koji se povremeno opetuje do današnjice. Premda je neophodan za repetaciju i čuvanje nacionalnog identiteta, a ne isključuje nužno ni znanstveni pristup, u nacionalno ideološkom pristupu primjetno je nasljedovanje historiografskih metodoloških obrazaca karakterističnih za historiografiju 19. stoljeća. Znanstvena konferencija povodom 1100. obljetnice Kraljevine Hrvatske stoga je prilika da se komparativno sagleda stanje hrvatske historiografije 1925. godine i danas. Podjednako može poslužiti kao mjesto za utvrđivanje suvremenih znanstvenih pristupa temi postanka Kraljevine Hrvatske, uzimajući ponajprije u obzir razvoj historiografskih metodologija i konceptualnih oruđa, onkraj postojećega i neophodnog nacionalno-ideološkog diskursa. Ovaj je, dakle, međunarodni znanstveni skup jedinstvena prigoda da se utvrdi nacionalni historiografski znanstveni kanon, koji je često bio izložen razgradnji, vođenoj u posljednje doba pomodnim svjetonazorom relativizacije svega nacionalnog, pa posljedično i nacionalnih historiografija.

S početkom Hrvatskoga Kraljevstva, koje je pripadalo zapadnom kršćanskom naslijeđu, na hrvatskim se prostorima pojavljuju i prvi dokumentirani glasi o glagoljici i crkvenoslavenskome jeziku u bogoslužju, koji će u narednim stoljećima postati kulturno i identitetsko obilježje Hrvata. Premda se, zbog nerazumijevanja pisma i jezika, na glagoljaštvo često nije gledalo blagonaklono, ipak ni na samim splitskim crkvenim saborima ono nije zabranjeno ni osuđeno, već smješteno u okvire zapadno-latinske kršćanske crkvene hijerarhije na hrvatskome području. Time je glagoljica ukorijenjena u hrvatski kulturni i duhovni identitet te ga je kroz naredno tisućljeće na jedinstven način snažno oblikovala.

U priređivanje ovoga međunarodnog znanstvenog skupa njegovi su organizatori, suorganizatori i pokrovitelji uložili nemale napore – organizacijske, konceptualne, logističke, financijske, infrastrukturne, proceduralne, praktične i ine prirode.

On se održava pod visokim pokroviteljstvom Hrvatske biskupske konferencije, vatikanskog Papinskog odbora za povijesne znanosti (*Pontificio Comitato di Scienze Storiche*) te Vlade Republike Hrvatske. Našim visokim pokroviteljima od srca zahvaljujemo na velikom povjerenju kojim su od početka ovog projekta sve do njegove realizacije pratili njegov razvoj i odvijanje.

Uz glavne organizatore – Hrvatsko katoličko sveučilište iz Zagreba i Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu – okupili smo kao suorganizatore i Gesellschaft für Konziliengeschichtsforschung (Augsburg), Nadbiskupski arhiv u Splitu, Hrvatski državni arhiv, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Arheološki muzej u Splitu, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika,

Staroslavenski institut, Hrvatski institut za povijest, Književni krug Split i Zavod za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu. U svemu, dakle, pri priređivanju skupa sudjelovalo je ukupno šesnaest akademskih, znanstvenih i kulturnih institucija, iz pet gradova, u zemlji i inozemstvu: filozofski fakulteti dvaju najvažnijih sveučilišta u zemlji, nacionalno katoličko sveučilište, četiri katolička bogoslovna fakulteta, dva najstarija arheološka muzeja u Hrvatskoj, dva javna znanstvena instituta nacionalnog značaja, dva arhiva (nacionalni i dijecezanski), te područna jedinica nacionalne akademije znanosti, uz dvije zaslužne ustanove mjesnog i međunarodnog karaktera – jednu općekulturnog stvaralačkog i nakladničkog profila, i drugu specijaliziranu za povijest crkvenih skupova. Vjerujemo da ovaj i ovakav sastav zrcali interdisciplinarnost kakvu priželjkujemo u radu i rezultatima ovoga skupa.

Financijski su međunarodni znanstveni skup *Počeci kraljevstva. Splitski crkveni sabori, Tomislav i njegovo doba o 1100. obljetnici* poduprli Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Sveučilište u Splitu, Hrvatsko katoličko sveučilište, Filozofski fakultet u Splitu, Županija Splitsko-dalmatinska te Splitsko-makarska nadbiskupija. Svima im na tomu od srca zahvaljujemo.

Naš je skup okupio pedeset i dva sudionika iz deset zemalja: uz kolegice i kolege iz Hrvatske tu su još sudionici iz (u abecednom slijedu) Australije, Belgije, Bosne i Hercegovine, Italije, Mađarske, Njemačke, Rusije, Srbije i Velike Britanije.

Svima njima, kao i poštovanim uzvanicima koji će nazočiti skupu za vrijeme njegova odvijanja, a napose njegovu svečanom otvorenju, izražavamo srdačnu dobrodošlicu u naš drevni i lijepi Split, u kojemu zaista, po riječima Ivana Pavla II., izrečenima i zapisanima u splitskoj katedrali, mjestu održavanja splitskih crkvenih sabora, »povijest nije šutjela...«

U Splitu, o Sudamji, 2025.

Ivan Basić
Ivan Majnarić
Marko Trogrlić

ELEVEN CENTURIES LATER

In 925, Pope John X sent a letter to »our dear son Tomislav, King of the Croats, and Michael, excellent Duke of the Humljani, and our most venerable and holy brother John, Archbishop of the Holy Church of Salona, and all the subordinate bishops, as well as all the župans, priests, and all the people living in Sclavonia and Dalmatia, our dearest sons«. During the pontificate of Pope John X, the first church council (synod) in Split was held in 925, with papal envoys – Bishop Leo of Palestrina and Bishop John of Ancona – present. These envoys brought the pope's letters to the Archbishop of Split and the clergy, as well as to the Croatian King Tomislav and the Duke of Zahumlje, Michael. It is important to highlight that this synod was convened at the initiative and request of King Tomislav, as well as the local bishops, and that the establishment of a metropolitan church structure with clear jurisdiction held great significance for the Croatian medieval state and Church. The papal chancery's address to the Croatian ruler Tomislav as »king« (as Pope John X referred to him in his letter) indicates that Tomislav had attained the highest status in the ruling hierarchy of the time – the royal title. It also reflects Croatia's standing as one of the European states that had reached the highest stage of development in accordance with the early medieval understanding of the relationship between the two fundamental social realities – the secular and the spiritual. Furthermore, the establishment of a unified ecclesiastical province for nearly the entire Croatian ethnic territory undeniably testifies to the fact that this area was under the supreme authority of King Tomislav.

Although two noteworthy and well-received conferences were already held in Split on these (and later) church councils and their broader and narrower social contexts – *Vita religiosa, morale e sociale ed i concili di Split (Spalato) nei secoli X-XI* (1978, published in 1982) and *The Beginnings of Croatian Christian and Social Life from the 7th to the End of the 9th Century* (1985, published in 1990) – the passage of time, shifts in historiographical methodologies, approaches, and overall knowledge, as well as the gradual emergence of new generations of scholars, make it necessary

to rethink the social reality that shaped the first quarter of the 10th century and its reception, both synchronically and diachronically.

This conference aims to focus on the person and times of Tomislav, the first Croatian ruler who can be justifiably associated with the royal title (*rex*). His reign is closely linked to the context of the two church councils in Split, whose acts remain the most important written sources about him. The 1100th anniversary of the first mention of Tomislav as king during the first church council in Split provides an appropriate occasion to reassess the state of knowledge about Tomislav and his time, as it was perceived during the grand celebration of the 1000th anniversary of the same event (925–1925). It is also an opportunity to evaluate, contextualize, and revise subsequent achievements in historiography and related disciplines. Additionally, we anticipate fresh perspectives derived from new or alternative interpretations of historical sources.

The national celebration of the 1000th anniversary of the Croatian Kingdom in 1925 featured various scientific, cultural, and popular events. The scientific activities were primarily framed by the edited volume *King Tomislav (Dissertationes in memoriam anni millesimi a Tomislavo, primo Croatorum rege praeteriti editae)*, published by the Yugoslav Academy of Sciences and Arts. This collection of essays included reprints of several 19th-century articles alongside the more recent or specially commissioned scholarly papers for the occasion. The collection brought together some of the most distinguished Croatian historians, and its research findings reflected the dominant historiographical approaches, aims, and orientations of the time. A significant tone was set by the reprinted texts of Franjo Rački (1871) and Ivan Kukuljević Sakcinski (1879), the »fathers of Croatian historiography«, thereby commemorating their contributions while also perpetuating a historiographical approach that intertwined scholarly and national-ideological perspectives – especially in light of Croatia’s political position within the Austro-Hungarian Monarchy and the pressing need to shape a modern Croatian nation by the use of national history as a cohesive.

This duality of scientific and popular perceptions of the past was particularly evident in the commemoration of the 1000th anniversary of the Croatian Kingdom in 1925, amidst the socio-political circumstances of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, which were also marked by national challenges. Consequently, an interpretation of the Croatian Kingdom’s origins emerged that linked national symbolism with historiographical research in both scholarly and public discourse. Given the historical developments of the 20th century – especially its latter half, when public manifestations of national sentiment were undesirable or even personally perilous – King Tomislav’s image, particularly through Robert Frangeš Mihanović’s equestrian statue installed in Zagreb’s King Tomislav Square in 1947, became a focal point for preserving and reaffirming national identity. This was built upon the ideological foundations laid in the formative period of the modern Croatian nation in the 19th century. In light of Croatia’s circumstances in the 1990s, which necessitated the

strengthening of national consciousness, discussions on the origins of the Croatian Kingdom were revitalized. However, even within scholarly discourse, a national-ideological approach was sometimes evident – a trend that persists occasionally to this day. While such an approach is essential for reinforcing and preserving national identity and does not necessarily preclude scientific inquiry, it often follows historiographical methodological patterns characteristic of 19th-century historiography. The scientific conference marking the 1100th anniversary of the Croatian Kingdom provides an opportunity to compare the state of Croatian historiography in 1925 and today. It also serves as a platform to establish contemporary scholarly approaches to the topic of the Croatian Kingdom's origins, taking into account the evolution of historiographical methodologies and conceptual tools, beyond the necessary and inevitable national-ideological discourse. This international conference presents a unique occasion to define the national historiographical canon, which has often been subject to deconstruction, driven in recent times by a fashionable worldview that relativizes all things national – including national historiographies.

With the beginning of the Croatian Kingdom, which belonged to the Western Christian tradition, the first documented mentions of the Glagolitic script and the Church Slavonic language in liturgy appeared in Croatian territories. Over the following centuries, these elements would become cultural and identity markers of the Croatian people. Although Glagolitic writing was often viewed with suspicion due to a lack of understanding of its script and language, it was neither banned nor condemned at the church councils in Split. Instead, it was incorporated within the Western Latin Christian church hierarchy in Croatia, thereby embedding the Glagolitic script into Croatian cultural and spiritual identity for the next millennium.

The organizers, co-organizers, and sponsors of this international conference have made significant efforts – organizational, conceptual, logistical, financial, infrastructural, procedural, and practical – to bring this project to fruition.

The conference is held under the high patronage of the Croatian Bishops' Conference, the Vatican's Pontifical Committee for Historical Sciences (*Pontificio Comitato di Scienze Storiche*), and the Government of the Republic of Croatia. We sincerely thank our high patrons for their trust and support exhibited from the project's inception, throughout its development and realization.

In addition to the main organizers – the Croatian Catholic University in Zagreb and the Department of History at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split – we have brought together the following co-organizers: Gesellschaft für Konziliengeschichtsforschung (Augsburg), the Archdiocesan Archive in Split, the Croatian State Archives, the Department of History at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, the Catholic Faculty of Theology at the University of Split, the Catholic Faculty of Theology at the University of Zagreb, the Catholic Faculty of Theology in Đakovo at Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, the Catholic Faculty of Theology at the University of Sarajevo, the Archaeo-

logical Museum in Split, the Museum of Croatian Archaeological Monuments, the Old Church Slavonic Institute, the Croatian Institute of History, the Literary Circle Split, and the Institute for Scientific and Artistic Work of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Split. In total, sixteen prominent academic, scientific and cultural institutions from five cities, both domestic and international, participated in organizing this conference: the faculties of humanities of the two most significant universities in the country, the national Catholic university, four Catholic faculties of theology, the two oldest archaeological museums in Croatia, two public scientific institutes of national significance, two archives (national and diocesan), and a regional unit of the national academy of sciences, along with two distinguished institutions of local and international character – one of general cultural, creative, and publishing profile, and the other specializing in the history of church councils. We believe that this composition reflects the interdisciplinarity we aspire to in the work and outcomes of this conference.

The international conference *The Beginnings of the Kingdom: The Church Synods of Split, Tomislav, and His Era on the 1100th Anniversary* is financially supported by the Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia, the University of Split, Catholic University of Croatia, Faculty of Humanities and Social Sciences, Split-Dalmatia County and the Archdiocese of Split-Makarska. We extend our heartfelt gratitude to all of them.

Our conference has brought together fifty-two participants from ten countries: in addition to colleagues from Croatia, there are also participants from (in alphabetical order) Australia, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Germany, Hungary, Italy, Russia, Serbia, and the United Kingdom.

To all of them, as well as to the esteemed guests who will attend the conference during its proceedings, and especially its formal opening, we extend a warm welcome to our ancient and beautiful Split, where, indeed, in the words of John Paul II, spoken and recorded in the Split Cathedral – the site of the Split church councils – »history has not remained silent...«

In Split, on Sudamja (Feast of St. Domnius), 2025.

Ivan Basić
Ivan Majnarić
Marko Trogrlić

LOGOTIP

MEDUNARODNOGA ZNANSTVENOG SKUPA *POČETCI KRALJEVSTVA.*
SPLITSKI CRKVENI SABORI, TOMISLAV I NJEGOVO DOBA
O 1100. OBLJETNICI, SPLIT, 8. – 10. SVIBNJA 2025.

Predložak za logotip jest sarkofag s vrlo bogatom ornamentikom, pronađen 1963. godine prilikom arheoloških istraživanja nekadašnjeg samostana sv. Klare u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače. Sarkofag se izvorno nalazio u južnom dijelu periptera splitske katedrale, odakle je početkom XVII. stoljeća prenesen u samostan klarisa. Pohranjen je u lapidariju Arheološkog muzeja u Splitu. Iako oštećen i bez poklopca, rekonstrukcija sarkofaga ne predstavlja nikakvih teškoća: prednja ploha sastoji se od pet polja s motivom arkada ispunjenih križevima s palmetama ispod njihovih vodoravnih krakova (»rajski motiv« ili »motiv rajskih vrata«). Površine stupova, lukova arkada i križeva ispunjene su pletenicama. Središnja arkada rezervirana je za nadgrobni natpis. Pokojnik kojemu je pripadao sarkofag identificira se sa splitskim nadbiskupom Ivanom (oko 914.-929.), prvim metropolitom dalmatinsko-hrvatske crkvene pokrajine, sudionikom dvaju splitskih crkvenih sabora i autorom dijela teksta njihovih akata.

Natpis je pisan rustičnom kapitalom s uncijalnim primjesama:

*In n(omine) D(omi)ni e(t) Patris et Filii et
Sp(irit)u s(an)c(t)o hic reqviesscet flagellis
peccator Ioh(annes) archiep(iscopu)s qvi
fvit natvs et notritvs in civitate Spalato
filivs bene memorie do(mi)no Tordacati
qve(m) elegit D(eu)s et s(an)c(tu)s Domnio
in sede sua pontifice(m) consecravit qvi
regna(...) ta secv(i...) Amen.*

U ime Gospoda i Oca i Sina i Duha
Svetoga. Ovdje počiva krhki grešnik Ivan
nadbiskup, koji je bio rođen i odgojen u
gradu Splitu, sin dobre uspomene gospo-
dina Tordakata, kojega je Bog izabrao i
sveti Dujam u svome sjedištu posvetio za
biskupa, koji je (upravljao) i vladao (...) Amen.

Nadbiskup je rođen i othranjen u Splitu, dočim mu otac nosi slavensko ime *Tordacatus* (Tvrdak) upućujući na hrvatsko porijeklo ovoga crkvenog poglavara. Slavenska etimologija imena nadbiskupova oca pretpostavlja ujedno visok stupanj romansko-hrvatske simbioze već potkraj IX. stoljeća, s mogućnošću da pojedinci hrvatskoga podrijetla zauzmu najviši crkveni položaj u Splitu i Dalmaciji.

Sintagma *quem elegit Deus et sanctus Domnio in sede sua pontificem consecravit* izravni je odjek uzvika kojim se u Rimu častio novoizabrani papa: *vivat dominus papa... quem elegit sanctus Petrus in sede sua multos annos sedere* – »Živio gospodin papa ... kojeg je izabrao sveti Petar, da mnoga ljeta sjedi na svojoj stolici!«

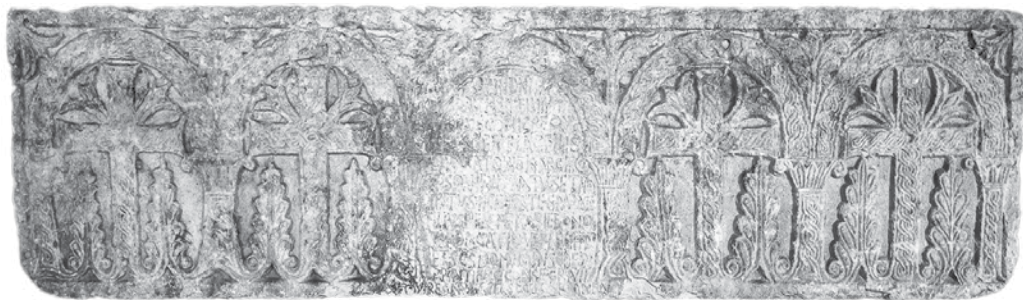
U natpisu je razvidan veoma jak utjecaj romanskoga govornog jezika; latinska je gramatika neispravna; sve su to karakteristike koje se očituju i u zapisima splitskih sabora s početka X. stoljeća, čijim je djelomičnim autorom bio upravo nadbiskup Ivan. Tekstom epitafa posebno je apostrofirano i priznavanje metropolitiskoga prava, što sve upućuje na prvog metropolita Ivana (925./928.) kao na vlasnika sarkofaga.

Ovaj sarkofag predstavlja zasad jedini materijalni trag koji se može u užem smislu riječi asociirati uz vrijeme Tomislavove vladavine; štoviše, pripadao je jednom od najznačajnijih protagonista crkvenih i političkih zbivanja prve četvrtine X. stoljeća – a kojima se bavi i ova konferencija – suvremeniku i suradniku prvoga hrvatskog kralja, te autoru dijela saborskih spisa sačuvanih do našeg vremena. Sarkofag metropolita Ivana stoga na stvarnoj i simboličnoj razini spaja Split desetoga stoljeća sa suvremenosti ovoga grada.

U središnjem polju prednjice sarkofaga nadbiskupov epitaf zamijenjen je naslovom našeg znanstvenog skupa, oponašajući svojim oblikom paleografsko-epigrafske značajke slova koja su bila uklesana na ovaj grobni spomenik.

Porijeklo sarkofaga, njegova izvorna pozicija i njegov naručitelj iznova ga vezuju uz splitsku katedralu, stolnicu hrvatsko-dalmatinskog metropolita, u kojoj su nedvojbeno bili održani crkveni sabori, i u kojoj će biti upriličeno svečano otvorenje ovog skupa.

Bogata ornamentika sarkofaga, ovdje vidljiva, simbol je bogatstva povijesti iz koje se uvijek iznova crpi. Mjestimične lakune vidljive na sarkofagu, na svoj način svjedoče o fragmentarnosti najranije hrvatske povijesti, čije isječke historiografija znanstveno istražuje i trudi se posložiti ih u koherentne cjeline u skladu sa svojim (uvijek promjenjivim) viđenjima. Logotip na svojim krajevima, zdesna i slijeva nije zatvoren nego, kao nedovršeni luk, seže kako u prošlost, ali se – poput mosta – proteže i u budućnost.

Sarkofag nadbiskupa Ivana, Arheološki muzej u Splitu

LOGOTYPE

OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE *BEGINNINGS OF THE KINGDOM, CHURCH SYNODS OF SPLIT, TOMISLAV AND HIS ERA ON THE 1100TH ANNIVERSARY, SPLIT, 8TH – 10TH MAY, 2025.*

The template for the logo is a sarcophagus with richly detailed ornamentation, discovered in 1963 during archaeological excavations of the former monastery of St. Clare in the southeastern part of Diocletian's Palace.

The sarcophagus was originally located in the southern part of the peripteros of Split Cathedral, wherefrom it was transferred to the Poor Clares' monastery in the early 17th century. It is now housed in the lapidarium of the Archaeological Museum in Split. Although damaged and missing its lid, reconstructing the sarcophagus poses no difficulties: the front consists of five sections featuring arcades containing crosses, each adorned with palmettes below the horizontal cross bars (the »cross-under-arch motif«, also known as the »paradise motif« or »gates of paradise«). The respective surfaces of columns, arches, and crosses are filled with continuous braids. The central arcade is reserved for the epitaph. The deceased associated with this sarcophagus is identified as Archbishop John of Split (c. 914–929), the first metropolitan of the Dalmatian-Croatian ecclesiastical province, a participant in the two Church Synods of Split, and the author of part of their acts.

The inscription is executed in rustic capital script with uncial elements:

*In n(omine) D(omi)ni e(t) Patris et Filii et
Sp(irit)u s(an)c(t)o hic requiescet flagellis
peccator Ioh(annes) archiep(iscopu)s qvi
fvit natvs et notritvs in civitate Spalato
filivs bene memorie do(mi)no Tordacati
qve(m) elegit D(eu)s et s(an)c(tu)s Domnio
in sede sua pontifice(m) consecravit qvi
regna(...) ta secv(i...) Amen.*

In the name of the Lord and of the Father
and of the Son and of the Holy Spirit. Here
lies the frail sinner archbishop John, who
was born and raised in the city of Split, the
son of lord Tordacatus of good memory.
Whom God elected and Saint Domnius
consecrated as a bishop in his see, who
(governed) and ruled (...) Amen.

The archbishop was born and raised in Split, while his father bore the Slavic name *Tordacatus* (*Tvrđak*), indicating the Croatian origin of this churchman. The Slavic etymology of the archbishop's father's name also suggests a high degree of Romance-Croatian symbiosis as early as the late 9th century, with the possibility that individuals of Croatian descent could attain the highest ecclesiastical positions in Split and Dalmatia.

The phrase *qvem elegit Deus et sanctus Domnio in sede sua pontificem consecravit* directly echoes the acclamation used in Rome to honor a newly elected pope:

vivat dominus papa... quem elegit sanctus Petrus in sede sua multos annos sedere – »Long live the lord pope... whom Saint Peter has chosen to sit on his throne for many years!« The inscription exhibits a strong influence of the Romance vernacular; the Latin grammar is incorrect, reflecting linguistic features also found in the acts of the Church Synods of Split from the early 10th century, of which Archbishop John was a partial author. The epitaph particularly emphasizes the recognition of metropolitan rights, all of which point to the first metropolitan, John (925/928), as the occupant of the sarcophagus.

This sarcophagus represents, for now, the only material trace that can, in the strictest sense, be associated with the time of Tomislav's reign. Moreover, it belonged to one of the most significant figures in the ecclesiastical and political events of the first quarter of the 10th century – events that are the focus of this conference, as well – a contemporary and collaborator of the first Croatian king, as well as the author of part of the synodal acts preserved to this day. The sarcophagus of metropolitan John thus connects 10th-century Split with the modern city, both in a tangible and symbolic sense.

In the central field of the sarcophagus front, the archbishop's epitaph has been replaced with the title of our conference, emulating the paleographic and epigraphic features of the letters originally inscribed on this sepulchral monument.

The origin of the sarcophagus, its original placement, and its commissioner once again link it to the Split Cathedral, the seat of the Croatian-Dalmatian metropolitan, where the tenth-century church synods were undoubtedly held and where the ceremonial opening of this conference will take place.

The rich ornamentation of the sarcophagus, visible here, is a symbol of the wealth of history from which one can continuously draw. The occasional lacunae visible on the sarcophagus, in their own way, testify to the fragmentary nature of the earliest Croatian history, whose pieces historiography examines in a scholarly manner, ever striving to arrange them into a coherent whole in accordance with its own (ever changing) views. The logo is not closed at its ends, neither on the right nor the left, but, like an unfinished arch, it reaches into the past while – like a bridge – also extending into the future.

Drawing of the front of the sarcophagus of Archbishop John of Split

SAŽETCI

Ulomak zabata oltarne ograde na kojem se spominje ime kneza Trpimira
(Rižinice kod Klisa)
*Fragment of the gable of the altar screen mentioning Duke Trpimir
(Rižinice near Klis)*

Ante Alajbeg
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Split

OLTARNE OGRADE, *DAMNATIO MEMORIAE* I POLITIČKE DINAMIKE
U OSVIT HRVATSKOG KRALJEVSTVA

Za biografiju ranosrednjovjekovne Hrvatske od odsudna su značaja upravo epigrafski spomenici, i to ponajviše ulomci brojnih predromaničkih oltarnih ograda s uklesanim imenima kneževa, župana i klerika. No, začuđujuća brojnost takvih spomenika iz doba kneževine nerazmjerna je količini vladarskih natpisa iz vremena dugotrajnije kraljevine. Dok je uzročnika ovoj epigrafskoj disproporcionalnosti vjerojatno mnogo, u ovom se izlaganju posebno ističe jedan: unutarnji sukobi za vlast nad kneževinom. Postavši medij za legitimaciju i diseminaciju moći, natpisi s vladarskim imenima ujedno postaju i meta političkih protivnika. Ta je pojava posebno uočljiva u nemalom broju otučenih natpisa iz Trpimirova doba, a nazire se i u specifičnom obrascu javljanja crkvenog namještaja tijekom Branimirove vladavine. Oltarne ograde *Benediktinske klesarske radionice* i *Dvorske klesarske radionice* u pravilu su opremale novosagrađene crkve, a na lokalitetima s ranokršćanskom fazom pronalaze se samo onda kad postoji namještaj Trpimirova doba. Uz jasnu namjeru za preslojavanjem baštine političkih suparnika i njihovih nasljednika, iz topografskog obrasca predromaničke plastike 9. stoljeća nazire se i drukčiji odnos hrvatskih kneževa prema ranokršćanskoj, odnosno kasnoantičkoj baštini.

Denis E. Alimov

Санкт-Петербургский государственный университет
Кафедра истории славянских и балканских стран
Санкт-Петербург

REX CHROATORUM: GENEZA I SADRŽAJ TITULE
U RANOSREDNJOVJEKOVNOM CIVILIZACIJSKOM KONTEKSTU

Tomislavova titula *rex Chroatorum* ukazuje ne samo na visok položaj ovog vladara, nego i na postojanje posebne etnopolitičke zajednice koja je tada morala biti percipirana kao *gens* odnosno *natio Chroatorum*. Kako se s pravom primjećuje u suvremenoj historiografiji, percipiranje Hrvata kao ovakve gentilne zajednice moglo je nastati tek kada je hrvatska elita usvojila specifičan etnički diskurs koji je bio svojstven onoj civilizaciji, koja se formirala u ranom srednjem vijeku u procesu

transformacije rimskog svijeta. Prihvatanje tog diskursa od strane različitih skupina »barbara« bilo je element procesa *imitatio imperii*, pri čemu u slučaju Hrvata to više nije bio Rimski, već Franački Imperij. U franačkoj Dalmaciji trebalo je, dakle, doći do prilagođavanja hrvatskog grupnog identiteta onom konceptu »naroda« koji je postojao u karolinškoj državi. Kako se to dogodilo i kada je do toga došlo? U izlaganju se iznosi teza da su uvjeti za rađanje gentilnog kraljevstva Hrvata nastali tijekom krize Karolinškog Carstva 829. – 834. godine, kada se hrvatska elita morala prilagoditi novom stanju franačkog političkog sustava. Gentilno kraljevstvo Hrvata, koje je tada *de facto* nastalo, uspjelo je preživjeti Franačko Carstvo. Tako je bio otvoren put Tomislavu da u pismu pape Ivana X. bude imenovan kraljem Hrvata.

Mladen Ančić

Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest

SPLITSKE SINODE KAO KONSOLIDACIJA MISIONARSKOGA
RAZDOBLJA

Autor polazi od postavke prema kojoj su sinode iz 925. i 928. godine predstavljale napor da se rezultati misionarskoga djelovanja tijekom 9. stoljeća usustave i realiziraju kroz konsolidaciju i uređenje Crkve sukladno tradiciji organizacije ranokršćanskoga doba. U tome se smislu razmatraju odredbe sinoda uzimajući u obzir interese različitih čimbenika društvenoga života na širem području istočnojadranskoga zaleđa, polazeći od onih lokalnih sve do papinske kurije. Rasprava se usmjerava na pitanje što je u takvu kontekstu od sinodalnih zaključaka bilo moguće provesti, a što ne.

Ivan Basić

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

ROMANSTVO I SLAVENSTVO NA JUGOISTOČNIM GRANICAMA
TOMISLAVOVA KRALJEVSTVA: MIHAJLOV NATPIS IZ STONA

Ranosrednjovjekovni natpis na reljefno ukrašenoj kamenoj gredi, pronađen 1953. godine pored crkve sv. Mihajla nad Stonom, urodio je bogatom historiografskom produkcijom već u prvom desetljeću po pronalasku, s diskusijama koje su trajale sve do kraja 60-ih godina 20. stoljeća (C. Fisković, B. Gabričević, Lj.

Karaman, J. Kovačević, J. Lučić, I. Ostojić, D. S. Popović, M. Vego, F. Vlašić), povremeno nastavljanima i kasnije. Istraživane su kako njegova epigrafička, tako i likovna komponenta (M. Jurković), pri čemu je pažnju u prvom redu privlačio tekst sa spomenom osobnog imena *Michael*. Kratki natpis povezivao se tako s arkandelom Mihaelom kao nebeskim zaštitnikom, ali su kao alternativa predlagana i drugačija čitanja, poistovjećujući donatora natpisa s nekoliko istoimenih vladara užega hrvatskog (Mihajlo Višević, prva polovina 10. st.) ili širega dukljanskog područja (Mihajlo Vojislavljević, druga polovina 11. st.). Sve tri mogućnosti u različitim su kontekstima vezivane uz etape izgradnje eponimne crkve sv. Mihajla. U skladu s promjenjivim tumačenjima mijenjala se i kronologija natpisa. U ovom izlaganju podastrijet će se još jedan prijedlog čitanja i rekontekstualizacije epigrafičkog teksta, u nastojanju da se učvrste kronologija i kulturološka pozadina natpisa.

Goran Bilogrivić

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

TOMISLAV, DISKONTINUITETI 10. STOLJEĆA I FORMIRANJE HRVATSKOG KRALJEVSTVA U EUROPSKOM KONTEKSTU

Sada već više od 150 godina nakon prvih historiografskih rasprava, Tomislav je i dalje jedan od osporavanih ranosrednjovjekovnih hrvatskih vladara. Pitanja njegova kraljevanja te preobrazbe Hrvatske iz kneževine u kraljevstvo danas su vjerojatno i otvorenija nego što su bila krajem 19. stoljeća. Jedna od polazišnih točaka za raspravu leži upravo u navedenom, u činjenici da se počeci Hrvatskog Kraljevstva najčešće promatraju kroz proces transformacije kneževine u višu razinu državne organizacije. U osnovi, dakle, kao pitanje kontinuiteta. Tako se i Tomislav obično sagledava u pravocrtnom nizu hrvatskih ranosrednjovjekovnih vladara, od prvih knezova do linije kraljeva koja kreće upravo s njim. Jedan dio hrvatske historiografije, o popularnom diskursu da i ne govorimo, i danas većinu tih vladara vidi kao pripadnike dinastije i roda Trpimirovića. Među njima, naravno, i Tomislava. Rijetki sačuvani izvori ipak naznačuju drugačiju priču, sazdanu od mnogo više diskontinuiteta. Stoga je cilj ovog izlaganja preispitati problematiku formiranja Hrvatskog Kraljevstva upravo u kontekstu lokalnih diskontinuiteta i političkih zbivanja, ali i u širem europskom kontekstu. Jer upravo je 10. stoljeće period nastanka brojnih kraljevstava diljem Europe – od Engleske do Skandinavije, preko Poljske i Češke, do Kijevske Rusije. Počeci Hrvatskog Kraljevstva stoga su logičan jadranski segment tih procesa.

Neven Budak
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

IZMEĐU APOLOGETIKE I HIPERKRITIČNOSTI

Naše spoznaje o kralju Tomislavu i vremenu njegove vladavine počivaju na nevelikom broju izvora nastalih od 10. do 16. stoljeća: uglavnom na tekstovima Konstantina Porfirogeneta, *Salonitanskoj povijesti* Tome Arhiđakona, *Većoj salonitanskoj povijesti*, *Kraljevstvu Slavena/Ljetopisu Popa Dukljanina* i *Hrvatskoj kronici*. Od Ivana Lučića povjesničari su se bavili vjerodostojnošću tih izvora, iznoseći kritičke opaske na njihov račun, ili im, pak, pridajući značenje koje nisu imali. Ovaj će se rad baviti dvjema temama: sažetim prikazom odnosa historiografije prema navedenim izvorima i pokušajem sintetiziranja svih kritičkih osvrta kojima se vjerodostojnost pojedinih izvora dovodila u pitanje. Postavit će se pitanja: što nam uvid u pisanje pojedinih povjesničara može reći o njima i o vremenu u kojem su stvarali te što nam ostaje kao nepobitni temelj ocjene Tomislava i njegove vladavine? Napokon, postoji li hiperkritičnost kao forma kritike izvora?

Krešimir Bušić
Institut za istraživanje migracija
Zagreb

MISAO O ZAJEDNIČKIM ZNAMENITIM OSOBAMA IZ ZEMLJE PREDAKA – ISTICANJE KRALJA TOMISLAVA U NACIONALNOM IDENTITETU BUNJEVAČKIH HRVATA U BAČKOJ

Identitet kao kulturnu pojavu i višestruko složeni pojam čine brojni atributi koji su se izgrađivali u drevnoj i često mitskoj prošlosti naroda. Identitet je stoga skup izgrađenih i kolektivno prihvaćenih atributa povezanih sa sentimentima i simbolikama, ali i oblikovanih u jeziku narodne predaje tijekom drevne prošlosti. Kako ističe britanski socijalni povjesničar Anthony D. Smith, mitovi koji izgrađuju nacionalne identitete tipično se pozivaju na sjećanja o teritoriju predaka i znamenitim osobama (junaci, kraljevi) te su važni za opstojnost etničkih zajednica. Mitovi su činili, ali i danas čine osnovu stvaranja i održanja moderne političke zajednice kao kolektiva zasnovanog na istim sjećanjima iz prošlosti. Upravo na temelju Smithovih teorijskih postavki o izgradnji modernih nacionalnih identiteta, autor u radu istražuje simboličke veze i sentimente koje su tijekom 19. i 20. stoljeća isticali subetnički

Bunjevci u Bačkoj pri obrani vlastitoga osporavanoga hrvatskoga nacionalnoga identiteta. Analizirajući povijesne pisane izvore, autor posebnu pozornost pritom posvećuje spominjanju imena kralja Tomislava. Kao povijesno zabilježena znamenita osoba, kralj Tomislav na simboličkoj razini upravo personificira junačkoga pretka te je prepoznat i među bunjevačkim Hrvatima iz Bačke kao osoba koja ih povezuje s teritorijem predaka prije njihova preseljenja u Bačku. Ta usmenom predajom stoljećima sačuvana kolektivna pamćenja u kojima bunjevački Hrvati prizivaju sjećanje na prostor Dalmacije i Bosne i Hercegovine kao mitskih zemalja podrijetla na taj su način oblikovala i širi simbolički smisao, jer su ta sjećanja izravno doprinosila i očuvanju temeljnih identitetskih atributa bačkih bunjevačkih Hrvata. Misao o simboličkoj vezi kralja Tomislava i bunjevačkih Hrvata posebice dolazi do izražaja tijekom 20. stoljeća kada su i na prostorima Bačke 1925. godine pripadnici navedene subetničke zajednice s posebnom pažnjom proslavili veliki jubilej 1000. godišnjice Hrvatskoga Kraljevstva. Tijekom navedene obljetnice pritom su isticali i vlastitu vezu s mitskim prostorom Tomislavova krunjenja na Duvanjskom polju kao njihove zemlje podrijetla.

Radoslav Bužančić

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet

MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA.

NATPIS VLADARA S TITULOM REX, NJEGOVE KRALJEVSKE OBITELJI
I SUPRUGE S TITULOM REGINA

Ostatci predromaničke crkve sv. Vida i njenog crkvenog namještaja, koji su pronađeni na Kliškoj tvrđavi, materijalni su dokaz koji je potvrdio tekst Trpimirove darovnice i postojanje dugo traženog Trpimirovog dvora na Klisu. Dvorsku kapelu u Klisu posvećenu sv. Vidu srušio je Murat-beg Tardić sagrađivši na njenom mjestu džamiju u prvoj polovini 16. st. Time je nestao posljednji ostatak kliškog *curtisa* iz vremena Trpimirovića. Postojanje srednjovjekovne crkve u Klisu potkrijepljeno je istraživanjima, koja su pokazala kako je veliki broj mramornih fragmenata crkvene arhitektonske dekoracije od 9. do 12. st. ugrađen u zidove džamije podignute na njenom mjestu. Među fragmentima su pilastri, pluteji i ulomci greda oltarne ograde iz ranog srednjeg vijeka, a cijeli je srednjovjekovni materijal ugrađen u zidove džamije iznad razine poda odakle je crkva prezidana. U zapadnom zidu pronađena su četiri mramorna ulomka arhitrava oltarne ograde s dijelovima natpisa, jedan fragment mramornog pluteja, te pilastar s bazom stupa ograde. Svi su spomenuti ulomci izrađeni od prokoneškog mramora, a ugrađeni su u zidove džamije na način da se ukrasi i natpisi nisu mogli vidjeti. Fragmenti pripadaju oltarnoj ogradi i sadrže

tipične predromaničke pleterne motive, troprute perece, a dijelovi natpisa uklesani su na traku grede oltarne ograde ispod karakterističnog ukrasa s kukama. Natpis spominje vladara i njegovu kraljevsku obitelj, a na njemu se prvi put u hrvatskoj povijesti spominje titula kraljice. Vrsta pleterne ornamentacije na pilastru i arhitravu pluteja, s motivom pereca, bila je u upotrebi od 9. do 10. stoljeća. Četiri fragmenta arhitrava oltarne ograde s dijelovima kraljevskog natpisa sadrže tekst s kraljevskom formulom: ORUM FILIU(S)..., MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA... Iako su to odvojeni dijelovi, vrlo je jasno da su dio jedinstvenog natpisa u kojem se spominju hrvatski kralj i njegova supruga. Na sačuvanom dijelu teksta supruga vladara se titulira kao *REGINA*, iz čega se može zaključiti da je njezin suprug, onaj koji je dao izraditi natpis, vladar koji nosi titulu *REX*.

Marianna Cerno

Sveučilište u Udinama

Odjel za humanističke znanosti i kulturnu baštinu

PREISPITIVANJE *PRVOG ŽIVOTOPISA SV. DUJMA*: NOVE SPOZNAJE
O *HISTORIA SALONITANA MAIOR* KAO IZVORU I ZBIRCI IZVORA

Historia Salonitana maior vrijedan je izvor za kasnoantičku i srednjovjekovnu povijest Salone. Uključuje jednu verziju Pasije mučenika Dujma, sveca zaštitnika Splita (tzv. *Vita prima*). Usporedba ovog teksta s ostatkom dosjea sveca, čija je nedavna revalorizacija revolucionirala cjelokupnu kronologiju njegovih hagiografija, može baciti novo svjetlo na način obrade izvora prikupljenih u *Historia Salonitana maior*, a nadamo se i na kronološki kontekst Dujmove *Vita* sadržane unutar ove zbirke. Ova analiza otkriva moguću preradu izvornog teksta (ili tekstova) od strane autora *Historia Salonitana maior*, čime se obogaćuje naše razumijevanje ove složene produkcije. Stoga će se ponuditi nova zapažanja o Dujmovo hagiografiji i historiografskom djelu koje je sadrži, uzimajući u obzir najnoviju literaturu posvećenu *Historia Salonitana maior*.

Josip Dukić

Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet
Centar »Don Frane Bulić«

PAPE I EUROPSKI VLADARI U PRVA TRI DESETLJEĆA 10. STOLJEĆA

U prva tri desetljeća 10. stoljeća Europa je bila pod opsadom ratobornih narodâ. Na čelu Crkve bilo je osam papa i jedan protupapa. Svi pape osim Ivana X. (914. – 928.) bili su pod nadzorom rimske aristokracije, Teofilakta, njegove žene Teodore i njihove kćerke Marocije. Europi su s istoka prijetili Mađari, s juga španjolski Mauri, afrički i sicilijanski Saraceni, a sa sjevera Normani. Simeon I. Veliki (893. – 927.), osnivač Bugarskog Carstva, vodio je pobjedničke ratove protiv Bizanta, Mađara i Srba, što je Bugarsku početkom 10. stoljeća učinilo najmoćnijom državom istočne Europe u političkom, vojnom, crkvenom i kulturnom smislu. O papi Benediktu IV. (900. – 903.) sačuvano je malo podataka. Papa Lav V. (903.), benediktinac, bio je papa samo mjesec dana. Svrgnuo ga je svećenik Kristofor, koji je bio protupapa pet mjeseci (903. – 904.). Iako je Lav V. Kristoforu podijelio svećenički red, ovaj ga je dao utamničiti i ubiti. Umjesto Kristofora, knezovi Tuskuluma postavili su Sergija III. (904. – 911.) koji je s Teofilaktom bio rodbinski vezan. Sergije je, po svemu sudeći, nakon povratka iz progonstva u Rim dao svrgnutog Kristofora utamničiti i ubiti. O Sergiju III., nakon njegove smrti proširio se glas kao o ubojici i nemoralnoj osobi, zbog čega je njegova vladavina označena kao početak »pornokracije«. Za vrijeme Anastazija III. (911. – 913.) pokrstio se Rolon, vođa Normana. O Landu (913. – 914.) i Stjepanu VII. ili VIII. (929. – 931.) također je sačuvano malo podataka. Jedini papa koji se usprotivio vlasti rimske aristokracije bio je Ivan X. (914. – 928.), zbog čega je 928. bačen u tamnicu gdje je možda i zadavljen. Upravo je Ivan X. iskoristio slabljenje bizantskog utjecaja na dalmatinske gradove te je hrvatskog kneza Tomislava, vjerojatno nakon njegove pobjede nad bugarskom vojskom, ali i uspješne borbe protiv opasnih Mađara, počastio titulom kralja. Imajući u vidu sve navedeno, ali i druge podatke, ne iznenađuje činjenica da ni jedan papa u razdoblju od 867. pa sve do 1049. nije proglašen blaženim ili svetim.

Danijel Džino

Sveučilište Macquarie, Odsjek za povijest i arheologiju
Sydney

MIHAJLO: KNEZ HUMA I ARHONT ZAHUMLJANA

Predavanje će preispitati pisana i materijalna vrela koja svjedoče o životu i vremenu Mihajla (Mihovila), kneza Huma i arhonta Zahumljana. Suvremenik Tomislava, Mihajlo je bio sudionik na Prvom crkvenom saboru u Splitu, skupa s hrvatskim vladarom. Iako se Mihajlo često spominje u znanstvenoj literaturi, ne postoji mnogo studija koje se fokusiraju samo na Mihajla. Predavanje će obratiti posebnu pozornost na značenje njegovih titula jer se Mihajlo oslovljavao na vrlo različite načine od strane papinske i od bizantske diplomacije kao *dux Chulmorum* i kao *archon tōn Zachloumōn*. Predavanje će, nadamo se, doprinijeti osvjetljavanju problema političke arhitekture slavofonih političkih tvorbi na istočnom Jadranu u 10. stoljeću.

Krešimir Filipec

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za arheologiju

CRKVENA INFRASTRUKTURA OKO 925. U PANONIJI I SISAČKA BISKUPIJA

Na Prvom crkvenom saboru u Splitu 925., ninskom biskupu Grguru između dviju drugih nudi se i Sisačka biskupija. Tu se ponovno spominje jedna stara utrula biskupija nakon dugog vremena. Sve nuđene biskupije prema saborskim su aktima gusto naseljene s dovoljnim brojem svećenika. Je li to zaista bilo tako te je li Sisačka biskupija zaista mogla zaživjeti u prostoru u novim političkim prilikama nakon sloma franačke uprave u Panoniji? Još uvijek je prilično nejasno što se zapravo nudi te godine. U ranom srednjem vijeku u novim podjelama u vrijeme franačke okupacije još krajem 9. i početkom 10. stoljeća postojalo je razgraničenje dviju metropolija Salzburške i Akvilejske na rijeci Dravi. Godine 925. na Splitskom saboru nema predstavnika s panonskoga područja ili se barem ne spominju, a zadnji upravitelj toga dijela knez Braslav vjerojatno je nestao početkom 10. stoljeća. On je držao područje između rijeke Save i Drave, pa moguće i Sisak koji je južno od rijeke Save i Blatno s druge strane rijeke Drave. U turbulentnom 10. stoljeću započinju različiti procesi koji dovode do razgradnje starijih struktura i do slaganja novih. Općenito je problematično utvrditi koliko je uopće bilo tada ljudi na tako velikom teritoriju jer su iz toga doba

arheološki nalazi i groblja vrlo rijetki te gotovo nepoznati, kao što je slabo poznato koja im je crkvena infrastruktura bila zaista na raspolaganju. Arheološki podaci jednoznačno ne svjedoče o procesima koji bi se mogli povezati uz jaču crkvenu organizaciju, iako tada još postoje crkve sagrađene u vrijeme franačke uprave tijekom 9. stoljeća. Krajem 11. i kroz 12. stoljeće imamo sasvim nova rješenja na nekadašnjim misijskim područjima Akvilejske i Salzburške crkve i moguće ponovno uspostavljene Splitske metropolije u Panoniji u 10. stoljeću koja su negacija svega onoga prošloga.

Tomislav Galović
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

METHODII DOCTRINA I HRVATSKO GLAGOLJAŠTVO:
STATUS QUAESTIONIS

Prema povijesnim izvorima koji su nam se sačuvali, počeci Hrvatskoga Kraljevstva te začeci staroslavenskog/starocrkvenoslavenskog bogoslužja i glagoljice odnosno hrvatskoga glagoljštva usko su povezani i međusobno isprepleteni. Iako je u razdoblju od 10. do 13. stoljeća održano nekoliko crkvenih partikularnih sabora na kojima se raspravljalo o staroslavenskom/starocrkvenoslavenskom bogoslužju (i glagoljici) na hrvatskom povijesnom prostoru – među njima po svojoj važnosti posebno mjesto zauzimaju dva splitska crkvena sabora iz 925. i 928. godine. Njihovi spisi sačuvani su u kasnijem prijepisu unutar djela nazvanog *Historia Salonitana maior*. U istom djelu sačuvana su i dva pisma pape Ivana X., oba upućena crkvenim dostojanstvenicima, a ono drugo i hrvatskom kralju Tomislavu i humskom knezu Mihaelu, u kojima se prvi put u jednom povijesnom izvoru, ali – valja posebno to naglasiti – u negativnoj konotaciji govori o staroslavenskom jeziku u liturgiji na našim područjima (*Methodii doctrina*). Navedena pisma prethode održavanju sabora 925. godine na kojem je zaključeno i kasnije od pape potvrđeno u točki 10. da se ograničava – ne i zabranjuje – uporaba slavenskog liturgijskog jezika. Kako starija, tako je i recentna hrvatska historiografija donosila različita stajališta i sudove o ovom iznimno važnom pitanju hrvatske ranosrednjovjekovne političke, crkvene i društvene povijesti. Nakana je ovoga izlaganja propitati povijesna i crkveno-pravna (teološka) stajališta vezana uz pojam *Methodii doctrina* (Metodov nauk) u okvirima hrvatske historiografije s posebnim naglaskom na razdoblje prije publiciranja (iako nezavršene) vrlo važne knjige Svetozara Rit(t)iga (1873. – 1961.) *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku, I. sveska od 863–1248.* (1910.), kao i nakon nje.

Marcello Garzaniti

Sveučilište u Firenci

Odjel za obrazovanje, jezike, interkulturu, književnost i psihologiju

POVIJESNA PREKRETNICA SPLITSKIH SINODA (925., 928.)
IZMEĐU AUTONOMISTIČKIH TEŽNJI I MEĐUNARODNIH ODNOSA

Oslanjajući se na neka prijašnja razmatranja, ovaj prilog ima za cilj naglasiti povijesnu važnost prvih splitskih sinoda u kontekstu političkih i crkvenih odnosa, kako unutar Balkanskog poluotoka, s pojavom Hrvatskog Kraljevstva i sukobom s bugarskim kaganatom, tako i na međunarodnoj razini, u okviru složenih odnosa između Rima i Konstantinopola te između Njemačkog i Bizantskog Carstva. Splitske sinode predstavljale su prekretnicu koja je obilježila političku i religijsku povijest, kako u slavenskom krugu, ubrzavajući proces pozapadnjenja i latinizacije na zapadnom Balkanu, tako i u odnosima između Rima i Konstantinopola, potičući proces razdvajanja koji će se odviti u sljedećem stoljeću.

Hrvoje Gračanin

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

HRVATSKI KRALJ TOMISLAV U INTERPRETACIJI I RECEPCIJI
RANONOVOVJEKOVNOG POVJESNIŠTVA

U izlaganju će se analizirati ranonovovjekovni povjesnici od 16. do početka 19. stoljeća iz četiri temeljna historiografska kruga (hrvatskog, mađarskog, talijanskog i austrijskog) koji su u svojim djelima mogli i jesu spomenuli hrvatskoga kralja Tomislava. Cilj je raščlaniti što je povjesnike zanimalo u vezi s Tomislavom, na koje su se izvore oslanjali i kako su ih tumačili, kakvu su sliku o Tomislavu izgradili te u kojoj je mjeri moguće utvrditi međusobnu ovisnost njihovih narativa u vezi s Tomislavom. Namjera je utvrditi kako se konstruirao povijesni metanarativ o Tomislavu prije njegove mitologizacije u hrvatskom povjesništvu u 19. stoljeću.

Ana Holjevac Tuković – Robert Holjevac
Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

PRIKAZ KRALJA TOMISLAVA U HRVATSKIM POVIJESNIM
UDŽBENICIMA: USPOREDBA SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE
I REPUBLIKE HRVATSKE

Izlaganje će dati prikaz kralja Tomislava u hrvatskim povijesnim udžbenicima, uspoređujući pristupe iz razdoblja socijalističke Jugoslavije i suvremene Republike Hrvatske, s naglaskom na utjecaj političko-ideoloških okolnosti na obrazovne sadržaje. Prvi dio rada posvećen je udžbenicima općenito, pri čemu se ističe njihova uloga kao ključnog stupa obrazovnog procesa, glavnog izvora informacija te sastavnog dijela nastavnog programa. Naglašena je poveznica između nastave povijesti, udžbenika i društveno-političkih prilika, uz prikaz promjena u obrazovnoj strategiji, školskim sustavima i povijesnoj svijesti, oblikovanih političko-društvenim kontekstom.

Drugi dio rada detaljnije se bavi prikazom kralja Tomislava u socijalističkim udžbenicima, gdje se njegova uloga u hrvatskoj povijesti interpretirala i kroz prizmu jugoslavenske ideologije bratstva i jedinstva. Tomislav je bio prikazan kao simbol zajedničkog otpora slavenskih naroda, čime se jačala ideja kolektivnog identiteta. U Republici Hrvatskoj prikaz kralja Tomislava fokusira se više na razvoj hrvatskog identiteta i povijesti. Rad također razmatra usklađenost udžbenika s historiografskim dosezima vremena, analizirajući promjene u prikazu nacionalnog identiteta u povijesnoj znanosti i obrazovnom kontekstu.

Zdenka Janeković Römer
Zavod za povijesne znanosti HAZU
Dubrovnik

CRKVENE I POLITIČKE PRILIKE U DUBROVAČKOJ OPĆINI
U 10. STOLJEĆU

Unatoč oskudici izvora za dubrovačku povijest u 10. stoljeću, moguće je ustanoviti temeljne koordinate crkvene i političke situacije grada. Među najvažnije izvore za to spadaju spisi splitskih sabora 925. i 928. godine. Godine 925. dubrovački se biskup spominje kao sufragana splitskog nadbiskupa na crkvenom saboru u Splitu.

Zaključci sabora iz 928. također spominju Dubrovačku biskupiju, u neuobičajenom dvojstvu s Kotorskom biskupijom, također pod jurisdikcijom Splitske metropolije. No, Dubrovnik je težio samostalnoj jurisdikciji pozivajući se na epidaursku tradiciju. Kao važno uporište Rimske crkve, krajem stoljeća stekao je naslov nadbiskupije, sa sufraganima u Zahumlju, Trebinju, Kotoru, Baru i Ulcinju i održao taj status unatoč novim sporovima oko jurisdikcije.

U radu će se razmatrati i teza dijela historiografije o podložnosti Dalmacije i Dubrovnika Carigradskoj patrijaršiji u nekim razdobljima ranog srednjeg vijeka. Do poistovjećivanja crkvene i političke jurisdikcije došlo je na temelju tumačenja razgraničenja utjecaja Franačkog Carstva i Istočnog Carstva u Aachenu. No i prije dogovora u Aachenu, Dalmacija je bila u okviru Bizantskog Carstva, ali nikada nije bila crkveno podređena Carigradu, o čemu svjedoče i sami bizantski izvori. Unatoč nastojanju carske vlasti, nije uspio plan da se jurisdikcija Carigradske patrijaršije proširi na čitavo područje Carstva. U takvoj konstelaciji, Dubrovnik, na rubu tih svjetova, formalno je priznavao udaljenu carsku vlast, ali se crkveno priklanjao Rimu, koji je još od 9. stoljeća promovirala franačka politika. O crkvenoj pripadnosti Dubrovnika Zapadu svjedoči kult sv. Petra, sigurno prisutan od 10. stoljeća, a na osobit način i kult sv. Stjepana. Uvođenje kulta sv. Vlaha ukazuje na formalne i duhovne veze s Bizantom, no u političkom i vojnom pogledu, bizantska vlast je u 10. stoljeću već bila potpuno urušena. Tematska organizacija *de facto* je pridonijela procesu regionalizacije i razbijanja teritorijalnog jedinstva Carstva te formiranju lokalnih elita i gradskih samouprava, s time da je crkvena struktura na čelu s biskupom postala najsnažnija poveznica društva. Taj razvoj jasno očituju dubrovačke isprave iz 11. stoljeća.

U pismu pape Ivana X., u kojem on naziva Tomislava kraljem, stoji da je u to vrijeme Tomislav vladao u Hrvatskoj i Dalmaciji. U historiografiji je otvoreno pitanje je li doista za Tomislava Hrvatska bila sjedinjena s Dalmacijom. To je doba kad je Bizantsko Carstvo bilo u krizi zbog rata s bugarskim carom Simeonom, što je omogućilo rast utjecaja kralja Tomislava u Dalmaciji. Unatoč nedostatku izvora, moguća je pretpostavka da je kralj prije svega preko Crkve, uz podršku papinstva, ostvario veći utjecaj i na gradove južne Dalmacije, među njima i na Dubrovnik. Nedvojbeno je da je crkvena organizacija pod kapom Rima objedinila bizantsku Dalmaciju s Hrvatskim Kraljevstvom, a kralj Tomislav imao je u tome važnu ulogu. To je omogućilo da dalmatinska tema bude crkveno podložna Rimu, a politički je bila pod velikim utjecajem Hrvatske Kneževine u zaleđu, o čemu rječito svjedoče sabori 925. i 928. godine.

Ovo izlaganje je sufinancirala HRZZ u okviru projekta Pluralitet aktera u Dubrovačkoj Republici: politika i društvo, institucije i praksa, PLURACTA, IP-2022-10-4560.

Mirja Jarak

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za arheologiju

SARKOFAG SPLITSKOG NADBISKUPA IVANA, SINA TORDAKATOVA,
I SKULPTURA PRVE POLOVICE 10. STOLJEĆA U DALMACIJI

Djelovanje splitskog nadbiskupa Ivana, istaknutog sudionika crkvenih sabora 925. i 928. g., predstavlja i važan oslonac u kontekstu proučavanja ranosrednjovjekovne skulpture. Nadbiskupov sarkofag, bogato dekorirane pročelne strane, primjer je precizno datiranog spomenika iz prve polovine 10. stoljeća, iz vremena kada, nasuprot dobro definiranoj skulpturi 9. stoljeća, u pravilu nedostaju pouzdani kronološki oslonci. Kako je sarkofag dobro proučen, u radu se, na tragu Gabričevićevih zapažanja o rijetkosti istodobnih sarkofaga, iznose podaci o spomenicima izvan Dalmacije. Vezano uz izbor motiva u dekoraciji splitskog sarkofaga, osim jasnih predložaka u domaćoj sredini, moguć je i utjecaj iz papinskog Rima, što bi, kao i ranije prepoznate rimske formulacije u natpisu na sarkofagu, upućivalo na želju da se istakne povezanost Splitske crkve s Rimom.

Nalazi skulpture s niza istaknutih lokaliteta (Biskupija-Crkvina, Donje polje kod Šibenika, Gradac kod Drniša, Šuplja crkva u Solinu, Biograd, Trogir, Split...), najčešće okvirno datirani u razdoblje od jednoga stoljeća ili šire, koriste se u radu kako bi se zaokružile spoznaje o skulpturi koja bi se mogla datirati u prvu polovinu 10. stoljeća. Naravno, to uvijek podrazumijeva i vjerojatnost nešto šire datacije, od kraja 9. do sredine 10. stoljeća. Za izdvajanje nekih spomenika posebno značenje, kao i kod sarkofaga nadbiskupa Ivana, imaju natpisi, podjednako njihovi sadržajni i formalni elementi, o čemu će biti riječi u radu. Cilj je detaljnije obrazložiti stanje istraživanja i dopuniti dosadašnje spoznaje o skulpturi iz ranijega 10. stoljeća.

Ivan Josipović

Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest umjetnosti

MÛK IZMEĐU VLADARSKIH NATPISA – NEDOSTATAK UMJETNIČKIH
DJELA IZ VREMENA POČETKA HRVATSKOG KRALJEVSTVA

Za razliku od pisanih povijesnih izvora koji s više ili manje uvjerljivosti govore o prvom hrvatskom kralju Tomislavu (oko 910. – oko 925.) i njegovu vremenu, umjetničkih djela koja bi sa sigurnošću mogla biti vezana uz period koji u hrvatskoj ranosrednjovjekovnoj povijesti predstavlja svojevrsni društveno-politički vrhunac

zapravo nema. Pokušaji objašnjenja te činjenice kreću se u rasponu od mogućega stvarnog nedostatka umjetničke produktivnosti u tom razdoblju do nemogućnosti naših povijesnih znanosti i njihovih istraživačkih metodologija, možda prouzročenih i čistim nedostatkom sreće, da takva djela prepoznaju i pouzdano datiraju u vrijeme kada ranosrednjovjekovna hrvatska država prerasta iz kneževine u kraljevinu.

Stavljajući navedenu problematiku u središte rasprave, autor je omeđuje ranijim i kasnijim razdobljem iz kojega nam je sačuvan poprilično velik broj umjetničkih ostvarenja, ponajprije arhitekture i skulpture. Ona su, pak, pouzdano datirana brojnim sačuvanim posvetnim natpisima hrvatskih knezova Branimira (879. – 892.) i Muncimira (oko 892. – oko 910.) iz zadnje četvrtine 9. stoljeća, dok se nastanak reljefa s kninskog Kapitula može smjestiti u sredinu ili drugu polovinu 10. stoljeća, i to temeljem sačuvanoga posvetnog natpisa s ograde stubišta ambona u kojem je kasniji hrvatski kralj Stjepan Držislav (oko 970. – oko 996.) tituliran kao veliki vojvoda (*dux magnus*).

Tamás Körmendi

Sveučilište Eötvös Lóránd u Budimpešti
Filozofski fakultet, Institut za povijesne znanosti
Odsjek za pomoćne povijesne znanosti

STARA SLAVONIJA I NJEZINA PRIPADNOST U 10. STOLJEĆU PO MAĐARSKOJ HISTORIOGRAFIJI

Nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine, znanstvenici tih dviju partnerskih zemalja vodili su burne rasprave koje su često nadilazile povijesnu argumentaciju da je stara Slavonija u 10. i 11. stoljeću pripadala Hrvatskoj ili Ugarskoj. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije taj se diskurs prekinuo, a da se to pitanje nije uspjelo razriješiti na obostrano razumijevanje. I mađarska i hrvatska historiografija otada pitanje pripadnosti područja između Drave i Gvozda većinom radikalno drugačije prikazuju. U svojem predavanju pokušat ćemo prikazati najznačajnije stavove i argumente mađarskih povjesničara, uspoređujući ih s hrvatskim istraživanjima. Na kraju, pregledom izvora nastojat ćemo argumentirati svoje mišljenje prethodno objavljeno na mađarskom i hrvatskom jeziku.

Milenko Krešić
Univerzitet u Sarajevu
Katolički bogoslovni fakultet

POLITIČKI KONTEKST I CRKVENE PRILIKE U JUGOISTOČNIM
SKLAVINIJAMA: HUMU, TRIBUNJI I BOSNI U VRIJEME
KRALJA TOMISLAVA I SPLITSKIH CRKVENIH SABORA

Kao dio rimske provincije Dalmacije prostori ranosrednjovjekovnih sklavinija sa svojim biskupijama, kako svjedoče akti Salonitanskih sabora 530. i 533., bile su sastavni dio salonitanske crkvene pokrajine, odnosno metropolije. U to vrijeme na ovom prostoru susrećemo biskupije u Naroni, Epidauru, Bistui i Sarsenteru. U vrijeme smjene naroda tijekom 7. i 8. st. mijenja se kako društveno-politička tako i crkvena slika ovih prostora. Na prostoru kasnoantičke provincije Dalmacije, odnosno u zaleđu dalmatinskih gradova, novopridošlo stanovništvo formira svoje kneževine među kojima prednjači ona hrvatska koja u vrijeme kralja Tomislava izrasta u kraljevstvo koje je na jugoistoku graničilo sa sklavinijama/kneževinama Humom, odnosno Zahumljem, Tribunijom i Bosnom. Kršćanstvo koje je bilo općeprihvaćeno u rimsko vrijeme, malo-pomalo zahvaća i novopridošle stanovnike tako da je ono već tijekom 10. st. odnosno u vrijeme kralja Tomislava i Splitskih sabora 925. i 928. bilo vjera pridošlog stanovništva.

Cilj predložene teme odnosno kasnijeg rada jest istražiti i prikazati analizom izvora, diplomatske i narativne naravi, te njihovom usporedbom sa spoznajama koje nam nudi arheologija, crkvene prilike i s njima povezan društveni kontekst u spomenutim sklavinijama, kao i njihovu povezanost s crkvenim prilikama u Hrvatskom Kraljevstvu u vrijeme kralja Tomislava i Splitskih sabora, odnosno u vrijeme obnove Salonitanske/Splitske metropolije.

Kristijan Kuhar
Varaždinska biskupija

DOMINUS VOBISCUM ILI GOSPODĀ S VAMI
ODNOS LATINSKOGA I CRKVENOSLAVENSKOGA BOGOSLUŽJA
DO 13. STOLJEĆA

Bogoslužje na crkvenoslavenskom jeziku na prostoru Hrvatskoga Kraljevstva prvi spomen ima 925. godine u pismu pape Ivana X. splitskom nadbiskupu Ivanu, te u X. kanonu Splitskoga sabora održanoga iste godine. U istome razdoblju na području

Hrvatskoga Kraljevstva supostoji bogoslužje rimskoga obreda na latinskom jeziku, te u manjem opsegu i bogoslužje bizantskoga obreda na grčkome jeziku.

U posljednjih stotinu godina nije doticana tema latinskoga i/ili grčkoga bogoslužja u Dalmaciji i Hrvatskoj, niti su provođena dublja istraživanja latinske bogoslužne tradicije koja se čuva u mračnim prostorima samostanskih i biskupijskih arhiva dalmatinskih biskupija. O »glagoljaškom« se bogoslužju dosta istraživalo i pisalo, čak do mjere da je »glagoljaško« bogoslužje postalo, ne samo jedinstveno, nego i jedino na prostorima srednjovjekovnoga Hrvatskoga Kraljevstva. Premda o »glagoljaškom«, tj. bogoslužju rimskoga obreda na crkvenoslavenskom jeziku danas gotovo da nema nepoznanica, izneseni zaključci ostaju nedorečeni zbog nedostatka istraživanja ili nedostatka volje da se naglasi da bez latinskoga bogoslužja na ovim prostorima ne bi bilo niti »glagoljaškoga« bogoslužja. Pored fragmenata sakramentara, predkurijalnih lektionara i evanđelistara te cjelovitih misala i brevijara poslije 13. stoljeća, pisanih glagoljicom i hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, i dalje nam nedostaju pontifikali, rituali, graduali, cjelovita Biblija i druge liturgijske knjige koje su bile redovite u rimskom bogoslužju.

Stoga se valjano postavlja pitanje za istraživanje kakav je bio odnos latinskoga i crkvenoslavenskoga bogoslužja u razdoblju od 10. do 13. stoljeća, tj. od splitskih sabora do placeta Inocenta IV., potom kakav je bio njihov odnos i koja je latinska bogoslužna tradicija (akvilejska i/ili rimska) najviše utjecala na razvoj glagoljaškoga bogoslužja u tome razdoblju.

Dragana Kunčer

Istorijski institut

Beograd

MORFOLOGIJA I AUTENTIČNOST AKATA SPLITSKIH SINODA 925. I 928.: LINGVISTIČKI PRISTUP

Kako je nedavno uočeno da bi lingvistička analiza dokumenata koji se odnose na sinode održane u Splitu tijekom desetog stoljeća, a sačuvani su u *Historia Salonitana maior* (HSM), bila dobrodošla u cilju boljeg razumijevanja morfologije i autentičnosti tih dokumenata, ovim izlaganjem nastoji se nadomjestiti taj nedostatak. Istraživanje se provodi u tri smjera: prvi se odnosi na lingvističku provjeru opisâ intertekstualnog odnosa između sinodalnih akata i *Historiae Salonitanae* Tome Arhiđakona. Drugi smjer istraživanja obuhvaća provjeru nedavnih analiza morfologije dokumenata iz HSM-a koji se tiču splitskih sinoda desetog stoljeća, a identificiraju najmanje tri različita autora. Konačno, treći smjer istraživanja uspoređuje jezične osobitosti danih dokumenata sa širim korpusom povijesnih tekstova. Ovim pristupom se – nalik

recentnim analizama koje su sadržaj akata splitskih sinoda uspoređivale s aktima drugih sinoda – nastoji provjeriti autentičnost tih tekstova. Posebna pozornost bit će posvećena kritičkim praksama primijenjenima u izdanjima HSM-a.

Robert Kurelić

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

KRUNIDBENI I KRALJEVSKI RITUALI U VRIJEME KRALJA TOMISLAVA

Ritual, simboli i ceremonije neizostavni su elementi ranosrednjovjekovnog poretka i temeljni stupovi hijerarhije na čelu s osobom vladara – vojvodom, knezom ili kraljem. Nebrojene su monografije i znanstveni radovi napisani u posljednjih pedesetak godina na temu uloge rituala u političkom životu velikih kraljevstava i carstava Zapadne Europe, prvenstveno u Franačkoj i njezinim sljednicama, Francuskoj i Njemačkoj koja će kasnije prerasti u Sveto Rimsko Carstvo. U društvima čija je većina stanovništva, uključujući i elite, bila mahom nepismena, koja su bila prožeta vojničkom kulturom sazdanom na načelima časti, ega i osobne vjernosti i gdje je svako pojavljivanje u javnosti bilo prilikom za demonstraciju položaja i statusa, vješto poznavanje i upotreba kompleksnog jezika simboličke i neverbalne komunikacije bilo je od egzistencijalne važnosti za očuvanje vlastitog položaja u društvu, ali i napredovanje u njemu. U ovome radu bit će predstavljena suvremena historiografija o ritualu krunidbe kao središnjem čimbeniku legitimacije kraljevske vlasti, o njegovu značenju za državnopravni poredak i društvo ranog srednjovjekovlja, te o vladarskim ritualima i ceremonijama u vrijeme kralja Tomislava u komparativnom kontekstu kršćanske Europe.

Vinicije B. Lupis
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Dubrovnik

DUBROVAČKI MOĆNICI I CAR PISAC KONSTANTIN PORFIROGENET
KAO DIO KULTURNE BAŠTINE HRVATSKIH PROSTORA X. STOLJEĆA

Moćnik dubrovačke prvostolnice oduvijek je privlačio svojim bogatstvom brojne putopisce koji su bili na proputovanju kroz taj krajnji rub kršćanskog Zapada. Oni su ostajali zadivljeni brojnošću i ljepotom oklopnica moćnika. Moćnik nije bio samo crkvena riznica, već su se u njemu čuvale sve važnije državno-pravne isprave. Broj moćnika bila je zamjena u Dubrovniku za utemeljenost u prvim stoljećima kršćanstva konkurentne Splitske crkve. Bizantski Ragusium, poslije Dubrovnik, izrasta iz manjeg naselja u sutonu antike i postaje u ranom srednjem vijeku utvrđeni grad bizantske Dalmacije. Što se zbilo s biskupom epidauritanskim Ivanom (639.) i kada se točno zbilo prenošenje biskupske stolice u Dubrovnik i moćiju svetaca u novo središte, iz današnjeg je rakursa teško odgovoriti. Jedno je sigurno, a to je da bizantski car i pisac Konstantin VII. Porfirogenet (905. – 959.) u svom spisu *De administrando imperio* u glavi XXIX. *O Dalmaciji i narodima koji je nastavaju* piše: »U ovom gradu (Dubrovniku) leži sv. Pankracij u Crkvi sv. Stjepana, koja je u središtu grada«. Drugi povijesni izvor bitan za razvoj štovanja moćiju u Dubrovniku jest Milecijeva kronika pisana u nezgrapnim heksametrima, kojoj su se fragmenti sačuvali u *Analima* Nikše Ranjine, djelu dubrovačke historiografije 16. stoljeća. Milecije tvrdi da se u Dubrovniku čuvaju moći svetaca: Nereja, Ahileja, Domicile i Petronile (Petrunjele), te da su ih bjegunci donijeli iz Rima. Svakako je postojao protozapis memorijalnog karaktera Dubrovačke crkve, iz kojega su svi poslije crpili najstarije vijesti, i zasigurno je on nastao prije 949. kada se njime služi car Konstantin Porfirogenet i, što je najbitnije, vijesti o najstarijim svetačkim moćima pokazat će se posve točnim uvidom u današnje stanje Moćnika. Upravo na moćima sv. Domicile i Petrunjele nalaze se carski portreti, a sačuvani su moćnici sv. Nereja, i sv. Ahileja, i sv. Pankracija. Car u Carigradu, pišući svoj spis *O upravljanju Carstvom*, služio se nesumnjivo vjerodostojnim izvješćima svojih temarha i crkvenih prelata i, kao što je to s potvrdom vijesti o crkvi sv. Donata u Zadru ili crkvi sv. Tripuna u Kotoru, trebalo bi uvrstiti u niz potvrđenih vijesti iz ovog carskog spisa i postojanje moći spomenutog sv. Pankracija, koje se, nažalost, nisu sačuvale u izvornom moćniku, a to potvrđuju i dva moćnika, sv. Domicile i sv. Petrunjele, koji se vrlo rano spominju u Dubrovniku, s carskim portretima. U ovom kompleksu moćnika s bizantskim slojem bit će promatrana velika zlatna carska *staurotheca*, kao vrhunski primjer bizantskog zlatarstva u hrvatskim krajevima.

Ivan Majnarić

Hrvatsko katoličko sveučilište, Odjel za povijest, Zagreb

NASLOV *REX* I DISKURS PREDMODERNE HRVATSKE NACIJE:
PISMA PAPE IVANA X. U *HISTORIA SALONITANA MAIOR*

Polazeći od tvrdnje da je za historiju presudno poznavanje i razumijevanje oblikovanja i bilježenja pisanih izvora kao tragova o prošlosti, izlaganje u središte zanimanja stavlja kontekst zapisa pisama pape Ivana X. u kasnosrednjovjekovnoj *Historia Salonitana Maior*. Ponajprije će se pritom pratiti povremeni diskurzivni iskazi predmoderne nacije u vidu procesa transformacije političke teorije i prakse kasnosrednjovjekovne države te s tim blisko povezano intelektualno (samo)oblikovanje humanističke historiografije. Konkretnije, pozornost će se posvetiti položaju vladara u kasnosrednjovjekovnom društvu te njegovu presudnom značaju pri oblikovanju političkog naroda. Kroz takav pristup ukazat će se da je bilježenje pisma pape Ivana X. u *Historia Salonitana Maior* odraz nasljedovanja tradicije diskurzivnosti predmoderne nacije sukladno tadašnjim intelektualnim svjetonazorima, što poznavanju ranosrednjovjekovne povijesti iz perspektive današnjeg historičara – upravo na primjeru rasprave o naslovu *rex* – dodaje dodatni sloj patine.

Tomislav Matić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

»NON VOCETUR CONCILIUM, VOCETUR CONVENTUS, VOCETUR
CONCILIABULUM, CONGREGATIO, SINAGOGA...« –
KONCILIJARISTIČKI POKRET U KASNOM SREDNJEM VIJEKU
I INTERES ZA STARIJE CRKVENE SABORE

Petnaesto stoljeće bilo je obilježeno velikom strepnjom u redovima Katoličke crkve. Velika zapadna shizma i prijetnja njezina ponavljanja ostavili su duboki trag na crkvenom ustrojstvu i smatralo se da ga je nužno reformirati. Jedan od najsnažnijih reformskih pokreta bio je koncilijaristički pokret, koji je posebno došao do izražaja na koncilima u Konstanzu i Baselu. Svrha mu je bila reformirati Crkvu na način da papinsku monarhijsku vlast nad Crkvom ograniči redovito sazivanje koncila, čije bi odluke obvezivale i papu. Tijekom desetljeća intelektualne borbe između koncilijarista i pristaša monarhijskog papinstva, na svjetlo dana izneseni su dokumenti brojnih starijih crkvenih sabora, još iz vremena kasne antike, jer su se obje strane trudile svoja stajališta potkrijepiti primjerima iz prošlosti. Valja spomenuti da su pritom iznesene

i mnoge krivotvorine. Ovi su napori rezultirali velikim povećanjem zanimanja za povijest crkvenih sabora, a rukopisi i, kasnije, tiskani primjerci sabranih saborskih dekreta proširili su se Europom. Paralelno s time, bjesnila je diskusija o ulozi svjetovne vlasti u crkvenoj upravi. Izvještaje o crkvenim saborima koji su zabilježeni u *Historia Salonitana Maior*, među kojima se nalaze i oni o crkvenim saborima u Splitu 925. i 928. godine i s njima povezanim događajima, valja promatrati u svjetlu sukoba oko ustrojstva Crkve i antikvarskog interesa za prikupljanje tragova o starijim crkvenim saborima koji su vladali tijekom 15. i 16. stoljeća. U ovom ćemo izlaganju izvještaje o splitskim crkvenim saborima i ulozi kralja Tomislava na njima razmotriti u kontekstu vremena u kojem je *Historia Salonitana Maior* kompilirana, posebno s obzirom na diskusije o ustrojstvu Crkve koje su tada vođene i o ulozi svjetovne vlasti u njezinoj upravi.

Mirjana Matijević Sokol

Sveučilište u Zagrebu, Fakultet Hrvatskih studija

OD IVANA RAVENJANINA DO IVANA, PRVOGA SPLITSKOG METROPOLITA

Splitski pisac Toma Arhiđakon (1200. – 1268.), koji se bavi poviješću salonitansko-splitske crkvene organizacije, navodi Ivana iz Ravene kao prvog splitskog nadbiskupa kojega šalje neimenovani papa da obnovi salonitansku nadbiskupiju/metropoliju u Splitu. Ovi vremenski neodređeni podaci različito su se u historiografiji analizirali.

Papina pisma i saborski zaključci 925. – 928. godine, u vrijeme kralja Tomislava, rješavaju pitanje dalmatinsko-hrvatske crkvene organizacije. Proces od Ivana Ravenjanina do nadbiskupa/metropolita Ivana trajao je kroz drugu polovinu 9. st. tj. do splitskih sabora. Za razumijevanje uspostave salonitanske metropolije u Splitu nužno je osloniti se na poznate povijesne zapise odnosno korespondenciju papa Ivana VIII. (872. – 882.), Stjepana VI. (885. – 891.) s knezom Branimirom, ninskim biskupom Teodozijem. Iz fragmentarno sačuvanih pisama pape Stjepana VI. saznajemo da je biskup Teodozije ukoren jer drži dvije biskupije, ninsku i splitsku, i opominje ga da će dobiti palij kad sam dođe *ad apostolorum limina*.

Konačno rješavanje crkvenih prilika u Dalmaciji, odnosno Hrvatskoj, u duhu kanonskog prava omogućila je veza kralja Tomislava s Rimskom crkvom odnosno s papama Ivanom X. (914. – 928.) i Lavom VI. (928. – 929.). Time se potvrđuje da su dalmatinski gradovi i Hrvatska bili jedan državni entitet na čelu kojega je bio hrvatski kralj, a salonitanska tradicija prenesena u Split isključila je potencijalne pretendente na metropolitanska prava koja su imali biskupi ninski Grgur, ali i zadarski Formin.

Rosamond McKitterick

Sveučilište u Cambridgeu
Sidney Sussex College

RIM, PAPINSTVO I HRVATSKA U RANOM 10. STOLJEĆU

Povijest papinstva u kasnom 9. i ranom 10. stoljeću poznata je kao iznimno sporna, dijelom zbog oskudnih i nepovezanih suvremenih izvora. Negativno nastrojeni prikazi u kasnijim narativima, poput *Antapodosis* Liutpranda iz Cremona, kao i generalne tvrdnje koje su iznosili »reformistički« pape 11. stoljeća, osobito su doprinijeli podcjenjivanju značaja ondašnjih papinskih zahvata u crkvena zbivanja izvan Rima. Nešto novija suparništva nacionalističkih historiografija također su odigrala ulogu u tom procesu. Uloga papâ u Hrvatskoj, osobito pape Ivana X., sada je zrela za ponovnu procjenu. Zašto su Ivan X. i Rimski crkva intervenirali u hrvatskim crkvenim poslovima na način na koji su to učinili? Postoji li, zapravo, dulja povijest papinskog angažmana u liturgijskom usklađivanju i imenovanju biskupa, zakopana u zapadnim i istočnim izvorima, koja bi omogućila novu ocjenu razvoja papinske politike i značaja hrvatskih veza s Rimom početkom 10. stoljeća? Može li se ponuditi svježja perspektiva o odnosima pape i Hrvatske u ranom srednjem vijeku? Preispitujući dostupna svjedočanstva, a osobito ona koja se odnose na pape u Rimu krajem 9. i početkom 10. stoljeća, ovo izlaganje nastojat će postaviti Splitsku sinodu iz 925. godine, zahtjeve koji se tiču crkvene jurisdikcije, rimske liturgije i latinskog jezika u Hrvatskoj, kao i pismo pape Ivana X. kralju Tomislavu, u širi povijesni i historiografski kontekst.

Marko Medved

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet

DANIELE FARLATI I SPLIT – DOPRINOS POZNAVANJU ARHIVSKE GRAĐE O NASTANKU *ILLYRICUM SACRUM*

Talijanski isusovac Danijel Farlati, uz Filipa Riceputija i Jakova Coletija, autor je višesveščanog djela *Illyricum sacrum*, jednog od najvažnijih izvora za istraživanje crkvene povijesti područja današnje Hrvatske. Djelo je u osam tomova tiskano u Veneciji od 1751. do 1819. Mada je već poznato da se u opisu splitskih sabora iz desetog stoljeća djelo referira na Tomu Arhiđakona, analiza Farlatijeve ostavštine, pohranjene u njegovu rodnom mjestu S. Daniele del Friuli u Italiji, daje vrijedne i

nepoznate podatke o načinu skupljanja informacija i uspostavljenim kontaktima u vezi sa Splitom prigodom dugogodišnjeg rada na tom temeljnom djelu za proučavanje crkvene povijesti u nas.

Ivica Musa

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti

PAPINSTVO U VRIJEME VLADAVINE KNEZA/KRALJA TOMISLAVA: NEMOĆNO PAPINSTVO ILI PREDTEMELJI EUROPE PAPA I KRALJEVA?

Papinstvo kao temeljna institucija srednjovjekovne Europe prolazilo je različite faze uspona i stagnacije kroz čitav srednji vijek. Jedan period srednjovjekovnog papinstva ocijenjen vremenom krize, oblikuje i odrednicu »mračni vijek«; riječ je o povijesti Europe 9. i prve polovine 10. stoljeća. Opći prikazi naglašavaju velik utjecaj rimskih velikaških obitelji pri izboru papa, kratke pontifikate i političku ovisnost o vladarima i Zapada i Bizanta, koju prati i navodna dekadencija Rimske kurije. Ako se tome pridoda povijesni kontekst opsade Europe iz tri smjera: Normana sa sjevera, Saracena na Sredozemlju i Mađara u većem dijelu srednje i zapadne Europe, karakterizacija vremena kao mračnog djeluje prihvatljiva.

Upravo u ovo vrijeme oblikuje se hrvatska državna samobitnost i politički i nacionalni identitet, kojemu su nužne relacije, kulturne i političke kako bi stekao politički okvir, ali i pravni profil tog identiteta. Papinstvo je jedina institucija tog vremena ključna djelomično i za prvi (teritorijalni obuhvat), a temeljno određujuća za drugi: pravni profil opstojnosti jedne kršćanske nacije među drugima u kršćanskoj Europi. Primjeri diplomatske i eklezijske konvergencije hrvatske i papinske politike i papa uključenih u ovaj proces svjedoče o uspješnom procesu. Vidljive su značajke diplomatske odmjerivosti, postupnosti, pastoralne odlučnosti i apostolskog autoriteta koji je na razini »zlatnoga« doba rimskih odnošaja iz vremena Karla Velikog pa čak i »postinvestiturskog« perioda papinstva 12. stoljeća. Ovaj znanstveni povijesni prilog želi analizirati posebnosti papinskog djelovanja navedenog vremena, posebice u relaciji razumijevanja onodobne hrvatske povijesti.

Ante Nazor

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata
Zagreb

IZVORI O HRVATSKOJ VOJSCI U PRVOJ POLOVICI 10. STOLJEĆA

Pisani izvori za hrvatsku povijest u ranom srednjem vijeku vrlo su oskudni podacima o vojnoj povijesti, posebice onima na temelju kojih bi se mogli donositi pouzdani zaključci o mogućem ustroju i veličini hrvatske vojske u tom razdoblju. Ipak, i tako oskudni podaci, potpomognuti rezultatima arheoloških istraživanja i usporedbom s ustrojem vojski drugih ranosrednjovjekovnih država ili naroda (posebice onih u susjedstvu), mogu poslužiti kao uporište za određene pretpostavke. U radu će se prikazati izvori o mogućem ustroju i veličini hrvatske vojske u tom razdoblju, među kojima se posebno ističe zapis cara Konstantina Porfirogeneta (*De administrando imperio*), te pokušati utvrditi jesu li podaci o broju vojnika u tom djelu preuveličani, odnosno koliko su odraz stvarne snage hrvatske vojske u tom razdoblju.

Zrinka Nikolić Jakus

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

ČLANCI CRKVENOG SABORA 925. GODINE KAO POKUŠAJ REGULACIJE DRUŠTVENO-POLITIČKIH ODNOSA U HRVATSKOJ U PRVOJ POLOVINI 10. STOLJEĆA

U izlaganju će se razmotriti članci (osobito šesti) koji se referiraju na penalizaciju krivaca za smrt vladara »u narodnoj buni« te spominju odnos prema obitelji odnosno kućanstvu i zadužbinama pokojnog vladara. Spomenute odredbe nastojat će se staviti u širi kontekst prostora i vremena karolinške i otonske Europe te kristijanizacije hrvatskog društva.

Daniel Patafta

Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet

SAKRAMENT ŽENIDBE I SVEĆENIČKI CELIBAT NA CRKVENOM
SABORU U SPLITU 925. U KONTEKSTU OPĆECRKVENIH REFORMI
OD KRAJA 9. DO 11. STOLJEĆA

Posljednje točke zaključaka Crkvenog sabora u Splitu 925. godine, točke 14. i 15., odnose se na uređenje sakramenta ženidbe i uvođenja ili strožeg pridržavanja discipline svećeničkog celibata. Povijest shvaćanja ženidbe kao sakramenta počela se definirati kod crkvenih otaca od 3. do 5. stoljeća da bi u vrijeme visoke skolastike u 12. stoljeću, zahvaljujući nauku velikih teologa skolastike, ženidba bila ubrojena među sakramente. Bez obzira na to, Crkva je već od početaka nastojala da vjernici vode uredan bračni život. Tako točka 14. donosi jednu odredbu kojom se nastoji regulirati bračni odnos muškarca i žene. Iz nje je vidljivo da odudara od shvaćanja sakramenta ženidbe kako će biti definiran stoljeće i pol kasnije, ali se ovim zaključkom nastoji uvesti red u brak i, što je očito, zaštititi ženu unutar braka. Sama formulacija pokazuje kako je Crkva započela s definiranjem i zaštitom bračne veze koja se reflektira i u ovom zaključku Splitskog sabora. Također se i iz 15. točke može vidjeti kako je jedan od reformskih zahvata Clunyjevske, a zatim i papinske reforme od kraja 9. do kraja 11. stoljeća bilo uvođenje obvezne discipline celibata za svećenike Zapadne crkve. Govor o svećeničkom celibatu nalazimo već na pokrajinskom saboru u Elviri 303. godine, da bi od vremena pape Lava I. u 5. stoljeću, celibat postajao sve raširenija praksa među svećenstvom na Zapadu. Reformski pokreti nastali pod monaškim utjecajem u 9. stoljeću dovest će do uvođenja obveze discipline celibata za zapadno svećenstvo pod papom Grgurom VII. u 11. stoljeću. Točka 15. zaključaka Splitskog sabora pokazuje na koji se način nastoji regulirati status još uvijek oženjenih svećenika na području nove metropolije, koji je formuliran na način da se ubuduće među svećenicima počne prakticirati celibat. Ove dvije točke zaključaka Crkvenog sabora u Splitu iz 925. ukazuju na reformska strujanja unutar Crkve na Zapadu koja se reflektiraju na vjerničku i svećeničku praksu na području Splitske metropolije.

Ivica Prlender

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

METHODII DOCTRINA NA PROSTORU HRVATSKE POVIJESTI
ZA VLADANJA KRALJA TOMISLAVA

Polazeći od zaključaka Splitskog crkvenog sabora, autor nastoji utvrditi na kojem/kojim su dijelovima hrvatskog povijesnog prostora već tada prisutni u liturgijskoj praksi crkveno-slavenski jezik i glagoljica.

Vjerujem da će taj zaključak omogućiti argumentirano razmatranje o mogućim izvorištima i motivima, te o vremenu pristizanja »glagoljanja« na hrvatsko tlo. Autor drži kako je temeljitom raščlambom i znanstvenim razumijevanjem onodobnog političkog konteksta na prostoru velikih europskih regija (jugoistočna i središnja Europa), te – naravno – pozicijâ Rimske kurije, moguće pouzdano odgovoriti upravo na ta iznimno važna pitanja.

Vadim B. Prozorov

Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова

Исторический факультет

Кафедра истории южных и западных славян

Москва

BIBLIJSKI, PATRISTIČKI I PRAVNI CITATI U TEKSTOVIMA SABORA
SPLITSKE CRKVE (925. I 928. GODINE)

Ovaj rad istražuje biblijske, patrističke i pravne citate pronađene u tekstovima koji se odnose na sabore Splitske crkve održane 925. i 928. godine. Fokusirajući se na citate poput »*Gdje god je tijelo, ondje će se skupiti i orlovi*« u Kanonu 1. Sabora iz 925. godine, ovaj rad ima za cilj obraditi nekoliko ključnih pitanja.

Prvo, obraća se pitanjima pouzdanosti sinodalnih zapisa iz Splita iz desetog stoljeća, pitajući u kojoj mjeri i na koji način se uključivanje ovih citata usklađuje sa suvremenim europskim dokumentima.

Drugo, rad istražuje razloge odabira ovih specifičnih citata. Analizom kontekstualnog značaja i simboličkih implikacija tih citata, ovaj rad nastoji otkriti temeljne motivacije koje oblikuju diskurs sabora Splitske crkve u 20-im godinama 10. stoljeća.

Matthias Rozein

Sveučilište u Liègeu, Filozofski fakultet
Zavod za povijesne znanosti – Povijest zapadnog srednjeg vijeka
Tranzicije – Istraživačka jedinica za srednji i rani novi vijek

IVAN X., BALKAN I BIZANT PAPINSKA MOĆ I NJEZINA OGRANIČENJA U JUGOISTOČNOJ EUROPI POČETKOM 10. STOLJEĆA

Pontifikat Ivana X. (914. – 928.) obilježile su značajne interakcije između Rima i jugoistočne Europe. Papa je pregovarao s Bizantskim Carstvom radi organizacije obrane Rima od Saracena (915.), primio poziv patrijarha Nikole Mistika da odobri razrješenje Tetragamijske kontroverze (920. – 923.), uspostavio veze s nastajućim Hrvatskim Kraljevstvom tijekom dviju splitskih sinoda (925., 928.) te poduzeo barem dva pokušaja uspostavljanja kontakta s Bugarima (922./923., 928.). Analizom Ivanove uključenosti u odnose s ove tri regije, ovaj prilog nastoji bolje razumjeti način na koji je papa provodio svoju moć u jugoistočnoj Europi. Slučajevi Bizanta i Hrvatske posebno ističu činjenicu da su lokalni akteri aktivno tražili papinski autoritet, dok su doseg intervencije Rima istovremeno ograničavale ambicije i interesi regionalnih sila. Ivanove interakcije dodatno pokazuju da je Rimsko crkva početkom 10. stoljeća ostala posvećena širenju i konsolidiranju svog utjecaja na Balkanu, neprestano se natječući s Bizantskim Carstvom.

Veronika Rudolf

Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti
Filozofski fakultet, Institut za povijesne znanosti
Odsjek za pomoćne povijesne znanosti

KARANTANSKA MARKA U 10. STOLJEĆU

Izlaganje stavlja u središte pozornosti zapadnog susjeda ranosrednjovjekovne Hrvatske, odnosno Karantansku marku koja je od druge trećine 8. stoljeća bila pod bavarskim i franačkim utjecajem. Nakon kratkog osvrta na njezinu povijest tijekom Franačkog Carstva te tzv. *Regnum Carantanum* pod vojvodom Arnulfom, naglasak će biti stavljen na njezin položaj unutar Istočnofranačkog Kraljevstva i kasnije u Svetom Rimskom Carstvu. S obzirom na to da je glavna funkcija Marke bila obrana bavarskih teritorija, ne mogu se zaobići ni potencijalne konfrontacije sa slavenskim, a posebice s ugarskim susjedima. Posebna pažnja bit će posvećena mogućim kontak-

tima s hrvatskom državom Tomislava i njegovih nasljednika, kao i dodirnim točkama između karantanskog stanovništva i Hrvata. Također će se razmotriti problem tzv. *Hrvatske krajine* na području Karantanije.

Vladimir Sokol
Muzej Prigorja, Sesvete

VOJNA MOĆ KRALJA TOMISLAVA U SVJETLU PISANIH I ARHEOLOŠKIH VRELA

Car pisac Konstantin Porfirogenet, suvremenik kralja Tomislava, opisao je Hrvatsku od doseljenja Hrvata do svoga vremena. Osobito je zanimljivo poglavlje u kojemu se bavi vojnom moći Hrvatske. Detaljno donosi popis vojnih efektivna hrvatske vojske, pješadije, konjaništva i mornarice. Pisani povijesni izvori, pak, navode vojne pobjede iz vremena kralja Tomislava nad Mađarima i osobito poznatu bitku s Bugarima pod carem Simeonom koja je ostala u svijesti bizantskih pisaca još dugo.

Analiza arheoloških nalaza – iako ne obilnih – potvrđuje sukobe s Mađarima koje se spominje kao napadače u *Ljetopisu Popa Dukljanina* i navodi da ih je Tomislav u više sukoba odbio. Tragove tih borbenih djelovanja, ostatke bojne opreme nalazimo u grobovima u Petoševcima južno od Save uz Vrbas. Na tom je lokalitetu i ukop nižeg časnika s oznakama subordinacije tj. zapovjednog reda: ostruge iz Tomislavova doba i jedan praporac uz lijevo koljeno. Sukob s Bugarima i propast njihove vojske, zabilježen u svim velikim suvremenim i kasnijim kronikama, smješta u brdsko-šumski prostor na granici Mačve i Podrinja gdje je nekad boravio Ratimir. S tog područja Hrvati će napasti Bugare nakon smrti cara Simeona 927. godine.

Ludwig Steindorff

Sveučilište Christian Albrechts u Kielu
Filozofski fakultet, Seminar za istočnoeuropsku povijest

SABOR NA DUVANJSKOM POLJU – HISTORIOGRAFSKA FIKCIJA
I NJEZINA PODLOGA U *LJETOPISU POPA DUKLJANINA*

Historiografski koncept da je kralj Tomislav okrunjen na Saboru na Duvanjskom polju 925. g. potječe od Ivana Kukuljevića i najdetaljnije je razrađen po Vjekoslavu Klaiću u zborniku koji je izišao povodom 1000. godišnjice krunidbe kralja Tomislava 1925. Koncept se oslanja na deveto poglavlje latinske verzije *Ljetopisa popa Dukljanina* u kojem se priča o Saboru pod kraljem Svetopelekom i uz prisutnost papinskih legata *in planitie Dalmae*, na ravnici Dalma, a Kukuljević i susljedni autori poistovjećivali su *Dalma* s Duvnom (današnjim Tomislavgradom) i Svetopeleka s kraljem Tomislavom. Bilo je privlačno ugraditi priču u nacionalni povijesni narativ jer se po njoj Svetopelekova država protezala od Vinodola do Drača i od Jadrana do Dunava, tj. moglo se to čitati kao aluzija na veliku površinu Tomislavove države, a također na povijesno usku povezanost cijelog tog prostora. Ali već je Ferdo Šišić u svojoj *Povijesti Hrvata u vrijeme narodnih vladara* iz 1925. jednostavno ignorirao koncept o Saboru na Duvanjskom polju, i sada je u hrvatskoj historiografiji valjda potpuno odbačen. Uz ovo najpoznatije tumačenje na tragovima Kukuljevića bilo je najrazličitijih tumačenja priče o Saboru, što se tiče datacije, identifikacije osoba i opisanog prostora. Pri tome lokacija Sabora u Duvnu najčešće nije bila dovođena u pitanje. Moja je teza da je povezivanje mjesta *Dalma* s Duvnom svakako neodrživo: fiktivno mjesto *Dalma* nalazi se po riječima *Ljetopisa popa Dukljanina* u središtu dijelova Svetopelekove kraljevine, naime Bijele i Crvene Hrvatske (odnosno Donje i Gornje Dalmacije), Bosne i Raške, tj. u blizini stare Duklje. Važno je da prema priči Donja Dalmacija, uključujući Dubrovnik, potpada pod crkvenu jurisdikciju Splita, a svi ostali dijelovi pod jurisdikciju Bara. Fiktivna priča o Saboru in *planitie Dalmae* služila je kao povijesni argument u borbi barske crkve s dubrovačkom oko crkvene jurisdikcije nad Bosnom i Srbijom sredinom 13. stoljeća, i tek tada je najvjerojatnije nastao *Ljetopis popa Dukljanina*.

Zvezdan Strika

Augsburg

CONCILIUM ET SUCCESSORES APOSTOLI PETRI: SINODALNOST U KRŠĆANSKOJ EUROPI I HRVATSKOJ PRVE POLOVICE 10. STOLJEĆA I NJEZIN ODNOS PREMA PAPINSTVU U RAZDOBLJU TOMISLAVOVE VLADAVINE

Sabori u bizantskoj prijestolnici koji su zasjedali u vremenskom razdoblju između 861., 869./870. i 879./880. godine pokazali su duboki jaz između dva najvažnija kršćanska centra, Rima i Carigrada. Oni predstavljaju disruptivan čimbenik u odnosima Istoka i Zapada i do danas još nije na zadovoljavajući način riješeno pitanje Osmog ekumenskog sabora. Na njih se, na Zapadu, kronološki nastavlja mračno razdoblje papinstva (*saeculum obscurum*) – od 882. do 1046. – kako ga je nekoć označio utjecajni Cesare Baronio (1538. – 1607.). U njemu je od 45 papa više od jedne trećine smijenjeno. Za temu naše studije utjecajna su petorica papa: Sergije III. (904. – 911.), Anastazije III. (911. – 913.), Lando (913. – 914.), Ivan X. (914. – 928.) i Lav VI. (928. – 929.). Među njima daleko je najvažniji pontifikat Ivana X. i kratkoročno razdoblje njegova prvog nasljednika Lava VI. Oni su sjedili na Petrovoj stolici za vrijeme Tomislavove vladavine u Hrvatskoj i upravo u tom povijesnom razdoblju održavaju se Splitski sabori. O njima ne postoje mnogobrojni izvori. *Historia Salonitana Maior* nekog nepoznatog autora s početka 16. stoljeća donosi papinska pisma i odredbe s Prvog splitskog sabora. Neki drugi podaci nisu poznati, već samo splitski arhiđakon Toma (1200. – 1268.) u *Historia Salonitana* daje do znanja da mu je poznat kralj Tomislav i da su mu poznati Splitski sabori, ali ipak prešućuje njihove zaključke. Ni jedan od dva izbora ne pruža objektivnu sliku povijesne situacije, nego samo ukratko ukazuju na nju i na sabore koji su zasjedali u Splitu. Osobito je *Historia Salonitana Maior* neophodna za poznavanje Splitskih sabora i koncilske materije u Hrvatskoj tijekom prve polovice 10. stoljeća.

Uzimajući u obzir povijesni kontekst razvija se novi pogled na sinodalnost i, kako je već primijetio utjecajni Carl Joseph von Hefele (1809. – 1893.), sve rjeđe se održavaju sabori. Po rimskom patrijarhatu kojem pripada Hrvatska Kraljevina i bizantska Dalmacija zanemaruje se sinodalnost na razini patrijarhata kao i na nižim crkvenim razinama. Pogled na koncilsku misao rimske i galijsko-franačke tradicije pokazuje vlastiti razvoj koji se pomalo udaljavao od one sinodalne prakse što se nje govala po istočnim patrijarhatima. Ona predstavlja prekretnicu i na temelju koncilske tradicije postaje na Zapadu očigledno formirana nova religiozna i politička ekumena koja je povezana s Rimom gdje je rimski biskup preuzimao vodeću ulogu. I upravo po tome dolazi na dnevni red pitanje odnosa rimskog biskupa i sabora kao institucije. Rimski biskup još se nije uspio izdići iznad sabora kao vlastite institucije. Sabor stoji iznad pape, ovaj je podređen saboru, ali ipak pape preko rimskih

sabora utječu na situaciju u Europi i na koncilsku praksu koja se isto tako njeguje u hrvatskim krajevima. Ona dolazi do izražaja u vijesti koja je pribilježena u *Historia Salonitana Maior*: kralj Tomislav zamolio je papu da mu pošalje legata. Ne radi se ovdje o nekoj diplomatskoj uljudnosti ili praznoj frazi, nego o konkretnoj stvarnosti. Tomislav je vjerojatno preko sabora pokušao riješiti metropolitansko pitanje i dvojnost crkvenih struktura u Hrvatskoj i bizantskoj Dalmaciji, ali očigledno nije uspio postići kompromis među biskupima. Obratio se papi Ivanu X. jer je Crkva u Dalmaciji i Hrvatskoj pripadala rimskom patrijarhatu. Slična praksa njegovala se po cijelom patrijarhatu, partikularni sabori regulirali su crkvenu praksu, na njima su se rješavale granice pojedinih biskupija i uspostavljala nova metropolitijska središta. I upravo ova činjenica ukazuje na *genera conciliorum* koju odmah prati drugo pitanje: tko ima pravo sazivati sabore? Na ovom pitanju dodiruje se situacija u kršćanskoj Europi te prilike u Hrvatskoj i bizantskoj Dalmaciji; one su skoro identične, vladari sazivaju sabore. Oba upravna područja, doduše, politički su podijeljena, ali ipak po odredbama prijašnjih ekumenskih sabora pripadaju rimskom patrijarhatu.

U tom kontekstu ne može se zaobilaziti problematika sudionika pokrajinskih sabora: tko ima pravo sudjelovati na takvim skupovima? Samo biskupi ili još i drugi crkveni prelati? Trebaju li na njima sudjelovati i predstavnici političke vlasti? Ako se promatra situacija na splitskim saborima, tada odmah upada u oči da su politički čimbenici sudjelovali na njima, dapače da su ih oni u dogovoru s papinskim legatima sazivali; oni su isto tako određivali teme o kojima se raspravljalo. Na Prvom splitskom saboru sudjelovao je kralj Tomislav, a to, pak, znači da su splitski sabori *concilia mixta* ili *synodus regia*, premda se ne može odgovoriti na pitanje tko je predstavljao bizantsku vlast. Split i Zadar pripadali su Bizantskom Carstvu i ako je na saboru sudjelovao hrvatski vladar, tada je netko morao predstavljati carsku vlast. Nije nigdje spomenuto da bi splitski biskup Ivan ili njegov zadarski kolega Formin bio carski predstavnik. Doduše, Zadar je bio upravni centar Dalmacije i njegovu je biskupu, po bizantskoj pravnoj tradiciji, pripadalo časno prvenstvo, ali ipak ne postoje izvori koji bi mogli potvrditi da bi biskup Formin predstavljao carsku upravu. U bizantskoj pravnoj tradiciji postojao je određen sustav kod preustroja crkvene administracije na teritoriju pod carskom vlašću, granice pojedinih biskupija i metropolija poklapale su se s granicama pojedinih pokrajina, te bez pristanka službenog Carigrada nije mogao splitski biskup Ivan postati metropolit.

Ana Šimić

Staroslavenski institut
Zagreb

LITERARIZACIJA ODNOSA KRALJA TOMISLAVA
PREMA GLAGOLJAŠTVU

Spomen Tomislava kao kralja donosi pismo pape Ivana X. iz 925. u kojem se, među ostalim, izražava nezadovoljstvo zbog slavenskoga jezika u rimskoj liturgiji. Tako je Tomislavova kraljevska titula u povijest ušla zajedno s najstarijim povijesnim spomenom slavenskoga bogoslužja, tj. glagoljaštva na današnjem hrvatskom prostoru. Iz oskudnih povijesnih izvora ne može se sa sigurnošću tvrditi ništa o Tomislavovu stavu prema glagoljaštvu. Ipak, o tom su pitanju promišljali i domišljali se povjesničari jednako kao i književnici.

Podteme koje su ih pritom zaokupljale odnose se na pitanje krunidbe, tj. moguće sudjelovanje glagoljaša u mogućem činu krunidbe te na pitanje kakav je bio Tomislavov stav prema glagoljašima i kako ga je mogao očitovati na splitskim saborima (ako je na njima sudjelovao) i njihovim marginama.

U ovom će se izlaganju ukratko predstaviti pregled heterogenih odgovora na ta pitanja koje su ponudile starije i novije generacije povjesničara, a onda će se pogled usmjeriti na jednako heterogenu literarizaciju Tomislavova odnosa prema glagoljaštvu u pjesničkim i proznim djelima novije hrvatske književnosti. Ta djela nužno progovaraju i o Tomislavovu odnosu prema biskupu Grguru Ninskom kao mitskom glagoljašu.

Luka Špoljarić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

ŠIMUN KOŽIČIĆ BENJA I TOMA NIGER IZMEĐU POLITIKE
I POVIJESNIH ISTRAŽIVANJA

Za razliku od *Historia Salonitana* (HS) Tome Arhiđakona, *Historia Salonitana Maior* (HSM) izaziva u historiografiji i dalje velike nedoumice, posebno zbog u cijelosti citiranih dokumenata kojih nema u HS-u. Dok su Miho Barada i Stjepan Gunjača tvrdili da je HSM ustvari starija verzija HS-a, odnosno koncept kojim se služio Toma Arhiđakon pri pisanju HS-a, danas u historiografiji ipak prevladava mišljenje kako je HSM kasnija prerada HS-a nastala najvjerojatnije u 16. stoljeću.

Hipotezu o nastanku HSM-a posebno je razvila Nada Klaić u svojem izdanju djela. Prema Klaić, HSM je sastavio nepoznati, nemarni ili neuki svećenik u Splitu po narudžbi modruškog biskupa i humanista Šimuna Kožičića Benje Zadrana, a u pothvatu je neku ulogu mogao igrati i skradinski/trogirski biskup, nekadašnji kanonik Splitske crkve Toma Niger. Klaić je, naime, HSM povezala s Benjinim izgubljenim rukopisom povijesne građe, tzv. *Collectanea*, poznatom danas po spomenima iz 17. i 18. stoljeća. Hipotezu Klaić prihvatili su i razradili Lujo Margetić i Neven Budak: Margetić je istaknuo moguću dodatnu poveznicu između kompozicije HSM-a i Benjinih interesa, dok je Budak razradio ideju da su se neki dokumenti uključeni u HSM mogli nalaziti u arhivu Zadarskog kaptola kojem je Benja imao pristup u mlađim danima kao zadarski kanonik. Budak je isto tako iznio i mogućnost da su neki dokumenti uključeni u HSM falsifikati humanističkih povjesničara, nastavljajući se tako na historiografski trend koji u hrvatskim humanistima vidi majstore latiniste i po potrebi falsifikatore koji su mogli vjerno reproducirati srednjovjekovne latinske stilove te imali istančano znanje ranosrednjovjekovne povijesti. Ipak, ni Klaić ni Margetić i Budak nisu u svojim radovima ušli preduboko u biografije, djela i svijet Benje i Nigera. O tome će upravo biti riječi u ovom izlaganju. Cilj je izlaganja preispitati hipotezu o nastanku HSM-a raspravljajući o političkim i intelektualnim aktivnostima dvojice humanističkih biskupa te posebno o njihovim povijesnim istraživanjima u kontekstu humanističke historiografije s početka 16. stoljeća.

Ivana Tomas

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

VLADARSKA KAPELA MIHAJLA VIŠEVIĆA U STONU I NJEZINA POVEZANOST S DUBROVAČKIM PREDROMANIČKIM SPOMENICIMA

Crkva sv. Mihajla u Stonu ponajbolje je očuvani predromanički spomenik na prostoru nekadašnjeg Zahumlja, a vrijeme njezine izgradnje i opremanja korespondira s vladavinom najznamenitijeg zahumskog vladara Mihajla Viševića. Omanje sakralno zdanje podignuto je kao vladarska kapela u tadašnjem sjedištu Zahumske Kneževine – Stonu. Znakovito je pozicionirana na vrhu uzvisine Gradac (kota 107), ponad plodnog Stonskog polja, s dobrim pregledom na okolni krajolik, a indikativna je i njezina posveta arkanđelu Mihovilu – nebeskom vojskovođi, zaštitniku vladara i njihovih vojnih pohoda. Njezino arhitektonsko rješenje i kamena oprema predstavljaju zanimljivost zbog iznimne bliskosti s onovremenim spomeničkim ostvarenjima susjednog Dubrovnika i njegova izvangradskog prostora, napose Elafitskog otočja. Stoga je namjera ovoga priloga kontekstualizirati vladarsku kapelu u Stonu sa

srodnim dubrovačkim i elafitskim primjerima, te pritom naglasiti važnost obližnjeg urbanog i biskupskog središta Dubrovnika kao istaknutog centra graditeljske i klesarske djelatnosti/produkcije na tom dijelu Jadrana. U tom pogledu istaknut će se povezanost stonske crkve s istim tipom gradnje inače karakterističnim za Elafitske otoke (crkva sv. Nikole/sv. Vida na Koločepu, crkva sv. Ivana Krstitelja na Ivanjem brdu na Lopudu), dok će se njezina kamena oprema dovesti u vezu s najrepresntativnijim dubrovačkim predromaničkim spomenicima (crkva sv. Petra Velikog, katedrala, crkva sv. Stjepana na Pustijerni).

Marko Trogrlić

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

SALONITANSKA BAŠTINA I NJEZINA TRADICIJA KAO TEMELJ
I ISHODIŠTE ODLUKA SPLITSKIH KONCILIA (925. – 928.)
O PRVENSTVU SPLITSKE CRKVE

Ne samo po tomu što je na prvom mjestu, nego i po svomu sadržaju i njegovim važnim posljedicama, prvi kanon ili odluka Splitskog crkvenog sabora iz oko 925. godine nedvojbeno je najvažniji od svih tada donesenih. Definira i zaključuje da Splitska crkva ima prvenstvo, tj. metropolitanski status: »Budući da je nekoć blaženi Dujam bio poslan od apostola Petra u Solin da propovijeda, određuje se, da ona crkva i grad, gdje počivaju njegove svete kosti, ima prvenstvo nad svim crkvama ove pokrajine i da zakonito dobije metropolitanski naslov nad svim njezinim biskupijama (...)«. U izlaganju pod gornjim naslovom analizirat će se dva nosiva elementa koja uočavamo u ovom tekstu, a svakako zaslužuju pozornost u razumijevanju njegova sadržaja, a onda i njegovih dosega: prvi od njih tiče se važnosti i uloge grada Salone, metropole nekadašnje rimske provincije Dalmacije. Oblikovanje organizirane kršćanske zajednice započelo je tu vrlo rano, a uklapa se u opći proces razvoja crkvenog teritorijalnog ustroja. On se, kako je poznato, i to tijekom prvih pet stoljeća kršćanske povijesti, razvijao od skromnih početnih oblika pa sve do onog razgranatog biskupijskog, metropolitanskog pa čak i nadmetropolitanskog sustava.

Metropolitanski položaj jednog od biskupa u određenoj pokrajini rađao se redovito kao nova realnost koja je određeno vrijeme već postojala i koja nije bila plodom službene odluke više crkvene razine vlasti. Ona se rađala, razumije se, u glavnim gradovima pojedinih pokrajina – metropolama – te su oni s vremenom postajali crkvenim metropolitanskim sjedištima. To je tako bilo i u slučaju Salone kao metropolitanskog središta u crkveno-upravnom smislu riječi. Drugi važan element koji u gore navedenom prvom kanonu Splitske sinode privlači našu pozornost jest

spominjanje *blaženog Dujma* koji je, kako se tu kaže, od apostola Petra bio poslan u Solin tj. Salonu (... *beatus Domnius ab apostolo Petro predicare Salonam missus est...*). Ima to svoju jasnu težinu i opravdanje. Uvjerenje o tomu, vrlo staro i smatrano posve istinitim, potvrđeno i liturgijskim i arheološkim vrelima, o snažnom Dujmovu kultu u Salonu kao i u ostalim biskupijama prostrane rimske provincije Dalmacije, ali i šire, sve do Rima kamo su njegove kosti prenesene, neodvojivo je povezivano s uvjerenjem da je Dujam bio učenikom apostolskog prvaka sv. Petra koji ga je, kako se stoljećima vjerovalo, poslao u Salonu da tamo naviješta Evanđelje, što živo svjedoči o starim zahtjevima Salonitanske crkve koja je za sebe tražila status apostolskog podrijetla, svoga »apostoliciteta«.

Poznavanja i svijest o obama ovim stvarnostima, prisutnima i široko proširenima i po Dalmaciji, a i šire, prethodila su održavanju splitskih sinoda 925. – 928. Odluka prvog kanona Splitskog crkvenog sabora 925. – 928., da Split bude sjedište jedinstvene crkvene pokrajine za sve biskupije tadašnje Dalmacije, Huma i cijelog Hrvatskog Kraljevstva te da salonitansko-splitskom nadbiskupu bude priznato prvenstvo među svim biskupima mjesnih crkava sa sjedištem na velikom prostoru pod Tomislavovom vrhovnom vlašću, čini se da je teško mogla imati čvršće uporište.

Trpimir Vedriš

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

*DILECTI FILII SANCTI PETRI: PETROVSKI DISKURS U ODNOSIMA PAPÂ
I HRVATSKIH VLADARA 9. I 10. STOLJEĆA*

Smještajući navode iz papinske korespondencije s hrvatskim vladarima 9. stoljeća u kontekst razvoja ideologije ranosrednjovjekovnog papinstva, izlaganje polazi od analize nakana i ciljeva rimskih prvosvećenika u nastojanju oko obnove rimske crkvene jurisdikcije u Dalmaciji. Za razumijevanje specifične uloge »petrovskog diskursa« u komunikaciji s hrvatskim vladarima osobito je važno podsjetiti na okolnosti postupnog gubitka vlasti i utjecaja Rimske crkve u značajnom dijelu nekadašnjeg Ilirika. Taj je proces dosegao vrhunac kad je 870. godine protivno papinim zahtjevima novoosnovana Bugarska crkva stavljena pod kanonsku jurisdikciju Carigradske patrijaršije. Širenje utjecaja Carigradske crkve od 8. stoljeća, kroz sporove 9. stoljeća i nastavljeno ekspanzijom Bugarske crkve nakon 917. godine, doseglo je vrhunac u carigradskom priznavanju Bugarske patrijaršije 927. godine. U tom kontekstu splitski sabori, kao odraz nastojanja oko učvršćivanja »rinskog mostobrana« u Dalmaciji dopuštaju analizu podrijetla i funkcije petrovskog diskursa u predmetnoj korespondenciji. Osobit doprinos toj raščlambi može ponuditi uvođenje u

raspravu dosad rijetko korištene evidencije, poput hagiotopografskih svjedočanstava, ali i osvježeno tumačenje tradicija sačuvanih u narativnim izvorima poput izvještaja o Dalmaciji u djelu *O upravljanju Carstvom* ili tzv. *Ljetopisa papa Dukljanina*.

Andrea Antonio Verardi
Papinsko sveučilište Gregoriana
Fakultet za povijest i kulturnu baštinu Crkve
Rim

IZMEĐU LOKALNE KRIZE I UNIVERZALNOG PRESTIŽA: PAPA IVAN X., SPLITSKA SINODA I PAPINSTVO U 10. STOLJEĆU

Formozijanska kriza izazvala je duboku krizu prestiža papinstva. Pontifikati 10. stoljeća, podložni svjetovnim vlastima, kako lokalnim tako i inozemnim, obilježeni su velikom nestabilnošću. Međutim, pad prestiža papinstva u tom razdoblju čini se da je bio prvenstveno lokalni i talijanski problem. Prije nekoliko je desetljeća Girolamo Arnaldi istaknuo kako je čak i u 10. stoljeću Rimski crkva zadržala autonomnu međunarodnu dimenziju. Primarni cilj ovog istraživanja jest pružiti kontekst pontifikatu Ivana X., istražiti njegov odnos s knezom Tomislavom i rasvijetliti geoeklezijalnu važnost Splitskih sinoda (925. i 928.). Djelovanje Rimske crkve u Hrvatskoj usporedit će se sa zapadnom i istočnom politikom pape Ivana X. Naime, uspon katoličkog Kraljevstva Hrvatske odigrao je središnju geoeklezijalnu ulogu u papinskim akcijama usmjerenima prema karolinškom i bizantskom svijetu.

Josip Vrandečić
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

HRVATSKO KRALJEVSTVO U KONCEPTUALNOM OKVIRU BELLOCOVE EUROPE I VJERE

Hilaire Belloc, najveći katolički povjesničar, objavio je 1920. godine knjigu *Europa i vjera*. Najpoznatija je po glasovitim rečenicama: »Vjera je Europa, a Europa je vjera« te »Crkva je Europa, a Europa je Crkva!«. U nas knjiga nije prevedena, no bez te knjige nerazumljiva je europska povijest. Njegova je glavna teza da Rimsko

Carstvo nije abruptno propalo s preciznim datumom, kako je to uporno tumačila dominantna protestantska historiografska tradicija. Isticali su da je Katolička crkva svojim novim moralom rastočila zdrave principe Carstva, da je zbog toga propalo, te da su ga odmijenili zdravi, snažni barbari koji su na temeljima njegove rastočene civilizacije stvorili vlastite države. Oni su također predvodili reformaciju koja se ponovno suprotstavila navodno bolećivom tijelu i moralu Katoličke crkve. Ovoj, u svjetskoj historiografiji dominantnoj tezi »prekida«, Belloc uvjerljivo suprotstavlja tezu »europskog kontinuiteta i jedinstva« koju je očuvala i čuva Katolička crkva. Ne samo da nije doprinijela padu Carstva, nego ga je očuvala i podigla u novoj formi. Po Bellocu, stari su barbarski »kraljevi« (*reges*) izvorno zapovjednici rimskih augzilizarnih postrojbi koji su cjelovito integrirani u Carstvo i koji su sa slabljenjem centralne vlasti preuzeli upravne funkcije. U radu se analizira koliko kneževi i kraljevi Hrvatskog Kraljevstva slijede isti obrazac poput onih na Zapadu. Također se pokazuje blagotvorni učinak Katoličke crkve čija je organizacija i katolička tradicija tla na koje su doseljeni omogućila brzu i snažnu afirmaciju novog kraljevstva u upravnom, vojnom i kulturnom smislu.

Petar Vrankić

Društvo za istraživanje povijesti crkvenih koncila
Augsburg

NASTANAK, ULOGA I ZNAČAJ CRKVENIH SABORA U POVIJESTI RANE I SREDNJOVJEKOVNE CRKVE

Hrvatska riječ sabor dolazi od latinske riječi *concilium* (sabor ili savjet), odnosno od starogrčke riječi *sinoda* (*σύνδοδος*), koja isto tako znači susret, sabor, zajednički put. Sabori su sazivani u vrlo važnim ili ključnim trenucima Crkve, njene nauke, vjere, života i suživota te u trenucima izazova političke, geopolitičke, kontinentalne ili sveopće (ekumenske) naravi. Crkvene sinode ili sabori obično se dijele na lokalne (biskupijske, pokrajinske, nacionalne i kontinentalne, prisjetimo se samo latinoameričke sinode u Medellínu 1968.) te na opće (generalne) ili ekumenske koncile. Sve je počelo na Apostolskom saboru u Jeruzalemu oko 48. godine kada se Crkva (Jeruzalemska crkvena općina) definitivno rastavlja od sinagoge i židovstva te se obraća *ad gentes* – *poganima*, svim narodima na Zemlji i započinje svoju univerzalnu misiju, koja je i danas *in fieri*. Primjere kolegijalnog odlučivanja i savjetovanja u spornim pitanjima nalazimo već u poganskoj antici. Taj *modus procedendi* preuzima rana kršćanska zajednica, biskupi i starješine, kao svoj način saborovanja: savjetovanja i odlučivanja. Konkretno: ovaj modus će se manifestirati u jednoglasju ili u većinskom broju glasova, što će postati temeljna podloga suvremenog europ-

skog i svjetskog demokratskog parlamentarizma. U izlaganju će se ukratko izložiti značajniji primjeri koncilske tradicije, prakse i ekumenske dimenzije kao i nekoliko primjera saborskih nedostataka i propuštenih šansi, počevši od Jeruzalemskog pa sve do Tridentskog sabora.

Ivan Zubac

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

1000. PROSLAVA HRVATSKOG KRALJEVSTVA 1925. PITANJE IDENTITETA
HRVATSKOG NARODA U KRALJEVINI SHS/JUGOSLAVIJI U SVJETLU
ARHIVSKIH IZVORA

Hrvatski narod je krajem jeseni 1918. godine doživio jedan od najvećih povijesnih diskontinuiteta u svojoj povijesti. Nestanak Austro-Ugarske Monarhije i ulazak hrvatskog naroda u prvu jugoslavensku državnu zajednicu označio je početak vrlo teškog razdoblja za hrvatski narod. Nova država pokazala se kao inherentno nestabilna, prožeta nepomirljivim etničkim, socijalnim, gospodarskim i prije svega vjerskim razlikama. Hrvatska se našla u situaciji da mora braniti svoju opstojnost, svoju prošlost, svoj nacionalni identitet i svoju budućnost. Gotovo plebiscitarna potpora hrvatskog naroda tadašnjem HSS-u i njegovu vođi Stjepanu Radiću ubrzo je našla pandan u bogatom životu Katoličke crkve. Jedna od aktivnosti, koja je uključivala aktivno sudjelovanje velikog broja ljudi u različitim područjima društva, bila je proslava 1000. godišnjice Hrvatskog kraljevstva 1925. godine. Veliki otpor službenog Beograda ovoj inicijativi i proslavi samo je produbio sveprisutnu krizu i unutarnji hrvatsko-srpski spor oko karaktera same države. Izlaganje na ovoj konferenciji i pisani rad koji će iz njega proizaći uključit će bibliografiju (suvremenu i onu iz vremena spomenutog u naslovu), periodiku (vjerskih i svjetovnih časopisa, po istom principu kao i bibliografija) te relevantnu arhivsku građu iz više arhiva (nadbiskupski arhivi u Đakovu i Zagrebu, državni arhivi u Osijeku i Zagrebu, Arhiv Jugoslavije u Beogradu, Apostolski vatikanski arhiv i Arhiv Kongregacije za izvanredne crkvene poslove u Rimu). Poseban naglasak bit će položen na tadašnju Đakovačku ili Bosansku i Srijemsku biskupiju i njezina biskupa mons. Antuna Akšamovića. Đakovo je prostorno bilo najbliže Beogradu te su, sukladno tome, katoličko-pravoslavni, odnosno, hrvatsko-srpski odnosi bili vrlo intenzivni i sadržajni.

Mateo Žagar

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

NAJSTARIJI ĆIRILIČKI SPOMENICI U KONAVLIMA:
IZMEĐU KONSTRUKCIJE I REKONSTRUKCIJE

Analizirajući pismo srednjovjekovnih konavoskih ćiriličkih tekstova, uklesanih ili ugrebanih na kamenu i upisanih na pergamentu ili papiru, procjenjuje se navezanost zapadnoćiriličkih posebnosti na dubrovačku pisarsku praksu i onu srpske kraljevske kancelarije 13. i 14. stoljeća. Uzimajući u obzir opći kontekst slavenske (glagoljske i ćiriličke) pismenosti na jadranskome jugu, kao i poznati povijesni kontekst, raspravlja se o mogućnostima prvih kontakata Konavljana, i ne samo njih, na jugu (posebice u Duklji) s ćirilicom odnosno grčkim pismom za slavensku riječ. Koristi se prilika i za propitivanje odnosa dvaju slavenskih pisama na tome prostoru i u 9. i 10. stoljeću, odnosno problematizira se hipoteza kako je ćirilica prispijevala onamo isključivo iz kontinentalnog smjera i dubljeg istočnog zaleđa. Nije li smjer širenja ćirilice, odnosno inovacija u njezinom azbučnom sastavu i minuskulnoj izvedbi, mogao biti i obrnut? Do koje se, pak, mjere propitivanje ovih okolnosti odnosi na prostor Hrvatskoga Kraljevstva, pa i u Tomislavovo doba?

SLIKE
FIGURES

Solin, Katedralni sklop i terme Salone
Solin, Salona cathedral complex and thermal baths

Solin, amfiteatar
Solin, amphitheater

Solin, Manastirine, grob sv. Dujma
Solin, Manastirine, tomb of St Domnius

Mozaik u rimskom oratoriju sv. Venancija, Lateran, Rim
Mosaic in the Roman oratory of St Venantius, Lateran, Rome

Detalj mozaika s prikazom svetaca: Bogorodica, sv. Petar, sv. Ivan Krstitelj,
sv. Dujam, papa Teodor
*Detail of mosaic with a depiction of the saints: Mother of God, St Peter,
St John the Baptist, St Domnius, Pope Theodore*

Sarkofag Dobrog Pastira, kapela sv. Dujma u splitskoj prvostolnici
Sarcophagus of the Good Shepherd, chapel of St Domnius in Split Cathedral

Majstor Otto, reljef s prikazom sv. Staša, sv. Dujma i sv. Petra
nad sjevernim ulazom u zvonik splitske katedrale
*Master Otto, relief depicting St Anastasius, St Domnius and St Peter
over the northern entrance to the bell tower of Split Cathedral*

Oltar sv. Dujma u splitskoj katedrali, srebrno poprsje i ruke s moćima sveca
*Altar of St Domnius in the Split Cathedral, silver bust and hands
with relics of the saint*

Katedrala Sv. Dujma u Splitu
Cathedral of St Domnius in Split

Portal splitske katedrale s vratnicama Andrije Buvine
Portal of the Split Cathedral with the doors of Andrija Buvina

Unutrašnjost splitske katedrale
Interior of Split Cathedral

Kripta splitske katedrale posvećena sv. Luciji
Crypt of Split Cathedral dedicated to St Lucy

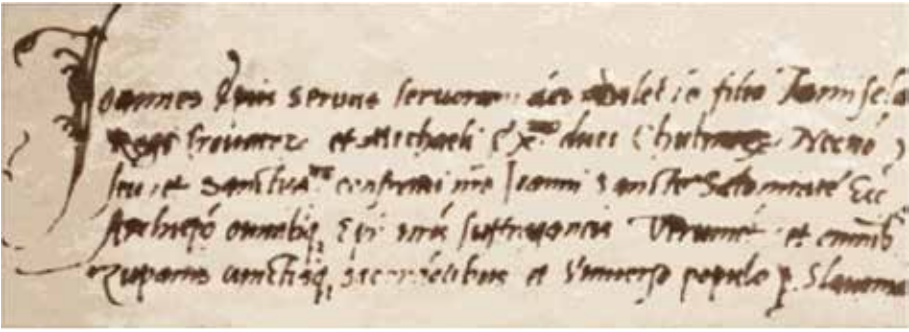
Romanička propovjedaonica splitske katedrale
Romanesque pulpit of Split Cathedral

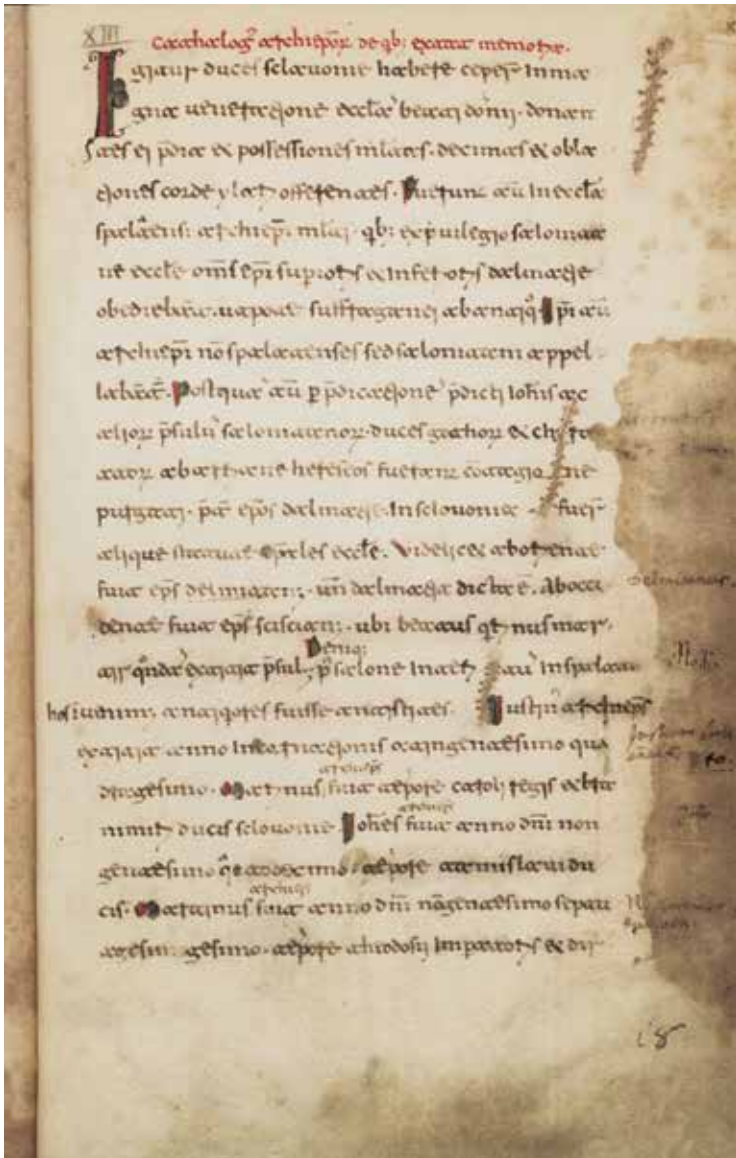
Reljef s likom kralja iz splitske krstionice
Relief with the image of a king from the baptistery in Split

Pismo pape Ivana VIII. knezu Branimiru
Letter from Pope John VIII to Duke Branimir

Prijepis pisma pape Ivana X. 925. godine, Tomislavu, kralju Hrvata
Transcript of a letter of Pope John X of 925 to Tomislav, King of the Croats

Početak XIII. poglavlja najstarijeg rukopisa Tome Arhiđakona u kojem spominje Tomislava s naslovom *dux* i datira 914. godinom (Riznica splitske katedrale)
Beginning of Chapter XIII of the oldest manuscript by Thomas the Archdeacon mentioning Tomislav with the title dux and dated 914 (Treasury of Split Cathedral)

cepit impugnatē felonā. Unde obsessa ciuitas.
 & diuisus nauales exequit. exagitatione congregat
 su. at unde in manibus: tomā nox atardiat est. In
 qua obsidione natus est pollom slyus. cui celo
 nius nom imponit. Tunc u magna potestati
 atq; illius destructur suā. mactosē eqe' muni
 gones diuac. ne tomā ne rei publice rebellate
 ulat. ut possit. Paetia etgo uictor. a pollo cu' suo
 exortatu pūsus ē tomā. ubi cu' magna glā &
 laudis at upho a stēnācu ptoq; tomāno suscep
 aus est. de quo in odis concines oteq; dicit. Cui
 dūnos honores delinacō pēpā at upho. Fina
 cū iste pollo nō solū atmis stēnuis. sed eqe' po
 tēca fecundia insignis. lytosq; nō nullos lytes mē
 atf composuit. *De scō domnio. & scō domnionē.*
Primus lociq; beatus parulus apstl qui abye
 fusile usq; illit. cu' pēpēna euangljo xpi. nō
 atem ipē pte inatruia illit. cu' pōdicatē. sed
 mītia ayau' discipalu' sui. sic dicit ad ayinoatē
 u. epēscens abya. In galacēsa. ayau' in delma
 cō. *Hic etgo beatus ayau' ad delma cō pēp
 atf adueniens. et ūbu' saluay' genayb; ill' pōdicatē
 nō longo illic atmpōtē manētia. Sed audientiq;*

Početak III. poglavlja najstarijeg rukopisa Tome Arhidakona,
 »O sv. Dujmu i sv. Domnionu« (Riznica splitske katedrale)

*Beginning of Chapter III of the oldest manuscript by Thomas the Archdeacon,
 »About St Domnius and St Domnio« (Treasury of Split Cathedral)*

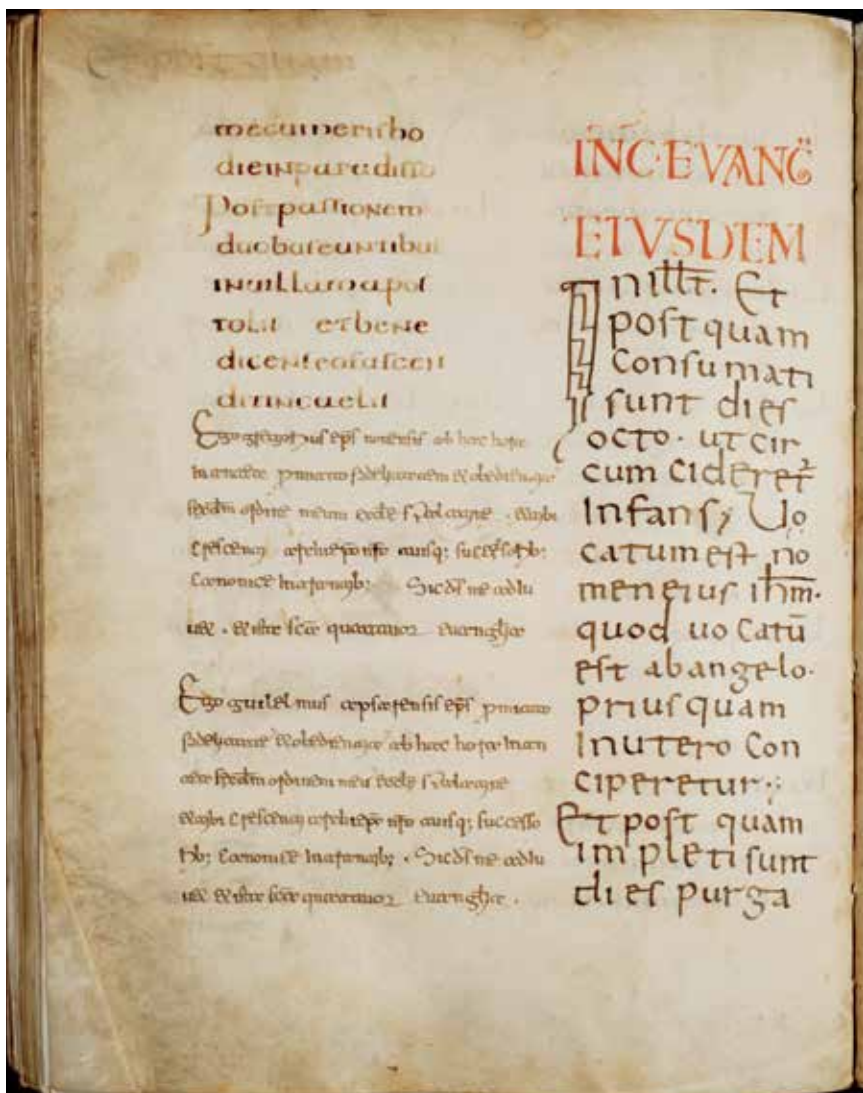
Leo quintus. sedit In aptica sede dies quadrag.
Rostrophorus sedit ann. ij. ann. d. dcccc i.
Ladonius reg. ann. v. Indictione v.
Bergius ij. sedit ann. vi. mē. vi. d. xvi.
Beringerius reg. ann. viij. Indictione xi.
Anastasius ij. sedit ann. ij. mē. i. Indie xv.
Laudo sedit mē. vi. ann. d. dcccc x. ij.
Johannes x. sedit ann. xij. mē. ij. die. vi.
Hic fecit pacem int̄ bulgaros. & chiroatos. ple
gatos suos madalbertū scilicet ep̄m. & ioh̄m
duce. & composuit In dalmatia eccl̄asticū dog
ma ut primit̄ fuerat. cui⁹ beneficij gr̄a chiroati
sc̄o petro effectisunt tributari In perpetuū.
Beringerius. ij. reg. ann. v. Indictione. iij.
Vigo regnauit ann. x. ann. d. dcccc xx.
Leo vi. sedit mē. vii. ann. d. dcccc xxvii.
Stephanus. vi. sedit ann. ii. ann. d. dcccc xxvii.
Joh̄s xi. sedit ann. iij. mē. x. ann. d. dcccc xxx.
Beringerius iij. reg. ann. xvii. Indictione iij.
Leo vij. sedit ann. ii. mē. vii. d. xv. Indie viij.
Stephanus vij. sedit ann. iij. mē. iiii. d. xv. huic
se polani slav̄ tributarij effectisunt. aquo
rectā fidē acceper̄. & ep̄iscopu dignitatē.
Marinus sedit ann. iij. mē. vi. d. xiiij.
Agapius ii. sedit ann. x. mē. i. d. x. Indie v.
Lotharius iij. reg. ann. ii. Indictione vi.
Albertus reg. ann. xi. **J**oh̄s xi. sedit ann. vii.

Korčulanski kodeks u kojem se navode papini legati Madalbert i Ivan koji su posredovali sklapanju mira Hrvata i Bugara

Korčula Codex, mentioning the papal legates Madalbert and John who helped to bring about peace between the Croats and the Bulgarians

Splitski evangelijar, Pri-sege ninskoga biskupa Grgura i osorskog biskupa Vilima zapisane beneventanom u palimpsestu. Desno umetnut ulomak iz Lukina evanđelja pisan karolinom (KAS 621, f. 143v)

Evangeliarium Spalatense, Oaths of Bishop Gregory of Nin and Bishop William of Osor written in Beneventan script in a palimpsest. On the right, an inserted fragment from the Gospel of Luke written in Carolingian minuscule (KAS 621, f. 143v)

Mato Celestin Medović, *Splitski sabor 925. godine*, 1897.,
Zlatna dvorana Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu
Mato Celestin Medović, Split Synod of 925, 1897,
Golden Hall of the Croatian Institute of History in Zagreb

Ferdinand Quiquerez: *Tomislav, prvi hrvatski kralj*, 1888.,
Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu
Ferdinand Quiquerez: Tomislav, the first Croatian king, 1888,
Croatian History Museum in Zagreb

Oton Iveković: *Krunidba kralja Tomislava*, 1905.,
Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu
Oton Iveković: Coronation of King Tomislav, 1905,
Croatian History Museum in Zagreb

Marijan Trepše: *Krunidba kralja Tomislava*, 1925.,
reprodukcija na suvremenoj razglednici
Marijan Trepše: Coronation of King Tomislav, 1925,
reproduction on a modern postcard

Josip Horvat »Međimurec«, *Kralj Tomislav na prijestolju*, 1941.,
ulje na platnu, Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu
Josip Horvat »Međimurec«, King Tomislav on the throne, 1941,
oil on canvas, Croatian History Museum in Zagreb

Robert Frangeš Mihanović, sadreni modeli za konjanički spomenik kralju Tomislavu u Zagrebu 1928. – 1938., Gliptoteka HAZU
Robert Frangeš Mihanović, plaster models for equestrian monument to King Tomislav in Zagreb, 1928 – 1938, Glyptothèque of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Robert Frangeš Mihanović, Spomenik kralju Tomislavu u Zagrebu,
nakon restauracije 2001. godine
*Robert Frangeš Mihanović, Monument to King Tomislav in Zagreb,
after restoration in 2001*

SUMMARIES

Ivan Meštrović, Spomenik Grguru Ninskome u Splitu
Ivan Meštrović, Monument to Gregory of Nin in Split

Ante Alajbeg
Museum of Croatian Archaeological Monuments
Split

ALTAR SCREENS, *DAMNATIO MEMORIAE*, AND POLITICAL DYNAMICS
AT THE DAWN OF THE CROATIAN KINGDOM

Epigraphic monuments, particularly fragments of pre-Romanesque altar screens inscribed with the names of dukes, *župani*, and clerics, hold immense significance for an understanding of early medieval Croatia. Remarkably, the sheer number of such inscriptions from the duchy period contrasts significantly and positively with the number of inscriptions from the longer-lasting kingdom. While multiple factors likely contribute to this epigraphic disparity, this presentation emphasises one in particular: internal struggles for power within the duchy. As instruments for legitimising and disseminating authority, inscriptions bearing rulers' names simultaneously became targets for political adversaries. This phenomenon is particularly evident in the defacement of inscriptions from Trpimir's reign and finds further expression in the distinctive pattern of ecclesiastical furnishings during Branimir's rule. Altar screens from the *Benedictine Workshop* and the *Court Workshop* were typically installed in newly constructed churches, appearing in sites with the Early Christian phase only if furnishings from Trpimir's era were already present. Showing a clear intention to overwrite the legacy of political rivals and their successors, the topographical distribution of 9th-century pre-Romanesque sculpture also reveals the differing attitudes of Croatian dukes towards the Early Christian and the Late Antique heritage.

Denis E. Alimov
Sankt Peterburg State University
Department of History of Slavic and Balkan countries
Sankt Peterburg

REX CHROATORUM: THE GENESIS AND MEANING OF THE TITLE
IN THE CIVILIZATIONAL CONTEXT OF THE EARLY MIDDLE AGES

Tomislav's title, *rex Chroatorum*, indicates not only the high position of this ruler, but also the existence of a special ethnopolitical community that must then have been perceived as the *gens* or *natio Chroatorum*. As is rightly noted in modern historiography, the perception of the Croats as such an ethnic community could only have emerged when the Croat elite adopted a specific ethnic discourse that was

characteristic of a civilization formed in the early Middle Ages in the process of the transformation of the Roman world. The acceptance of this discourse by various groups of »barbarians« was an element of the process of *imitatio imperii*, and in the case of the Croats the relevant empire was no longer the Roman, but the Frankish. In Frankish Dalmatia, therefore, the Croat group identity had to be adapted to the concept of »nation« that existed in the Carolingian state. How did this happen, and when? The paper puts forward the idea that the conditions for the emergence of the ethnic kingdom of the Croats arose during the crisis of the Carolingian Empire in 829–834, when the Croat elite had to adapt to the new configuration of the Frankish political system. The ethnic kingdom of the Croats, which was then *de facto* established, managed to outlive the Frankish Empire. Thus, the way was opened for Tomislav to be named King of the Croats in a letter from Pope John X.

Mladen Ančić

University of Zadar, Department of History

THE SPLIT SYNODS AS CONSOLIDATION OF THE MISSIONARY ERA

The premise of the paper is that the synods of 925 and 928 embodied the endeavour that the outcomes of the missionary work of the 9th century be systematised and implemented through the consolidation and structuring of the Church in accordance with the organisational tradition of the Early Christian era. In accordance with this, the provisions of the synods are discussed, taking into consideration the interests of the various stakeholders in the social life of the hinterland of the eastern Adriatic, ranging from the local to the papal curia. The discussion is focused on the issue of which of the conclusions of the synods could, in such a context, be implemented, and which could not.

Ivan Basić

University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

ROMANNESS AND SLAVDOM ON THE SOUTHEASTERN BORDERS
OF TOMISLAV'S KINGDOM: THE INSCRIPTION OF ST MICHAEL'S, STON

An early medieval inscription carved on a relief-decorated stone beam, discovered in 1953 near the Church of St Michael above Ston, gave rise to a wealth of historiographic production in the first decade after its discovery, with discussions continuing until the late 1960s (C. Fisković, B. Gabričević, Lj. Karaman, J. Kovačević, J. Lučić, I. Ostojić, D. S. Popović, M. Vego, F. Vlašić), and occasionally thereafter. Both its epigraphic and artistic components were examined (M. Jurković), with particular attention focused on the text, which mentions the personal name Michael. The short inscription was thus linked to the Archangel Michael as a heavenly protector, though alternative interpretations were proposed, identifying the donor of the inscription with several rulers of the narrower Hum region (Michael Višević, early 10th century) or the broader area of Duklja (Michael Vojislavljević, late 11th century). All three possibilities were, in various contexts, associated with different stages in the construction of the Church of St. Michael. Accordingly, the assumed chronology of the inscription shifted with the changing interpretations. This paper will offer another proposal for reading and recontextualizing the epigraphic text, aiming to solidify the chronology and the cultural background of the inscription.

Goran Bilogrivić

University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

TOMISLAV, 10TH CENTURY DISCONTINUITIES, AND THE FORMATION
OF THE KINGDOM OF CROATIA IN A EUROPEAN CONTEXT

More than 150 years after the first historiographical discussions, Tomislav is still one of the most contested early medieval Croatian rulers. Questions about his kingship and the transformation of Croatia from a duchy to a kingdom are probably even more open today than they were in the late 19th century. One of the starting points for the discussion lies precisely in the fact that the beginnings of the Kingdom of Croatia are most often viewed within the process of transformation of the Croatian duchy into a higher level of state organisation. Basically, then, a question of continuity. In the

same vein Tomislav is usually considered in a straight line of Croatian early medieval rulers, from the first dukes to the line of kings that begins precisely with him. Part of Croatian historiography, not to mention the popular discourse, still sees these rulers as members of the Trpimirović dynasty and kindred. And Tomislav among them, of course. However, the sparse sources suggest a different story, one that consists of many more discontinuities. The aim of this paper is therefore to reconsider the topic of the formation of the Kingdom of Croatia precisely within the context of local discontinuities and political events, but also in the wider European context. Because it was precisely the 10th century that was the period of the formation of a number of kingdoms throughout Europe – from England to Scandinavia, through Poland and Bohemia, to Kievan Rus'. The beginnings of the Kingdom of Croatia are therefore the logical Adriatic segment of these processes.

Neven Budak

University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

BETWEEN APOLOGETICS AND HYPERCRITICALITY

Our knowledge of King Tomislav and the period of his reign is based on a small number of sources written from the 10th to the 16th century: mainly the texts of Constantine Porphyrogenitus, the *Salonitan History* of Thomas the Archdeacon, the *Greater Salonitan History*, the *Kingdom of the Slavs/Chronicle of the Priest of Dioclia*, and the *Croatian Chronicle*. Since Ivan Lučić, historians have been concerned with the credibility of these sources, making critical remarks about them, or attributing to them meanings that they did not have. This paper has two parts: a concise overview of the attitude of historiography to the aforementioned sources and an attempt to synthesize all the critical reviews that have questioned the credibility of individual sources. The following questions will be asked: what can insight into the writings of individual historians tell us about them and the time in which they worked, and what remains for us as an irrefutable basis for assessing Tomislav and his reign? Finally, is it appropriate to be extremely sceptical in the evaluation of sources?

Krešimir Bušić
Institute for Migration Research
Zagreb

THE CULTURAL MEMORY OF SHARED NOTABLE FIGURES
FROM THE ANCESTRAL LAND – HIGHLIGHTING KING TOMISLAV
IN THE NATIONAL IDENTITY OF THE BUNJEVAC CROATS IN BAČKA

Identity, as cultural phenomenon and concept of considerable complexity, consists of numerous attributes that were formed in the ancient and often mythical past of a people. Identity is thus a collection of constructed and collectively accepted attributes associated with sentiments and symbolism, shaped through the language of the folk tradition over time. As British social historian Anthony D. Smith emphasizes, the myths that build national identities typically refer to memories of ancestral territory and prominent figures (heroes, kings) and are crucial for the survival of ethnic communities. Myths have historically played, and continue to play, a fundamental role in the creation and maintenance of modern political communities, which are based on shared memories of the past. Relying on Smith's theoretical framework on the formation of modern national identities, the author of this paper explores the symbolic connections and sentiments emphasized by the Bunjevac subethnic group in Bačka during the 19th and 20th centuries as they defended their contested Croatian national identity. In an analysis of historical written sources, the author pays particular attention to references to King Tomislav. As a historically recorded and prominent figure, King Tomislav symbolically embodies the heroic ancestor and is recognized among the Bunjevac Croats of Bačka as a figure linking them to their ancestral lands before their migration to Bačka. These collective memories, preserved through the oral tradition for centuries, recall the territories of Dalmatia and Bosnia and Herzegovina as mythical lands of origin. In this way, they have shaped a broader symbolic meaning, as these memories directly contributed to the preservation of the fundamental identity attributes of the Bunjevac Croats in Bačka. The idea of a symbolic connection between King Tomislav and the Bunjevac Croats became particularly prominent in the 20th century when, in 1925, members of this subethnic group in Bačka were particularly fervent in their celebration of the grand jubilee of the 1000th anniversary of the Croatian Kingdom. During this commemoration, they also emphasized their connection to the mythical site of Tomislav's coronation on Duvno Field, their ancestral homeland.

Radoslav Bužančić

University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences

MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA.

THE INSCRIPTION OF A RULER WITH THE TITLE *REX*,
OF HIS ROYAL FAMILY AND A WIFE WITH THE TITLE *REGINA*

The remnants of the church and church furniture found at Klis Fortress are material evidence that confirmed the text of Trpimir's donation and the existence of the long-sought Trpimir's court at Klis. The court chapel in Klis, dedicated to St. Vitus, was demolished by Murat Beg Tardić, who built a mosque in its place. This marked the disappearance of the last remains of the Klis *curtis* from the time of the Trpimirović dynasty. The existence of a medieval church in Klis is supported by research, which showed that a large number of marble fragments of the church's architectural decoration from the 9th to 12th century were built into the walls of the mosque erected in its place. Among the fragments are pilasters, plutei, and beam fragments of the altar screen from the early Middle Ages, and all the medieval material was built into the walls of the mosque above the floor level where the church was reconstructed. In the western wall, four marble fragments of the architrave of the altar screen with parts of inscriptions, one fragment of a marble pluteus, and a pilaster with the base of the screen column were found. All the mentioned fragments were made of Proconnesian marble and were built into the walls of the mosque in such a way that the ornaments and inscriptions could not be seen. The fragments belong to the altar screen and contain typical pre-Romanesque interlace motifs, pretzels, and parts of the inscription carved on the beam strip of the altar screen below the characteristic decoration with hooks. The inscription mentions the ruler and his royal family, and it is the first time in Croatian history that the title of queen is mentioned. The parts of the altar screen with interlace ornamentation, which was in use from the 9th to 10th century, belong to the pilaster and the architrave of the pluteus. Four fragments of the architrave of the altar screen with parts of the royal inscription contain the text with the royal formula: *ORUM FILIU(S)...*, *MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA...* Although these are separate parts, it is very clear that they are part of a unique inscription mentioning the Croatian king and his wife. In the preserved part of the text, the ruler's wife is titled as *REGINA*, from which it can be concluded that her husband, who commissioned the inscription, is a ruler bearing the title *REX*.

Marianna Cerno

Università degli Studi di Udine
Dipartimento di Studi Umanistici e del Patrimonio Culturale

REASSESSING *DOMNIUS' VITA PRIMA*: NEW INSIGHTS INTO
THE *HISTORIA SALONITANA MAIOR* AS SOURCE
AND COLLECTOR OF SOURCES

The *Historia Salonitana maior* is a valuable source for the Late Antique and medieval history of Salona. It includes a version of the Passion of the martyr Domnius, the patron saint of Split (the so-called *Vita prima*). A comparison of it with the rest of the saint's dossier, which has recently undergone a reassessment that revolutionizes the entire chronology of his hagiographies, can shed new light on the handling of the sources collected in the *Historia Salonitana maior*, and perhaps also on the chronological context of Domnius' *Vita* contained within it. This analysis reveals a possible re-elaboration of the source-text(s) by the redactor of the *Historia Salonitana maior*, thereby enriching our understanding of this complex production. Therefore, new observations on Domnius' hagiography and the historiographical work that contains it will be offered, taking into account the most recent bibliography dedicated to the *Historia Salonitana maior*.

Josip Dukić

Università di Spalato, Facoltà di Teologia Cattolica
Centro »Don Frane Bulić«

PAPI E SOVRANI EUROPEI NEI PRIMI TRE DECENNI DEL X SECOLO

Nei primi tre decenni del X secolo l'Europa era sotto assedio da diversi popoli bellicosi. A capo della Chiesa c'erano otto papi e un antipapa. Tutti i papi tranne Giovanni X (914–928) erano sotto il controllo dell'aristocrazia romana, Teofilatto, sua moglie Teodora e la loro figlia Marozia. L'Europa era minacciata dagli Ungari da est, dai Mori spagnoli, dai Saraceni africani e siciliani da sud e dai Normanni da nord. Simeone I il Grande (893–927), il primo Zar dei Bulgari, condusse guerre vittoriose contro Bisanzio, Ungheresi e Serbi e all'inizio del X secolo fece della Bulgaria il paese più potente dell'Europa orientale in senso politico, militare, ecclesiastico e culturale. A proposito di Papa Benedetto IV (900–903) sono state conservate poche informazioni. Papa Leone V (903), benedettino, fu papa solo per un mese. Fu deposto dal sacerdote Cristoforo, che fu antipapa per cinque mesi (903–904).

Sebbene Leone V avesse conferito a Cristoforo il sacerdozio, lui, Cristoforo, lo fece imprigionare e uccidere. Al posto di Cristoforo i conti di Tuscolo elessero Sergio III (904–911), imparentato con Teofilatto. Il nuovo papa, a quanto pare, dopo essere tornato dall'esilio a Roma fece imprigionare e uccidere il deposto Cristoforo. Dopo la morte di Sergio III si sparse la voce su di lui come un assassino e un immorale, motivo per cui il suo pontificato fu segnato come l'inizio della »pornocrazia«. Al tempo di Anastasio III (911–913) viene battezzato Rollone, condottiero dei Normanni. A proposito di Lando (913–914) e Stefano VII o VIII (929–931) si sono conservate anche poche informazioni. L'unico papa che si oppose al dominio dell'aristocrazia romana fu Giovanni X (914–928). A causa della sua opposizione, fu gettato in prigione nel 928, dove potrebbe essere stato strangolato. Fu Giovanni X che approfittò dell'indebolimento della presenza bizantina sulle città dalmate e onorò il principe croato Tomislavo con il titolo del re, probabilmente dopo la sua vittoria sull'esercito bulgaro ma anche dopo aver combattuto con successo contro i pericolosi Ungheresi. Tenendo presente tutto quanto sopra, così come altri dati, il fatto che nessun papa nel periodo dall'867 al 1049 sia stato dichiarato beato o santo non sorprende.

Danijel Džino

Macquarie University, Department of History and Archaeology
Sydney

MICHAEL: THE LORD OF HUM AND ARCHON OF ZAHUMLJE

This paper will re-examine written and material sources for the life and times of Michael, the Lord of Hum and Archon of Zahumlje. Michael was a contemporary of Tomislav and took part in the First Church Synod of Split in 925, together with the Croat ruler. Although scholars frequently mention Michael because of his appearance in diverse written sources, very few studies focus only on him. A particular focus of the paper will be on the significance and meaning of Michael's titles, as papal and Byzantine diplomacy address him in quite different ways: as *dux Chulmorum* and as *archon tōn Zachloumōn*. The paper will hopefully shed more light on the political architecture of the Slavic-speaking polities in the 10th-century eastern Adriatic.

Krešimir Filipec

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Archaeology

CHURCH INFRASTRUCTURE AROUND 925 IN PANNONIA
AND THE SISAK DIOCESE

At the first church council in Split in 925, the Bishop of Nin, Gregory, was offered the Sisak diocese, among two others. The mention of Sisak represented the revival of a long-dormant diocese. While the council records describe these dioceses as well-populated and adequately staffed with clergy it might be asked if this characterization of Sisak was accurate. Moreover, given the political upheaval following the collapse of Frankish control in Pannonia, would a revived Sisak diocese have been viable during this period? It is still quite unclear what was being actually offered that year. In the early Middle Ages, in the new divisions made during the Frankish occupation at the end of the 9th and the beginning of the 10th century, the demarcation between the metropolises of Salzburg and Aquileia ran along the Drava River. In 925, there were no representatives from the Pannonian region at the Split Council, or at least they were not mentioned, and the last administrator of that part, duke (*dux*) Braslav, probably disappeared at the beginning of the 10th century. He had held the area between the Sava and Drava rivers, possibly also Sisak, which is south of the Sava River, and Blatno (Mosaburg / Zalavár) on the other side of the Drava River. In the turbulent 10th century, various processes began that led to the dismantling of older and the construction of new structures. It is in general difficult to determine what the population of such a large territory at that time was, because archaeological finds and cemeteries from the time are very rare and almost unknown; equally poorly known is the church infrastructure they actually had at their disposal. Archaeological data do not unequivocally testify to processes that could be linked to a stronger church organization, although there were still churches being built during the Frankish administration in the 9th century. At the end of the 11th and throughout the 12th century, we have completely new approaches in the former mission areas of the churches of Aquileia and Salzburg and of the possibly re-established Split Metropolis in Pannonia in the 10th century, which is a negation of everything that had previously existed there.

Tomislav Galović

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

METHODII DOCTRINA AND THE CROATIAN GLAGOLITISM:
STATUS QUAESTIONIS

According to the extant historical sources, the beginnings of the Croatian kingdom and the emergence of the Old Church Slavonic liturgy and the Glagolitic script, i.e., Croatian Glagolitic, are closely linked and intertwined. Although several particular church councils were held between the 10th and 13th century to discuss the use of Old Church Slavonic in liturgy (and the Glagolitic script) in the Croatian historical territory, two church councils held in Split in 925 and 928 stand out in particular due to their significance. The records of these councils have been preserved in later transcriptions within the work *Historia Salonitana maior*. This manuscript also contains two letters from Pope John X, both addressed to church dignitaries, with the second letter also directed to Croatian King Tomislav and Prince Michael of Hum. These letters contain, for the first time in a historical source (but notably in a negative context) a reference to the Old Church Slavonic language in the liturgy (*Methodii doctrina*) in these regions. These letters preceded the council of 925, where it was decided (and later confirmed by the Pope in article 10) that the use of the Slavic liturgical language would be limited but not prohibited. Both older and more recent Croatian historiography have offered differing interpretations and assessments of this crucial issue in Croatia's early medieval political, ecclesiastical, and social history. The aim of this paper is to examine the historical and canon-law (theological) perspectives concerning the concept of the *Methodii doctrina* (Methodius' teaching) within Croatian historiography, with a particular emphasis on the period before and after the publication of the highly significant (though incomplete) book by Svetozar Rit(t)ig (1873–1961), *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku, I. sveska od 863–1248*. [*History and Law of the Slavic Language in Liturgy, with Special Reference to Croatia*, Vol. I (863–1248)], published in 1910.

Marcello Garzaniti

Università degli studi di Firenze

Dipartimento di formazione, lingue, intercultura, letterature e psicologia

THE HISTORICAL TURNING POINT OF THE SYNODS OF SPLIT (925, 928)
BETWEEN AUTONOMIST DRIVES AND INTERNATIONAL BALANCES

Taking up some of the reflections developed in the past, the contribution aims to emphasise the historical importance of the first synods of Split in the context of political and ecclesiastical relations, both within the Balkan Peninsula with the emergence of the Croatian kingdom and the conflict with the Bulgarian Khanate, and at the international level in the framework of the complex relations between Rome and Constantinople and between the German Empire and the Byzantine Empire. The Split synods represented a turning point that marked political and religious history both in the Slavic sphere, accelerating the process of westernisation and Latinisation in the Western Balkans, and in the sphere of relations between Rome and Constantinople, fostering the process of separation that would take place in the following century.

Hrvoje Gračanin

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

THE CROAT KING TOMISLAV IN THE INTERPRETATION
AND RECEPTION OF THE EARLY MODERN HISTORIOGRAPHY

The paper analyses the works of early modern historians from the 16th to the beginning of the 19th century from four main historiographic circles (Croatian, Hungarian, Italian and Austrian) who might have mentioned and did mention the Croat King Tomislav in their historical narratives. The aim is to examine what historians were interested in with regard to Tomislav, what sources they relied on and how they interpreted the evidence, what image of Tomislav they had constructed, and to what extent it is possible to determine the interdependence of their narratives with regard to Tomislav. The paper is intended to establish how the historical metanarrative about Tomislav was created prior to Tomislav's mythologization in 19th-century Croatian historiography.

Ana Holjevac Tuković – Robert Holjevac
Croatian Memorial-Documentation Center of Homeland War
Croatian Institute of History
Zagreb

THE DEPICTION OF KING TOMISLAV IN CROATIAN HISTORY
TEXTBOOKS: A COMPARISON BETWEEN SOCIALIST YUGOSLAVIA
AND THE REPUBLIC OF CROATIA

This paper explores the representation of King Tomislav in Croatian history textbooks, comparing the approaches from socialist Yugoslavia with those of contemporary Croatia. It examines the influence of political and ideological contexts on educational content. The first section provides a general discussion on history textbooks, emphasizing their role as a fundamental pillar of the educational process, a primary source of historical knowledge, and an integral component of the curriculum. It highlights the connection between history instruction, textbooks, and socio-political conditions, offering an overview of changes in educational strategies, school systems, and historical consciousness as shaped by the broader political and social contexts. The second section analyzes the portrayal of King Tomislav in textbooks of the socialist era, in which his historical significance was seen through the eyes of Yugoslav ideology, particularly the concept of »brotherhood and unity.« In this context, Tomislav was depicted as a symbol of the collective resistance of Slavic peoples, reinforcing the shared identity. In contrast, history textbooks in the Republic of Croatia place greater emphasis on the development of Croatian national identity and history. The paper also examines the extent to which textbooks are aligned with contemporary historiographical research, assessing changes in the representation of national identity within historical scholarship and the educational framework.

Zdenka Janeković Römer

Institute for Historical Sciences of Croatian Academy of Sciences and Arts
Dubrovnik

ECCLESIASTICAL AND POLITICAL CONDITIONS IN THE DUBROVNIK
COMMUNE IN THE 10TH CENTURY

Despite the scarcity of sources for Dubrovnik history of the 10th century, it is possible to establish the basic coordinates of the city's ecclesiastical and political situation. Among the most important sources are the writings of the Split councils of 925 and 928. In 925, the bishop of Dubrovnik is mentioned as a suffragan of the archbishop of Split at the Church Council in Split. The conclusions of the council of 928 also mention the Dubrovnik diocese, in an unusual duality with the Kotor diocese, also under the jurisdiction of the Split metropolis. However, Dubrovnik strove for independent jurisdiction, referring to the tradition of Epidaurus. As an important stronghold of the Roman Church, it acquired the rank of archbishopric at the end of the century, with suffragans in Zahumlje, Trebinje, Kotor, Bar and Ulcinj, and maintained this status despite new disputes over jurisdiction.

The paper will present a thesis concerning part of the historiography of the subordination of Dalmatia and Dubrovnik to the Patriarchate of Constantinople in some periods of the early Middle Ages. The identification of ecclesiastical and political jurisdiction was based on the interpretation of the demarcation of the influence of the Frankish Empire and the Eastern Empire in Aachen. However, even before the agreement in Aachen, although Dalmatia recognized the authority of the Byzantine Empire, it was never ecclesiastically subordinate to Constantinople, as evidenced by the Byzantine sources themselves. Despite the efforts of the imperial authorities, the plan to extend the jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople to the entire territory of the Empire failed. In such a constellation, Dubrovnik, on the edge of these worlds, formally recognized the distant imperial authority, but ecclesiastically leaned towards Rome, which had been promoted by Frankish policy since the 9th century. The cult of St. Peter, certainly present since the 10th century, and in a special way the cult of St. Stephen, testify to Dubrovnik's ecclesiastical affiliation with the West. The introduction of the cult of St. Blaise points to formal and spiritual ties with Byzantium, but in political and military terms, Byzantine power had already completely collapsed by the 10th century. The thematic organization *de facto* contributed to the process of regionalization and the breakdown of the territorial unity of the Empire, as well as to the formation of local elites and city governments, with the church structure headed by the bishop becoming the strongest force making for social cohesion. This development is clearly evident in Dubrovnik documents from the 11th century.

In the letter of Pope John X, in which he calls Tomislav king, it is stated that at that time Tomislav ruled in Croatia and Dalmatia. Historiography raises the question of whether Croatia was really united with Dalmatia during Tomislav's reign. This was a time when the Byzantine Empire was in crisis due to the war with the Bulgarian emperor Simeon, which enabled the growth of King Tomislav's influence in Dalmatia. Despite the lack of sources, it is possible to assume that the king, primarily through the Church, with the support of the papacy, also exerted greater influence on the cities of southern Dalmatia, including Dubrovnik. It is undeniable that the church organization under the umbrella of Rome unified Byzantine Dalmatia and the Croatian Kingdom, and King Tomislav played an important role in this. This enabled the Dalmatian theme to be ecclesiastically subject to Rome, while politically it was under the great influence of the Principality of Croatia in the hinterland, as eloquently attested by the councils of 925 and 928.

This presentation was co-financed by the Croatian Science Foundation within the project Plurality of actors in the Republic of Dubrovnik: politics and society, institutions and practice, PLURACTA, IP-2022-10-4560.

Mirja Jarak

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Archaeology

THE SARCOPHAGUS OF THE ARCHBISHOP OF SPLIT, JOHN,
SON OF TORDACATUS, AND THE SCULPTURE OF THE FIRST HALF
OF THE 10TH CENTURY IN DALMATIA

The activity of John, archbishop of Split, a prominent member of the church synods in 925 and 928, is an important chronological anchor in the study of early medieval sculpture. The archbishop's sarcophagus, with its richly decorated front, is an example of a reliably dated monument from the first half of the 10th century, a period in which there is a general absence of dated monuments, unlike the 9th century, in which sculpture is reliably dated. As the archbishop's sarcophagus has been well studied, some additional questions are addressed in the present paper. Namely, following Gabričević's assertion on the scarcity of contemporary sarcophagi, comparable monuments outside Dalmatia will be presented and discussed. With regard to the motifs decorating the Split sarcophagus, although there are clear Dalmatian models, it is possible that influences also came from Papal Rome. The Roman influences evident in the inscription on the sarcophagus suggest a similar origin for the

iconography of the relief decoration, reflecting a desire to highlight the link between Split and Rome when the sarcophagus was made.

The findings of sculptures from a series of prominent sites (Biskupija-Crkvina, Donje Polje near Šibenik, Gradac near Drniš, the Hollow Church in Solin, Biograd, Trogir, Split), most often dated to a period of one century or more, are used in this study to consolidate knowledge about sculptures that could be dated to the first half of the 10th century. Naturally, this also implies the possibility of a somewhat broader dating range, from the late 9th to the mid-10th century. For highlighting certain monuments, particular significance – as with the sarcophagus of Archbishop John – is ascribed to inscriptions, both their content and their formal elements, which will be discussed in the study. The aim is to provide a more detailed explanation of the state of research and to expand upon existing knowledge about sculpture from the early 10th century.

Ivan Josipović

University of Zadar, Department of Art History

SILENCES AMONG THE INSCRIPTIONS ABOUT RULERS –
THE ABSENCE OF ARTISTIC WORKS FROM THE PERIOD
OF THE BEGINNING OF THE CROATIAN KINGDOM

Although there are written historical sources that, with varying degrees of credibility, speak of the first Croatian king, Tomislav (c. 910 – c. 925), and his era, there are no artistic works that can be definitively associated with the period, a kind of socio-political pinnacle in early medieval Croatian history. Explanations for this fact range from a possible actual lack of artistic productivity during that period to the inability of our historical sciences and their research methodologies – perhaps also caused by sheer lack of luck – to identify and reliably date such works to the time when the early medieval Croatian state transitioned from duchy to kingdom.

Focusing the discussion on this issue, the author frames it within earlier and later periods, from which a relatively large number of artistic achievements, primarily in architecture and sculpture, have been preserved. These works, however, have been reliably dated, thanks to numerous preserved dedicatory inscriptions of Croatian dukes Branimir (879–892) and Muncimir (c. 892 – c. 910) from the last quarter of the 9th century. Meanwhile, the production of the reliefs from the archaeological site Kapitul in Knin can be placed in the mid or second half of the 10th century, according to the dedicatory inscription from the stair railing of the ambo, in which the later Croatian king Stjepan Držislav (c. 970 – c. 996) is given the title of grand duke (*dux magnus*).

Tamás Körmendi
Eötvös Loránd University
Faculty of Humanities, Institute of Historical Studies
Department of Auxiliary Studies of History
Budapest

TO WHOM BELONGED THE SO-CALLED »OLD SLAVONIA« IN THE 10TH
CENTURY ACCORDING TO THE HUNGARIAN HISTORIOGRAPHY?

After the Croatian-Hungarian Compromise in 1868, scholars from both countries engaged in heated discussions that often went beyond the historical argument, whether Old Slavonia in the 10th and 11th centuries belonged to Croatia or Hungary. After the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy, this discourse was interrupted, without the issue being resolved to mutual understanding. Since then, both Hungarian and Croatian historiography have mostly presented in radically different ways the issue of sovereignty over the area between the river Drava and Gvozd. In our lecture, we will try to present the most significant positions and arguments of Hungarian historians while comparing them with Croatian research. Finally, by reviewing the sources, we will try to confirm once again our opinion previously published in Hungarian and Croatian.

Milenko Krešić
University of Sarajevo
Catholic Faculty of Theology

POLITICAL CONTEXT AND THE CHURCH CONDITIONS
IN THE SOUTHEAST SKLAVINIAE: HUM, TRIBUNIA AND BOSNIA IN
THE TIME OF KING TOMISLAV AND THE CHURCH COUNCILS OF SPLIT

As a part of the Roman province of Dalmatia, the areas of the early medieval *Sklaviniae* with their dioceses were an integral part of the Salonitan church province or metropolis, according to the Acts of Salonitan Councils held in 530 and 533. At that time the dioceses of Narona, Epidaurum, Bestoe and Sarsenterum were extant. The socio-political and ecclesiastical picture of these areas was changed at the time of the migrations of peoples during the 7th and 8th centuries. In the area of the Late Antique province of Dalmatia, that is, in the hinterland of Dalmatian cities, the newly arrived population formed its principalities, among which the Croatian one was the foremost, and which in the time of King Tomislav grew into a kingdom that bordered

on the southeast with *Sklaviniae*/principalities Hum i.e. Zahumlje, Tribunia, and Bosnia. Christianity, which was generally accepted in Roman times, was gradually embraced by the newly arrived inhabitants, so that as early as the 10th century, in the time of King Tomislav and the Church Councils of Split in 925 and 928, it was the established confession of the newly arrived population.

The aim of the proposed topic, and the subsequent paper, is to explore and present – through an analysis of sources, both diplomatic and narrative in nature, and their comparison with insights provided by archaeology – the ecclesiastical circumstances and their related social context in the aforementioned *Sklaviniae*, as well as their connection to the ecclesiastical situation in the Croatian kingdom during the time of King Tomislav and the Synods of Split, specifically during the restoration of the Salonitan/Split Metropolitan See.

Kristijan Kuhar
Diocese of Varaždin

DOMINUS VOBISCUM OR GOSPODŦ S VAMI
THE RELATIONSHIP BETWEEN LATIN AND CHURCH SLAVONIC
LITURGY UNTIL THE 13TH CENTURY

The first mention of the Church Slavonic liturgy in the Croatian Kingdom was in 925 in a letter from Pope John X to Archbishop John of Split, and in Canon X of the Split Council held in the same year. During the same period, it coexisted in the Croatian Kingdom with the Roman rite in Latin, and to a lesser extent, with the Byzantine liturgy in Greek.

In the last hundred years, the topic of Latin and/or Greek liturgy in Dalmatia and Croatia has not been touched upon, nor has any in-depth research been conducted into the Latin liturgical tradition preserved in the dark spaces of the archives of the Dalmatian dioceses and monasteries. The »Glagolitic« liturgy has been investigated and written about to such an extent that it has become not only unique, but also the only rite in the territory of the medieval Croatian kingdom. Although today there are almost no unknowns about the »Glagolitic« rite, in other words, the Roman liturgy in Church Slavonic, the conclusions presented remain incomplete due to the lack of research or the lack of will to emphasize that without the Latin liturgy in these regions there would have been no »Glagolitic« liturgy. Although there are the fragments of sacramentaries, pre-curial lectionaries and gospel books, and complete missals and breviaries after the 13th century, written in Glagolitic and Croatian Church Slavonic, there are still no pontificals, rituals, graduals, the complete Bible, or other liturgical books that were regular in the Roman liturgy.

These matters underlie research into the relationship between Latin and Church Slavonic liturgy in the period from the 10th to the 13th century, i.e. from the Split councils to the pontificate of Innocent IV, and into the matter of which Latin liturgical tradition (Aquileian and/or Roman) had the greatest influence on the development of Glagolitic liturgy in that period.

Dragana Kunčer

Institute of History
Belgrade

MORPHOLOGY AND AUTHENTICITY OF THE ACTS OF THE SPLIT SYNODS OF 925 AND 928: A LINGUISTIC APPROACH

As a linguistic analysis of the documents related to the tenth-century synods held in Split, transmitted in the *Historia Salonitana maior* (*HSM*), has recently been identified as a *desideratum* to enhance the understanding of both the morphology and the authenticity of these documents, this presentation aims to address this perceived gap. Three lines of investigation will be pursued: the first involves linguistically verifying the descriptions of the intertextual relationships between the synodal acts and the *Historia Salonitana* by Thomas the Archdeacon. The second entails verifying recent analyses of the morphology of the documents from the *HSM* related to the tenth-century Split synods, which identify at least three different authors. Finally, the third line of investigation will compare the linguistic peculiarities of the documents in question with a larger corpus of historical texts. This approach seeks to assess the authenticity of these documents by conducting a linguistic analysis akin to the recent comparisons of the content of the acts of the Split synods with those of other synods. Special attention will be paid to the textual-critical principles applied in the editions of the *HSM*.

Robert Kurelić
Juraj Dobrila University of Pula
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

CORONATION AND ROYAL RITUALS IN THE TIME OF KING TOMISLAV

Rituals, symbols, and ceremonies are essential building blocks of the early medieval legal order and fundamental pillars buttressing the social hierarchy centred around the ruler – be it a duke, prince, or king. Countless monographs and scholarly works have been written over the past fifty years on the role of ritual in the political life of the great kingdoms and empires of Western Europe, primarily in the Carolingian Empire and its successor states, France and Germany, the latter evolving into the Holy Roman Empire. In societies where the majority of the population, including the elites, was illiterate, where military culture was deeply ingrained in principles of honour, the safeguarding of one's ego, and personal loyalty, and where every public appearance was an opportunity to manifest and affirm rank and status, skilful knowledge and use of the complex language of symbolic and nonverbal communication were of existential importance both for maintaining and advancing one's standing in society. This paper will discuss the current historiography on the coronation ritual as a central factor in legitimizing royal power, its significance for the legal order and the society of the early Middle Ages, and the royal rituals and ceremonies during the time of King Tomislav in a comparative context within the wider world of Christian Europe.

Vinicije B. Lupis
Institute of Social Sciences Ivo Pilar
Regional Center Dubrovnik

DUBROVNIK RELIQUARIES AND THE EMPEROR-WRITER CONSTANTINE PORPHYROGENITUS, AS PART OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE 10TH CENTURY CROATIAN REGIONS

The wealth of the treasury of Dubrovnik Cathedral has always attracted the numerous travel writers journeying through this extreme edge of the Christian West. They were amazed by the number and beauty of the reliquaries. The treasury was related not only to the Church, but also kept all the most important state and legal documents. The abundance of reliquaries in Dubrovnik represented an attempt to

compensate for the city's lack of early Christian foundations, which its rival Split possessed. Byzantine Ragusium, later called Dubrovnik, grew from a small settlement in the twilight of Antiquity and became a fortified city of Byzantine Dalmatia in the early Middle Ages. What happened to the bishop of Epidaurus Joannes (639), and when exactly the transfer of the episcopal see to Dubrovnik and the relics of the saints to the new center took place, is difficult to say from today's perspective. One thing is certain, and that is that the Byzantine emperor and writer Constantine VII Porphyrogenitus (905–959) in his work *De administrando imperio* in chapter XXIX (*On Dalmatia and the peoples who inhabit it*) writes: »In this city (Dubrovnik) lies St. Pancratius in the Church of St. Stephen, which is in the center of the city.« Another historical source important for the development of the veneration of relics in Dubrovnik is the Miletius Chronicle, written in clumsy hexameters, fragments of which have been preserved in the Annals of Nikša Ranjina, a work of Dubrovnik historiography of the 16th century. Miletius claims that the relics of the saints Nereus, Achilles, Domitilla and Petronilla (Petrunjela) are kept in Dubrovnik, and that they were brought by fugitives from Rome. There was certainly a proto-record of a memorial character of the Dubrovnik Church, from which everyone later drew the oldest records, and it was certainly created before 949, when Emperor Constantine Porphyrogenitus used it and, most importantly, its reports on the oldest holy relics would prove to be entirely accurate when compared to the current state of the Reliquary. It is on the reliquaries of St. Domitilla and Petronilla that imperial portraits are placed, and the reliquaries of St. Nereus, St. Achilles, and St. Pancratius have been preserved. The Emperor in Constantinople, writing his work *On the Governance of the Empire*, used undoubtedly credible reports from his *temarchs* and church prelates, and just as the reports on the Church of St. Donatus in Zadar and the Church of St. Tryphon in Kotor have been confirmed, the existence of the relics of St. Pancratius, mentioned in this imperial text, should also be included among the verified accounts. Unfortunately, these relics have not been preserved in the original reliquary. However, support is afforded by the existence of two other reliquaries – those of St. Domitilla and St. Petronilla – which are mentioned very early in Dubrovnik and bear imperial portraits. In this complex of reliquaries with a Byzantine layer, a large, golden imperial *staurotheca* will be observed, as a superb example of Byzantine goldsmithing in the Croatian regions.

Ivan Majnarić

Catholic University of Croatia, Department of History
Zagreb

THE TITLE *REX* AND THE DISCOURSE OF THE PREMODERN
CROATIAN NATION: THE LETTERS OF POPE JOHN X
IN THE *HISTORIA SALONITANA MAIOR*

Building on the idea that understanding the creation and recording of written sources as traces of the past is essential to historical study, this presentation examines the context in which the letters of Pope John X were recorded in the late medieval *Historia Salonitana Maior*. The primary focus is on the occasional discursive expressions of a premodern nation, seen as part of the transformation of late medieval political theory and practice and closely tied to the intellectual self-fashioning of humanistic historiography. Specifically, the presentation explores the role of rulers in late medieval society and their pivotal importance in shaping the concept of the political nation. This analysis demonstrates that the inclusion of Pope John X's letter in the *Historia Salonitana Maior* reflects the persistent discursive tradition of a premodern nation, aligned with the intellectual standards and frameworks of the period. This perspective adds a nuanced layer to contemporary historians' understanding of early medieval history, particularly in the context of ongoing debates over the title *rex*.

Tomislav Matić

Croatian Institute of History
Zagreb

»NON VOCETUR CONCILIUM, VOCETUR CONVENTUS,
VOCETUR CONCILIABULUM, CONGREGATIO, SINAGOGA...« –
THE LATE MEDIEVAL CONCILIAR MOVEMENT AND THE INTEREST
IN OLDER CHURCH COUNCILS

The fifteenth century was a time when the Catholic Church was gripped by great anxiety. The Great Western Schism and the threat of its recurrence left a deep mark on the church hierarchy, which was seen as in need of an all-encompassing reform. One of the strongest reform movements was the conciliar movement, which was especially prominent at the councils of Constance and Basle. Its purpose was to reform the Church in such a way as to limit the monarchical power of the popes over the clergy by a regular summoning of councils, whose decisions would bind

everyone, including the pope. Over the decades of intellectual struggles between the conciliarists and the adherents of a monarchical papacy, many documents regarding older church councils were brought to light, some going as far back as Late Antiquity, because both sides were striving to bolster their claims with precedents from the past. It should also be mentioned that many forgeries were also employed in this struggle. These efforts resulted in a significant increase of interest in the history of church councils, and manuscripts and, later, printed editions of council decrees became widespread in Europe. In parallel, there was a heated discussion on the influence of lay power on the church. Reports on the church councils recorded in the *Historia Salonitana Maior*, including those held in Split in 925 and 928, and the events related to them, should be perceived in the context of the struggle over the organization of the church and the antiquarian interest in gathering traces of older church councils, both of which marked the 15th century. In this paper, we will consider the reports on the church councils of Split and the role of King Tomislav in them in the context of the time in which the *Historia Salonitana Maior* was compiled, with special emphasis on the discussions on the organization of the church and the role of lay power in it that were prevalent at that time.

Mirjana Matijević Sokol

University of Zagreb
Faculty of Croatian Studies

FROM JOHN OF RAVENNA TO JOHN, THE FIRST METROPOLITAN OF SPLIT

Thomas the Archdeacon (1200–1268), the writer from Split who deals with the history of the Salonitan/Split church organization, mentions John of Ravenna as the first archbishop of Split, sent by an unnamed pope to oversee the revival of the Salonitan archdiocese/metropolis in Split. This not very precise information has been analysed differently in historiography.

Papal letters and the conclusions of the councils of 925–928 during the reign of King Tomislav clarify the issue of Dalmatian-Croatian church organization. This process from John of Ravenna to the archbishop/metropolitan John lasted through the second half of the 9th century, i.e. until the Councils of Split. To understand the establishment of the Salonitan metropolitan in Split, it is necessary to rely on known historical records, namely the correspondence of Pope John VIII (872–882), Pope Stephen VI (885–891), Prince Branimir, and Bishop Theodosius of Nin. From the fragmentarily preserved letters of Pope Stephen VI, we learn that Bishop Theodosius

was reprimanded for holding two dioceses, Nin and Split, and warned that he would receive the pallium when he himself came *ad apostolorum limina*.

The final resolution of the ecclesiastical situation in Dalmatia, that is, Croatia, in the spirit of canon law was made possible by King Tomislav's connection with the Roman Church, that is, with Pope John X (914–928) and Leo VI (928–929). This confirms that the Dalmatian towns and Croatia formed a single state entity, headed by the Croatian king, and that the transfer of the Salonitan tradition to Split excluded other potential claimants to metropolitan rights, Bishop Gregory of Nin and Bishop Forminus of Zadar.

Rosamond McKitterick

University of Cambridge
Sidney Sussex College

ROME, THE PAPACY AND CROATIA IN THE EARLY TENTH CENTURY

The history of the papacy in the late ninth and early tenth century is notoriously contested, in part as a consequence of the disparate and meagre contemporary sources. The hostile portrayal in later narratives such as the *Antapodosis* of Liutprand of Cremona, and the claims made by the 'reforming' popes of the eleventh century more generally, have contributed in particular to the underestimation of the significance of the popes' intervention in ecclesiastical developments beyond Rome. More recent competitive nationalistic historiographies have also played a role. The popes' role in Croatia, especially that of Pope John X, are now ripe for reassessment. Why did John X and the church of Rome intervene as they did in Croatian ecclesiastical affairs? Is there, in fact, a longer history of papal involvement in liturgical conformity and episcopal appointments buried in both western and eastern sources within which to reappraise the development of papal policies and the significance of Croatian links with Rome at the beginning of the tenth century? Is there a fresh perspective to offer on papal relations with Croatia in the early middle ages? In a re-examination of the available evidence, and especially that relating to the popes in Rome in the later ninth and the early tenth century, therefore, this paper will aim to set the Synod of Split of 925, the requirements concerning ecclesiastical jurisdiction, Roman liturgy and Latin in Croatia, and Pope John X's letter to King Tomislav, in a wider historical and historiographical context.

Marko Medved
Università di Fiume
Facoltà di Medicina

DANIELE FARLATI E SPALATO – CONTRIBUTO ALLA CONOSCENZA
DELLE FONTI D'ARCHIVIO RELATIVE ALL'*ILLYRICUM SACRUM*

Il gesuita italiano Daniele Farlati è autore, insieme a Filippo Riceputi e Giacomo Coleti, della voluminosa opera *Illyricum sacrum*, una delle fonti più importanti per la ricerca sulla storia della Chiesa dell'odierna Croazia. L'opera fu stampata in otto volumi a Venezia dal 1751 al 1819. Anche se è già noto che nella descrizione dei concili di Spalato del X secolo l'opera fa riferimento all'arcidiacono Tommaso, l'analisi dell'eredità di Farlati, conservata nella sua casa natale S. Daniele del Friuli in Italia, fornisce informazioni preziose e sconosciute sul metodo di raccolta delle informazioni e sui contatti stabiliti in relazione a Spalato durante i molti anni di lavoro su quest'opera fondamentale per lo studio storia della Chiesa di queste terre.

Ivica Musa
University of Zagreb
Faculty of Philosophy and Religious Sciences

THE PAPACY DURING THE REIGN OF PRINCE/KING TOMISLAV:
A POWERLESS PAPACY OR THE FORERUNNER OF A EUROPE
OF POPES AND KINGS?

The papacy, a fundamental institution of medieval Europe, went through various phases of activity and stagnation throughout the Middle Ages. The papal crisis of the 9th and early 10th centuries coincided in part with what historians have traditionally called the 'Dark Ages', a broader period of cultural and political fragmentation in European history. General accounts emphasize the great influence of Roman noble families in the election of popes, the short pontificates, and political dependence on the rulers of both the West and Byzantium, accompanied by the alleged decadence of the Roman curia. If we add to this the historical context of the encirclement of Europe by the Normans in the north, the Saracens in the Mediterranean, and the Hungarians in most of central and western Europe, the characterization of the time as a dark age seems appropriate.

This segment of European history is the context of the formation of Croatian statehood and political and national identity. Identity is formed through the

correlations of fundamental external cultural and political relations, which influence the recognition and crystallization of the supporting features of political and legal identity. The papacy was the crucial medieval institution that legitimized both the territorial boundaries of Christian kingdoms and their legal status as sovereign entities within Christian Europe. Examples of the diplomatic and ecclesiastical convergence of Croatian and papal politics and the popes involved in this process testify to the success of the process. The distinguishable characteristics of diplomatic moderation, gradualism, pastoral determination and apostolic authority are essentially not far from those of the »golden« age of Roman relations from the time of Charlemagne and even the »post-investiture« period of the papacy of the 12th century. This historical analysis examines papal activities of the period the better to understand the common premises that shaped both Croatian medieval history and its broader historical development.

Ante Nazor

Croatian Memorial Documentation Center of Homeland War
Zagreb

SOURCES ON THE CROATIAN ARMY IN THE FIRST HALF OF THE 10TH CENTURY

Written sources on Croatian history in the early Middle Ages provide very limited reliable information on military history, particularly regarding the possible organization and size of the Croatian army during that period. However, despite this scarcity, such sources as there are, supported by archaeological research and by comparisons with the military structures of other early medieval states or neighboring peoples, can serve as a basis for certain assumptions. This paper presents sources on the possible organization and size of the Croatian army in that period, with a particular reference to Emperor Constantine VII Porphyrogenitus' work *De Administrando Imperio*. It also examines whether the figures mentioned in this text are exaggerated or if they reflect the actual strength of the Croatian army at the time.

Zrinka Nikolić Jakus

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

ARTICLES OF THE CHURCH COUNCIL IN 925 AS AN ATTEMPT
TO REGULATE SOCIO-POLITICAL RELATIONS IN CROATIA
IN THE FIRST HALF OF THE 10TH CENTURY

The presentation will examine the articles (especially the sixth) that refer to the penalization of those responsible for the death of the ruler »in popular revolt«, and mention the relationship to the family or household and endowments of the late ruler. The aforementioned provisions will be considered within the broader context of the space and time of Carolingian and Ottonian Europe and the conversion of Croatian society to Christianity.

Daniel Patafta

University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology

THE SACRAMENT OF MARRIAGE AND PRIESTLY CELIBACY AT
THE CHURCH COUNCIL OF SPLIT IN 925 IN THE CONTEXT OF GENERAL
CHURCH REFORMS FROM THE END OF THE 9TH TO THE 11TH CENTURY

The last points of the conclusions of the Church Council of Split in 925, points 14 and 15, refer to the regulation of the sacrament of marriage and the introduction of or stricter adherence to the discipline of priestly celibacy. The history of the understanding of marriage as a sacrament began to be defined by the church fathers from the 3rd to the 5th century, and at the time of high scholasticism in the 12th century, thanks to the teachings of the great scholastic theologians, marriage would be counted among the sacraments. Regardless of this, from the beginning, the Church had tried to ensure that believers led an orderly married life. Thus, point 14 contains a provision seeking to regulate the conjugal relationship between a man and a woman. It is evident that it deviates from the understanding of the sacrament of marriage as it would be defined a century and a half later, but with this conclusion, an attempt is made to bring order into marriage, and obviously to protect the woman within the marriage. The wording itself shows how the Church began with the definition and protection of the marriage bond, which is also reflected in this conclusion of the Split Council. It can also be seen from the 15th point that one of the reformist interventions of Cluny and of the papal reform from the end of the 9th to the end of the 11th

century was the introduction of the mandatory discipline of celibacy for the priests of the Western Church. We find a speech about priestly celibacy as early as at the provincial assembly in Elvira in 303, while from the time of Pope Leo I in the 5th century, celibacy became an increasingly widespread practice among the clergy in the West. The reform movements created under monastic influence in the 9th century would lead to the introduction of the obligation of the discipline of celibacy for the Western clergy under Pope Gregory VII in the 11th century. Point 15 of the conclusions of the Split Council shows how the status of still married priests in the new metropolis was regulated and formulated in such a way as to ensure that celibacy would be practiced among priests in the future. These two points of the conclusions of the Church Council in Split of 925 point to reform currents within the Church in the West, which are reflected in religious and sacerdotal practice in the Split metropolis.

Ivica Prlender

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

METHODII DOCTRINA IN THE CROATIAN HISTORICAL SPACE
IN THE TIME OF KING TOMISLAV'S REIGN

Starting from the conclusions of the Split Church Council, the author tries to establish in which part(s) of the Croatian historical space Church Slavonic and the Glagolitic script were already present in the liturgical practice of the time.

I believe that the conclusions reached will enable a well-founded discussion of the possible origins of and motivations for the use of Church Slavonic liturgy on Croatian soil, as well as of the timing of its arrival. The author maintains that a thorough analysis and scholarly understanding of the political context of the time in the major European regions (Southeastern and Central Europe), as well as – naturally – the position of the Roman Curia, can facilitate reliable answers to these fundamental questions.

Vadim B. Prozorov
M. V. Lomonosov Moscow State University
Faculty of History
Department of History of Southern and Western Slavs
Moscow

SCRIPTURAL, PATRISTIC AND LEGAL QUOTATIONS IN THE TEXTS
OF THE SYNODS OF SPLIT (925 AND 928)

This paper delves into scriptural, patristic and legal quotations found in the texts related to the Synods of Split in 925 and 928. Focusing on quotes such as »*Wheresoever the body is, thither will the eagles be gathered together*« in canon 1 of the 925 synod, the study aims to address several key issues.

Firstly, it discusses the reliability of tenth-century synodal records from Split, questioning to what extent and in what manner the incorporation of these quotations aligns with contemporaneous European documents.

Secondly, the paper explores the rationale behind the selection of these specific quotations. By analysing the contextual significance and symbolic implications of these citations, the study endeavours to unveil the underlying motivations shaping the discourse of the Synods of Split in the 920s.

Matthias Rozein

Université de Liège, Faculté de Philosophie et lettres
Département des Sciences historiques – Histoire du Moyen Âge occidental
Research Fellow F.R.S.-FNRS
Transitions – Unité de recherches sur le Moyen Âge et la première Modernité

JOHN X, THE BALKANS, AND BYZANTIUM.
PAPAL POWER AND ITS LIMITS IN SOUTHEASTERN EUROPE
AT THE BEGINNING OF THE 10TH CENTURY

The pontificate of John X (914–928) was marked by significant interactions between Rome and Southeastern Europe. The pope negotiated with the Byzantine Empire to organize the defence of Rome against the Saracens (915), was summoned by Patriarch Nicholas Mystikos to approve the resolution of the Tetragamy controversy (920–923), forged ties with the nascent Croatian kingdom during the two synods of Split (925, 928), and made at least two attempts to establish contacts with the Bulgarians (922/923, 928). By examining John X's involvement with these three

regions, this paper aims at a better understanding of how the pope exercised his power in Southeastern Europe. The cases of Byzantium and Croatia, in particular, demonstrated that papal authority was actively sought by local actors, while simultaneously the scope of Roman intervention was constrained by the ambitions and interests of regional powers. John's interactions further illustrate that, in the early 10th century, the Church of Rome remained committed to expanding and consolidating its influence in the Balkans, persistently competing with the Byzantine Empire.

Veronika Rudolf

Eötvös Loránd University

Faculty of Humanities, Institute of Historical Studies

Department of Auxiliary Studies of History

Budapest

DIE KARANTANISCHE MARK IM 10. JAHRHUNDERT

Der Vortrag stellt den westlichen Nachbarn des frühmittelalterlichen Kroatien, nämlich die seit dem zweiten Drittel des 8. Jahrhunderts unter bayerischem bzw. fränkischem Einfluss stehende Karantanische Mark in den Mittelpunkt. Nach einer kurzen Vorgeschichte bezüglich ihres Bestehens während des Frankenreiches sowie des sogenannten *Regnum Carantanums* unter Herzog Arnulf, wird vor allem auf ihre Stellung im Ostfränkischen Königreich und später im Heiligen Römischen Reich eingegangen. Da die Hauptfunktion der Mark hauptsächlich die Verteidigung der bayerischen Gebiete war, können die etwaigen Konfrontationen mit den slawischen und vor allem mit den ungarischen Nachbarn auch nicht ausgelassen werden. Dabei wird ein besonderes Augenmerk auf die eventuellen Kontakte mit dem kroatischen Staat Tomislavs und seiner Nachfolger bzw. auf die Berührungspunkte zwischen der karantanischen Bevölkerung und den Kroaten gelegt, aber das Problem des sogenannten Kroatengaus auf dem Gebiet Karantaniens wird auch angesprochen.

Vladimir Sokol
Prigorje Museum, Sesvete

THE MILITARY POWER OF KING TOMISLAV IN THE LIGHT
OF WRITTEN AND ARCHAEOLOGICAL SOURCES

The Emperor-writer Constantine Porphyrogenitus, a contemporary of King Tomislav, described Croatia from the settlement of the Croats until his own time. The chapter dealing with the military power of Croatia is particularly interesting. It provides a detailed account of the capacities of the Croatian army, including infantry, cavalry and navy. Written historical sources mention military victories from the time of King Tomislav over the Hungarians and a particularly famous battle with the Bulgarians under Emperor Simeon, which long remained in the minds of Byzantine writers.

The analysis of archaeological evidence – although it is not abundant – confirms conflicts with the Hungarians, who are also mentioned as attackers in the *Chronicle of the Priest of Dioclea (Ljetopis Popa Dukljanina)* and states that Tomislav repelled them during several conflicts. Traces of these combat actions – remains of battle equipment – can be found in graves in Petoševci, south of the Sava near Vrbas. This site also contains the burial of a junior officer with insignia of subordination, i.e. order of command: spurs from the Tomislav era and one banner next to the left knee. The conflict with the Bulgarians and the downfall of their army, recorded in all major contemporary and later chronicles, was in the hill-forest area on the border of Mačva and Podrinje where Ratimir once resided. This is the area from which the Croats were to launch an attack on the Bulgarians after the death of Emperor Simeon in 927.

Ludwig Steindorff
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Osteuropäische Geschichte
Historisches Seminar

THE COUNCIL ON THE FIELD OF DUVNO – A HISTORIOGRAPHICAL
FICTION AND ITS BACKGROUND IN THE *CHRONICLE OF THE PRIEST
OF DIOCLEA*

The historiographical concept of the coronation of King Tomislav at the Council in the field of Duvno in 925 originates with Ivan Kukuljević. It was elaborated in the most detailed way by Vjekoslav Klaić in the grand volume published to mark the 1000th anniversary of the ceremony in 1925.

The concept is based on the ninth chapter of the Latin version of the Chronicle of the Priest of Dioclea, which tells about the Council under King Svetopelek in presence of papal legates *in planitie Dalmae*, on the field of Dalma; Kukuljević and the authors following him identified Dalma with Duvno (today's Tomislavgrad) and Svetopelek with King Tomislav. It was attractive to incorporate the story into the national historical narrative because, according to the Priest of Dioclea, the realm of Svetopelek stretched from Vinodol near modern Rijeka to Durrës in modern Albania and from the Adriatic Sea to the Danube, i.e. it could be read as an allusion to the large extension of Tomislav's realm, and to the historically close entanglement of this entire region, as well.

But already Ferdo Šišić in his »History of the Croats during the Time of the Rulers from the National Dynasty« of 1925 simply ignored the concept of the Council on the Field of Duvno in 925, and it is now completely rejected in Croatian historiography. Besides the most popular interpretation in the footsteps of Kukuljević, various interpretations of the story of the Council, as regards dating, identification of persons involved and the described place have been offered. The location of the Council at Duvno has usually been left unchallenged.

My argument is that the connection of the place Dalma with Duvno is certainly unsustainable: According to the Chronicle of the Priest of Dioclea, the fictitious place Dalma is located in the centre of the four parts of the kingdom of Svetopelek, namely White and Red Croatia (i.e. Lower and Upper Dalmatia), Bosnia and Raška, i.e. the centre was somewhere close to the ancient city of Doclea. It is important that, according to the Priest of Dioclea, Lower Dalmatia including Dubrovnik (Ragusa) falls under the ecclesiastical jurisdiction of Split, and all other parts under the jurisdiction of Bar (Antivari).

The fictitious story of the Council *in planitie Dalmae* served as a historical argument in the struggle of the Church of Bar with the Church of Dubrovnik over church jurisdiction over Bosnia and Serbia in the mid-13th century, and it was then that the Chronicle of the Priest of Dioclea was most likely created.

Zvezdan Strika

Augsburg

*CONCILIUM ET SUCCESSORES APOSTOLI PETRI: SYNODALITY
IN CHRISTIAN EUROPE AND CROATIA IN THE FIRST HALF
OF THE 10TH CENTURY AND ITS RELATIONSHIP TO
THE PAPACY IN THE PERIOD OF TOMISLAV'S REIGN*

The councils in the Byzantine capital, convened in 861, 869/870, and 879/880, revealed a significant divide between the two most important Christian centers, Rome and Constantinople. These three councils represent a disruptive factor in the relationship between the East and West. The question which of these councils is the Eighth Ecumenical Council has not yet been satisfactorily resolved. This is followed by the dark period of the papacy (*saeculum obscurum*) in the West – from 882 to 1046 – as termed by the notable Cesare Baronio (1538–1607). Over one-third of the 45 popes faced deposition during this period. Five popes are significant for our study: Sergius III (904–911), Anastasius III (911–913), Lando (913–914), John X (914–928) and Leo VI (928–929). Among them, the pontificate of John X and the short tenure of his first successor, Leo VI, are by far the most important, having sat on the Chair of Peter during Tomislav's reign in Croatia, which coincides with the Councils of Split. Despite their prominence, few sources exist on them. Notably, this includes the *Historia Salonitana Maior*, by an unknown author from the early 16th century, comprises papal letters and decrees from the First Council of Split. There is no additional information beyond a reference made by the Archdeacon of Split, Thomas (1200–1268), in which he exhibits his awareness of King Tomislav and the Councils of Split in the *Historia Salonitana*. Nevertheless, he is still silent about their decisions. Neither source provides an objective picture of the historical context, merely alluding to it and the councils convened in Split. The *Historia Salonitana Maior* is crucial for comprehending councils of Split and the issue of the councils in Croatia in the first half of the 10th century.

Considering this historical context, a novel perspective on synodality is emerging, and as the influential Carl Joseph von Hefele (1809–1893) has observed, councils are convened with decreasing frequency. In the Roman Patriarchate, also encompassing the Kingdom of Croatia and Byzantine Dalmatia, synodality is less concentrated at both the level of the Patriarchate and the lower ecclesiastical levels. An examination of the councils of the Roman and Gallican-Frankish traditions reveals a distinct development, diverging from the synodal practices upheld in the Eastern patriarchates. It represents a turning point, with the conciliar tradition establishing the foundation for the development of a new religious and political ecumenism in the West that is linked to Rome, where the Roman bishop has taken on a leading role. Therefore, the question of the relationship between the Bishop of Rome and the Council as an

institution is on the agenda. The Bishop of Rome has not yet succeeded in asserting hold over the Council as an institution. The Council stands above the Pope, who is subordinate to the Council; nevertheless, through their own councils, the Popes exert influence over Europe and the Council practice. The practice of convening of councils was also conducted in Croatia. The *Historia Salonitana Maior* reveals that King Tomislav requested the Pope to send him a legate: This is not diplomatic politeness or empty rhetoric, but it constitutes the concrete reality. Tomislav likely attempted to solve the metropolitan inquiry and the duality of the ecclesiastical structures in Croatia and Byzantine Dalmatia via the Council but apparently failed to reach a compromise among the bishops. He turned to Pope John X due to the affiliation of the Church in Dalmatia and Croatia with the Roman Patriarchate. A comparable practice was maintained throughout the Patriarchate: specific councils regulated ecclesiastical practice, established the boundaries of individual dioceses, and instituted new metropolitan centers. And it is precisely this fact that points to the *genera conciliorum*, which is immediately followed by another question of who possesses the authority to convene councils. Against this backdrop, the situation in Christian Europe including Croatia and Byzantine Dalmatia shall be addressed in my paper. They are almost identical; the sovereigns assemble councils. Both territories, Kingdom of Croatia and Byzantine Dalmatia, are politically separate; yet both belong to the Roman Patriarchate according to the provisions of previous ecumenical councils.

Regarding synodality in Christian Europe in the first half of the 10th century, one must also address the question of participation in provincial assemblies: Who is entitled to partake in such assemblies? Are only bishops or other ecclesiastical prelates involved? Should the political representatives (the king and princes) also participate? The councils of Split prominently featured political representatives, who convened the councils in agreement with the papal legates. The sovereign and the papal legates also determined the topics discussed. King Tomislav attended the First Council of Split, indicating that the Councils of Split are considered *concilia mixta* or *synodus regia*; but, it is not possible to answer the question of who represented the Byzantine government. Split and Zadar were part of the Byzantine Empire, and if a Croatian ruler attended the council, a representative of the imperial government was required. It is not mentioned anywhere that the Bishop of Split, John, or his colleague from Zadar, Forminus, served as the imperial representative. Despite Zadar being the administrative center of Dalmatia and its bishop enjoying a distinguished precedence according to Byzantine legal practice, no sources appear to exist to confirm that his Bishop Forminus represented the imperial administration. In Byzantine legal practice, a specific system for reorganizing ecclesiastical administration within imperial territories established the boundaries of individual dioceses and metropolises, which aligned with the borders of individual provinces; without the consent of official Constantinople, the Bishop of Split, John, could not become a Metropolitan.

Ana Šimić
Old Church Slavonic Institute
Zagreb

A LITERARY PERSPECTIVE ON KING TOMISLAV'S ATTITUDE
TO GLAGOLITISM

Tomislav is referred to as a king in a letter by Pope John X written in 925. In that letter, the Pope, *inter alia*, expresses his disagreement with the use of the Slavonic language in the Roman liturgy. Thus, Tomislav's royal title entered history together with the first documented mention of the Slavonic liturgy, i.e. Glagolism, in the Croatian lands. The scarcity of historical sources does not allow any categorical conclusions to be drawn about Tomislav's attitude towards Glagolism. Nevertheless, that question has been considered and speculated on by both historians and writers of fiction.

There are two subtopics related to that question. The first is whether the Glagolites participated in the possible coronation of King Tomislav. The second tackles Tomislav's attitude towards the Glagolites as well as the possible manifestations of this attitude at the Split church councils and events peripheral to them, if, of course, the king ever did take part.

The heterogeneous answers to those questions provided by previous and recent generations of historians will be discussed in this presentation as well as the similarly heterogeneous elaboration of those questions in modern Croatian literature, both poetry and prose. As expected, those literary works also include fictionalization of the relationship between King Tomislav and bishop Gregory of Nin, a legendary Glagolite.

Luka Špoljarić

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

ŠIMUN KOŽIČIĆ BENJA AND TOMA NIGER BETWEEN POLITICS
AND HISTORICAL RESEARCH

Unlike Archdeacon Thomas's *Historia Salonitana* (HS), the *Historia Salonitana Maior* (HSM), still features many historiographic uncertainties, in particular with respect to the documents quoted there *in toto* but not found in the HS. While Miho Barada and Stjepan Gunjača claimed that the HSM preceded the HS, a concept used by Archdeacon Thomas when writing the HS, the consensus today is that the HSM is a later redaction of the HS made most probably in the 16th century. The theory on the composition of the HSM was developed most fully by Nada Klaić in her edition of the work. According to Klaić, the HSM was composed by an anonymous, inattentive or poorly educated, priest in Split at the behest of Šimun Kožičić Benja of Zadar, the bishop of Modruš, adding that Toma Niger, the bishop of Skradin/Trogir, a former canon of the Split church, may have played some part in the project. Klaić connected the HSM to Benja's lost manuscript of historical materials, the *Collectanea*, known today thanks to the references from the 17th and 18th centuries. Klaić's theory was accepted and developed further by Lujo Margetić and Neven Budak: Margetić highlighted another possible connection between the composition of the HSM and Benja's interests, while Budak developed the idea that some of the documents included in the HSM could have been found in the archive of the Zadar cathedral chapter to which Benja had access in his younger days as a canon of the church. On top of that, Budak proposed that some documents found in the HSM are humanist forgeries, building thus on the recent historiographical trend that has tended to view Croatian humanists as accomplished Latinists and, if need be, forgers who were able to reproduce medieval Latin styles and had a profound knowledge of early medieval history. Still, neither Klaić nor Margetić and Budak explored in much detail the biographies, the works and the world of Benja and Niger. This is precisely the topic of this proposed talk. The goal is to question the theory on the composition of the HSM by discussing the political and intellectual activities of the two humanist bishops and especially their historical research in the context of humanist historiography of the early 16th century.

Ivana Tomas

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Art History

THE PALATINE CHAPEL OF MIHAJLO VIŠEVIĆ IN STON
AND ITS LINKS WITH DUBROVNIK'S PRE-ROMANESQUE MONUMENTS

St Michael's Church in Ston is one of the best-preserved pre-Romanesque monuments in the historical region of Zahumlje. The construction date of the edifice, and its stone furnishings align with the reign of the most prominent ruler of Zahumlje, Michael Višević. This relatively small religious building was erected as a palatine chapel in the administrative and ecclesiastical seat of Zahumlje – Ston. It is strategically situated at the top of Gradac Hill (107 m), overlooking the fertile Ston Plain and the surrounding area. Its dedication to Archangel Michael – the heavenly commander and protector of rulers and their military endeavours – adds further significance. Its architectural composition and sculptural decoration are of particular interest due to the great proximity to contemporary monuments in neighbouring Dubrovnik and its surroundings, particularly the Elaphiti Islands. The purpose of this paper is to contextualize the Ston chapel by reference to similar examples from Dubrovnik and the Elaphiti Islands, while also highlighting the importance of Dubrovnik as a major urban and episcopal centre, renowned for its ambitious building projects and stone carving production. In this regard, the architectural characteristics of St. Michael's Church in Ston will be examined alongside the distinctive single-nave dome architecture found on the Elaphiti Islands, such as the churches of St. Nicholas/St. Vitus on Koločep and St. John the Baptist on Lopud. Furthermore, the stone furnishings of the Ston chapel will be compared to the most notable pre-Romanesque monuments in Dubrovnik, including St. Peter's Church, the Cathedral, and St. Stephen's Church on Pustijerna.

Marko Trogrlić

University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

THE SALONITAN HERITAGE AND ITS TRADITION AS THE FOUNDATION
AND ORIGIN OF THE DECISIONS OF THE SPLIT COUNCILS (925–928)
ON THE PRIMACY OF THE CHURCH OF SPLIT

Not only because it is first in order, but also due to its content and its significant consequences, the first canon or decision of the Split Church Council from around 925 is undoubtedly the most important of all those passed at that time. It defines and concludes that the Split church has the primacy, i.e. metropolitan status: »Since the blessed Domnius was once sent by the apostle Peter to Salona to preach, it is determined that the church and city, in which his holy bones rest, has precedence over all the churches of this province and that it legitimately receives the metropolitan title over all its dioceses (...)«. In the presentation under the above title, two supporting elements that we see in this text will be analysed, in view of the attention they deserve for the proper understanding of its content, and then its scope: the first concerns the importance and role of the city of Salona, the metropolis of the former Roman province of Dalmatia. The formation of an organized Christian community began there very early, and the development of the church's territorial structure fits into the general process. As is known, during the first five centuries of Christian history, it developed from modest initial forms into a ramified episcopal, metropolitan and even supra-metropolitan system.

The metropolitan position of one of the bishops in a certain province regularly came into being as a new reality that had already existed for a certain time and that was not the result of an official decision of a higher church level of government. It arose, of course, in the capital cities of individual provinces – metropolises – and they eventually became the metropolitan seats of the Church. This was also the case with Salona as a metropolitan centre in the ecclesiastical-administrative sense of the word. Another important element that attracts our attention in the above-mentioned first canon of the Split Synod is the mention of the blessed Domnius, who, as it is said, was sent by the apostle Peter to Solin, i.e. Salona (... *beatus Domnius ab apostolo Petro predicare Salonam missus est...*). It has its own clear weight and justification. The cult of Domnius was strongly established in Salona and throughout the large Roman province of Dalmatia, extending even to Rome, to which his relics had been transferred. This veneration, which was considered very ancient and entirely authentic, is supported by both liturgical and archaeological sources. The widespread devotion to Domnius was undoubtedly linked to the long-held belief that he was a disciple of St. Peter himself, who, according to centuries-old tradition, sent Domnius

to Salona to evangelize the region. This vividly testifies to the ancient claims of the Salona Church, which sought for itself the status of apostolic origin, its 'apostolicity'.

Knowledge and awareness of both of these realities, present and widely spread throughout Dalmatia and beyond, preceded the holding of the Split synods of 925–928. It seems that the decision enshrined in the first canon of the Split Church Council, that Split should be the seat of a single ecclesiastical province for all the dioceses of Dalmatia, Hum and the entire Croatian Kingdom at that time, and that the Salonian-Split Archbishop be recognized as having primacy among all the bishops of local churches in the large area under Tomislav's supreme authority, could hardly have had a firmer underpinning.

Trpimir Vedriš

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

DILECTI FILII SANCTI PETRI: PETRINE DISCOURSE IN THE RELATIONS
BETWEEN THE POPES AND CROATIAN RULERS IN THE 9TH AND 10TH
CENTURIES

Placing the statements from papal correspondence with Croatian rulers of the 9th century in the context of the development of the ideology of the early medieval papacy, in this paper I will depart from an analysis of the intentions and goals of the Roman Pontiffs in their efforts to restore Roman ecclesiastical jurisdiction over Dalmatia. To understand the specific role that the »Petrine discourse« played in communication with Croatian rulers, it is particularly important to recall the circumstances of the gradual loss of power and influence of the Roman Church in a significant part of the former Illyricum. This process reached its peak when, in 870, contrary to the Pope's demands, the newly founded Bulgarian Church was placed under the canonical jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople. The expansion of the influence of the Church of Constantinople from the 8th century, through the disputes of the 9th century and continued with the expansion of the Bulgarian Church after 917, reached its peak in Constantinople's recognition of the Bulgarian Patriarchate in 927. In this context, the Split Councils, as a reflection of the effort to strengthen the »Roman bridgehead« in Dalmatia, allow for an analysis of the origin and function of the Petrine discourse in the correspondence in question. A particular contribution to this analysis can be offered by introducing into the discussion previously rarely used testimonies, such as hagiotopographic evidence, but also by refreshing the interpretation of traditions preserved in narrative sources such as the *De Administrando Imperio* or the so-called *Chronicle of the Priest of Dioclea*.

Andrea Antonio Verardi
Pontificia Università Gregoriana
Facoltà di Storia e Beni Culturali della Chiesa
Roma

BETWEEN LOCAL CRISIS AND UNIVERSAL PRESTIGE: POPE JOHN X,
THE SYNOD OF SPLIT AND THE TENTH-CENTURY PAPACY

The Formosian crisis gave a profound shock to the prestige of the papacy. The 10th-century popes submitted to secular powers, both local and international, characterised by great instability. However, the decline in the prestige of the papacy during this period seems to have been essentially a local and Italian affair. A few decades ago, Girolamo Arnaldi pointed out that even in the 10th century the Church of Rome continued to have an autonomous international dimension. The primary objective of this research is to provide a context for John X's papacy, explore his relationship with Prince Tomislav, and shed light on the geo-ecclesiological relevance of the Councils of Split (925 and 928). The proceedings of the Church of Rome in Croatia will be compared with the western and eastern policies of Pope John X. Indeed, the rise of the Catholic Kingdom of Croatia played a central geo-ecclesial role in the papacy's engagement with the Carolingian and Byzantine worlds.

Josip Vrandečić
University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of History

THE CROATIAN KINGDOM IN THE CONCEPTUAL FRAMEWORK
OF HILAIRE BELLOC'S BOOK *EUROPE AND THE FAITH*

Hilaire Belloc, the greatest Catholic historian, published *Europe and the Faith* in 1920. The book is best known for the sentences: »The Faith is Europe, and Europe is the Faith« and »The Church is Europe: and Europe is The Church.« Without this book, European history is incomprehensible. His main thesis is that the Roman Empire did not collapse abruptly with a precise date, as the dominant historiographic tradition interpreted. The tradition emphasized that the Catholic Church, with its new morality, dissolved the healthy body of the Empire, which collapsed as a result, and that it was replaced by vigorous German tribes that created their own states on the foundations of Roman civilization, now defunct. This inherently anti-Catholic spirit led the Reformation, which once again opposed the allegedly ailing body and morality of

the Catholic Church. Belloc convincingly opposes this thesis of »discontinuity« with the thesis of »European unity« that was preserved and is preserved by the Catholic Church. Not only did it not contribute to the fall of the Roman Empire, but it revived it, in a new medieval form. According to Belloc, the old barbarian »kings« (*reges*) were originally commanders of Roman auxiliary units that were fully integrated into the Empire and who, with the weakening of central authority, took over administrative functions. The paper analyzes the extent to which the princes and kings of the Croatian Kingdom repeated the pattern of those in the West. It also shows the beneficial effect of the Catholic Church, the organization of which, combined with the Catholic tradition of the land in which they had become established, enabled the rapid and strong affirmation of the new Kingdom in administrative, military and cultural terms.

Petar Vrankić

Gesellschaft für Konziliengeschichtsforschung
Augsburg

THE ORIGIN, ROLE AND SIGNIFICANCE OF CHURCH COUNCILS IN THE HISTORY OF THE EARLY AND THE MEDIEVAL CHURCH

The Croatian word *sabor* is the equivalent of the Latin word *concilium* (council or assembly), that is, from the ancient Greek word *synod* (σύννοδος), which also means meeting, council, common way. Assemblies are convened in very important or crucial moments of the Church, its doctrine, faith, life and coexistence, as well as in moments of challenges of a political, geopolitical, continental or general (ecumenical) nature. Church synods or councils are usually divided into local (diocesan, provincial, national and continental, let's just remember the Latin American synod in Medellín in 1968) and into general or ecumenical councils. It all started at the Apostolic Council in Jerusalem around the year 48, when the Church (Jerusalem Church Municipality) definitively separated from the synagogue and Judaism and spoke *ad gentes* – *Gentiles*, all peoples on Earth and began its universal mission, which is still *in fieri* today. Examples of collegial decision-making and consultation in disputed issues can be found as early as in pagan antiquity. This *modus procedendi* was taken over by the early Christian community, bishops and elders, as their way of assembling, consulting and deciding. Concretely: This *modus operandi* was to be manifested in unanimity or in the majority of votes, and would become the basis of modern European and world democratic parliamentarism. In the present paper, significant examples of the Council's tradition, practice and ecumenical dimension

will be briefly presented, as well as several examples of the Council's shortcomings and missed opportunities, starting from the Council of Jerusalem and ending with the Council of Trent.

Ivan Zubac

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Catholic Faculty of Theology in Đakovo

THE MILLENNIAL CELEBRATION OF THE KINGDOM OF CROATIA
IN 1925. THE QUESTION OF THE IDENTITY OF THE CROATIAN PEOPLE
IN THE KINGDOM OF SHS/YUGOSLAVIA IN THE LIGHT
OF ARCHIVAL SOURCES

The Croatian nation experienced one of the greatest historical discontinuities in its history in the late autumn of 1918. The disappearance of the Austro-Hungarian Monarchy and the entry of the Croatian people into the first Yugoslav state union marked the beginning of a very difficult period for the Croatian people. The new state proved to be inherently unstable, riddled with irreconcilable ethnic, social, economic and, above all, religious differences. Croatia found itself in a situation in which it had to defend its survival, its past, its national identity and its future. The almost plebiscitary support of the Croatian people for the HSS (Croatian Peasant Party) and its leader Stjepan Radić soon found a foothold in the rich life of the Catholic Church. One of the activities, which involved the active participation of many people in different areas of society was the celebration of the 1000th anniversary of the Kingdom of Croatia in 1925. The great resistance of official Belgrade to this initiative and celebration only deepened the omnipresent crisis and the internal Croatian-Serbian dispute over the character of the state itself. The paper that will be delivered at the conference and the subsequent written work will include a bibliography (contemporary and that of the time mentioned in the title), periodicals (religious and secular journals, on the same principle as the bibliography) and relevant archival material from several archives (the Archdiocesan Archives in Đakovo and Zagreb, the State Archives in Osijek and Zagreb, the Archives of Yugoslavia in Belgrade, the Apostolic Vatican Archive and the Archives of the Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs in Rome). Emphasis will be placed on the then Đakovo or Bosnia and Srijem diocese and on its bishop Msgr. Antun Akšamović. The proximity of Đakovo to Belgrade was accordingly mirrored in Catholic-Orthodox relations, as well as the overall Croatian-Serbian relations, which were both very intense and substantial.

Mateo Žagar

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Croatian Language and Literature

THE OLDEST CYRILLIC MONUMENTS IN KONAVLE:
BETWEEN CONSTRUCTION AND RECONSTRUCTION

In an analysis of the script of medieval Cyrillic texts from Konavle, inscribed or scratched on stone and written on parchment or paper, an assessment is made of the attachment of Western Cyrillic particularities to the scribal practices of Dubrovnik and the Serbian royal chancery of the 13th and 14th centuries. In the broader context of Slavic (Glagolitic and Cyrillic) literacy in the southern Adriatic, as well as the known historical background, the paper discusses the possible earliest contacts of the people of Konavle – and not only them in the south, especially in Duklja – with Cyrillic and Greek script used for Slavic words. The opportunity is taken to examine the relationship between the two Slavic scripts in this area during the 9th and 10th centuries, questioning the hypothesis that Cyrillic arrived there exclusively from the continental direction and from deeper eastern hinterlands. Could the direction of Cyrillic expansion and innovations in its alphabetic composition and minuscule execution have been reversed? To what extent can the examination of these circumstances be applied to the situation in the territory of the Croatian kingdom, even as early as the time of Tomislav?

SADRŽAJ / CONTENTS

Raspored izlaganja / <i>Programme</i>	5
Jedanaest stoljeća poslije	13
<i>Eleven Centuries Later</i>	17
Logotip	21
<i>Logotype</i>	23

SAŽETCI

Ante Alajbeg: Oltarne ograde, <i>damnatio memoriae</i> i političke dinamike u osvit Hrvatskog Kraljevstva	27
Denis E. Alimov: <i>Rex Chroatorum</i> : geneza i sadržaj titule u ranosrednjovjekovnom civilizacijskom kontekstu	27
Mladen Ančić: Splitske sinode kao konsolidacija misionarskog razdoblja	28
Ivan Basić: Romanstvo i slavenstvo na jugoistočnim granicama Tomislavova kraljevstva: Mihajlov natpis iz Stona	28
Goran Bilogrivić: Tomislav, diskontinuiteti 10. stoljeća i formiranje Hrvatskog Kraljevstva u europskom kontekstu	29
Neven Budak: Između apologetike i hiperkritičnosti	30
Krešimir Bušić: Misao o zajedničkim znamenitim osobama iz zemlje predaka – Isticanje kralja Tomislava u nacionalnom identitetu bunjevačkih Hrvata u Bačkoj	30

Radoslav Bužančić: <i>MEA DOM(N)A S(...)LAVA REGINA</i> . Natpis vladara s titulom <i>REX</i> , njegove kraljevske obitelji i supruge s titulom <i>REGINA</i>	31
Marianna Cerno: Preispitivanje <i>Prvog životopisa sv. Dujma</i> : Nove spoznaje o <i>Historia Salonitana maior</i> kao izvoru i zbirci izvora .	32
Josip Dukić: Pape i europski vladari u prva tri desetljeća 10. stoljeća . .	33
Danijel Džino: Mihajlo: knez Huma i arhont Zahumljana	34
Krešimir Filipec: Crkvena infrastruktura oko 925. u Panoniji i Sisačka biskupija	34
Tomislav Galović: <i>Methodii doctrina</i> i hrvatsko glagoljaštvo: <i>status quaestionis</i>	35
Marcello Garzaniti: Povijesna prekretnica splitskih sinoda (925., 928.) između autonomističkih težnji i međunarodnih odnosa	36
Hrvoje Gračanin: Hrvatski kralj Tomislav u interpretaciji i recepciji ranonovovjekovnog povjesništva	36
Ana Holjevac Tuković – Robert Holjevac: Prikaz kralja Tomislava u hrvatskim povijesnim udžbenicima: usporedba socijalističke Jugoslavije i Republike Hrvatske	37
Zdenka Janeković Römer: Crkvene i političke prilike u dubrovačkoj općini u 10. stoljeću	37
Mirja Jarak: Sarkofag splitskog nadbiskupa Ivana, sina Tordakatova, i skulptura prve polovice 10. stoljeća u Dalmaciji	39
Ivan Josipović: Mûk između vladarskih natpisa – nedostatak umjetničkih djela iz vremena početka hrvatskog kraljevstva	39
Tamás Körmendi: Stara Slavonija i njezina pripadnost u 10. stoljeću po mađarskoj historiografiji.	40
Milenko Krešić: Politički kontekst i crkvene prilike u jugoistočnim sklavinijama: Humu, Tribuniji i Bosni u vrijeme kralja Tomislava i splitskih crkvenih sabora	41
Kristijan Kuhar: Dominus vobiscum ili Gospodъ s vami. Odnos latinskoga i crkvenoslavenskoga bogoslužja do 13. stoljeća	41
Dragana Kunčer: Morfologija i autentičnost akata splitskih sinoda 925. i 928.: lingvistički pristup.	42

Robert Kurelić: Krunidbeni i kraljevski rituali u vrijeme kralja Tomislava	43
Vinicije B. Lupis: Dubrovački moćnici i car pisac Konstantin Porfirogenet kao dio kulturne baštine hrvatskih prostora X. stoljeća	44
Ivan Majnarić: Naslov <i>rex</i> i diskurs predmoderne hrvatske nacije: pisma pape Ivana X. u <i>Historia Salonitana maior</i>	45
Tomislav Matić: »Non vocetur concilium, vocetur conventus, vocetur conciliabulum, congregatio, sinagoga...« – Koncilijaristički pokret u kasnom srednjem vijeku i interes za starije crkvene sabore . . .	45
Mirjana Matijević Sokol: Od Ivana Ravenjanina do Ivana, prvoga splitskog metropolita	46
Rosamond McKitterick: Rim, papinstvo i Hrvatska u ranom 10. stoljeću	47
Marko Medved: Daniele Farlati i Split – doprinos poznavanju arhivske građe o nastanku <i>Illyricum sacrum</i>	47
Ivica Musa: Papinstvo u vrijeme vladavine kneza/kralja Tomislava: nemoćno papinstvo ili predtemelji Europe papa i kraljeva?	48
Ante Nazor: Izvori o hrvatskoj vojsci u prvoj polovici 10. stoljeća	49
Zrinka Nikolić Jakus: Članci crkvenog sabora 925. godine kao pokušaj regulacije društveno-političkih odnosa u Hrvatskoj u prvoj polovini 10. stoljeća	49
Daniel Patafta: Sakrament ženidbe i svećenički celibat na crkvenom saboru u Splitu 925. u kontekstu općecrkvenih reformi od kraja 9. do 11. stoljeća.	50
Ivica Prlender: <i>Methodii doctrina</i> na prostoru hrvatske povijesti za vladanja kralja Tomislava.	51
Vadim B. Prozorov: Biblijski, patristički i pravni citati u tekstovima sabora Splitske crkve (925. i 928. godine)	51
Matthias Rozein: Ivan X., Balkan i Bizant. Papinska moć i njezina ograničenja u jugoistočnoj Europi početkom 10. stoljeća	52
Veronika Rudolf: Karantanska marka u 10. stoljeću	52
Vladimir Sokol: Vojna moć kralja Tomislava u svjetlu pisanih i arheoloških vrela	53
Ludwig Steindorff: Sabor na Duvanjskom polju – historiografska fikcija i njezina podloga u <i>Ljetopisu popa Dukljanina</i>	54

Zvezdan Strika: <i>Concilium et successores apostoli Petri</i> : sinodalnost u kršćanskoj Europi i Hrvatskoj prve polovice 10. stoljeća i njezin odnos prema papinstvu u razdoblju Tomislavove vladavine.	55
Ana Šimić: Literarizacija odnosa kralja Tomislava prema glagoljaštvu .	57
Luka Špoljarić: Šimun Kožičić Benja i Toma Niger između politike i povijesnih istraživanja	57
Ivana Tomas: Vladarska kapela Mihajla Viševića u Stonu i njezina povezanost s dubrovačkim predromaničkim spomenicima.	58
Marko Trogrlić: Salonitanska baština i njezina tradicija kao temelj i ishodište odluka Splitskih koncila (925. – 928.) o prvenstvu Splitske crkve.	59
Trpimir Vedriš: <i>Dilecti filii Sancti Petri</i> : Petrovski diskurs u odnosima papâ i hrvatskih vladara 9. i 10. stoljeća.	60
Andrea Antonio Verardi: Između lokalne krize i univerzalnog prestiža: Papa Ivan X., splitska sinoda i papinstvo u 10. stoljeću.	61
Josip Vrandečić: Hrvatsko Kraljevstvo u konceptualnom okviru Bellocove <i>Europe i vjere</i>	61
Petar Vrankić: Nastanak, uloga i značaj crkvenih sabora u povijesti rane i srednjovjekovne Crkve.	62
Ivan Zubac: 1000. proslava Hrvatskog Kraljevstva 1925. Pitanje identiteta hrvatskog naroda u Kraljevini SHS/Jugoslaviji u svjetlu arhivskih izvora	63
Mateo Žagar: Najstariji ćirilički spomenici u Konavlima: između konstrukcije i rekonstrukcije	64
SLIKE / FIGURES . . . . . između 64 i 65	

SUMMARIES

Ante Alajbeg: Altar Screens, <i>Damnatio Memoriae</i> , and Political Dynamics at the Dawn of the Croatian Kingdom	67
Denis E. Alimov: <i>Rex Chroatorum</i> : The Genesis and Meaning of the Title in the Civilizational Context of the Early Middle Ages	67
Mladen Ančić: The Split Synods as Consolidation of the Missionary Era	68
Ivan Basić: Romanness and Slavdom on the Southeastern Borders of Tomislav's Kingdom: the Inscription of St Michael's, Ston	69
Goran Bilogrivić: Tomislav, 10 th -century Discontinuities, and the Formation of the Kingdom of Croatia in a European Context . . .	69
Neven Budak: Between Apologetics and Hypercriticality	70
Krešimir Bušić: The Cultural Memory of Shared Notable Figures from the Ancestral Land – Highlighting King Tomislav in the National Identity of the Bunjevac Croats in Bačka	71
Radoslav Bužančić: <i>MEA DOM(N)A S(..)LAVA REGINA</i> . The Inscription of a Ruler with the Title <i>REX</i> , of his Royal Family and a Wife with the Title <i>REGINA</i>	72
Marianna Cerno: Reassessing <i>Domnius' Vita prima</i> : New Insights into the <i>Historia Salonitana Maior</i> as Source and Collector of Sources	73
Josip Dukić: Papi e sovrani europei nei primi tre decenni del X secolo .	73
Danijel Džino: Michael: The Lord of Hum and Archont of Zahumlje . .	74
Krešimir Filipec: Church Infrastructure around 925 in Pannonia and the Sisak Diocese	75
Tomislav Galović: <i>Methodii doctrina</i> and the Croatian Glagolitism: <i>status quaestionis</i>	76
Marcello Garzaniti: The Historical Turning Point of the Synods of Split (925, 928) between Autonomist Drives and International Balances	77
Hrvoje Gračanin: The Croat King Tomislav in the Interpretation and Reception of the Early Modern Historiography	77
Ana Holjevac Tuković – Robert Holjevac: The Depiction of King Tomislav in Croatian History Textbooks: A Comparison between Socialist Yugoslavia and the Republic of Croatia	78

Zdenka Janeković Römer: Ecclesiastical and Political Conditions in the Dubrovnik Commune in the 10 th Century	79
Mirja Jarak: The Sarcophagus of the Archbishop of Split, John, Son of Tordacatus, and the Sculpture of the first Half of the 10 th century in Dalmatia	80
Ivan Josipović: Silences Among the Inscriptions about Rulers – The Absence of Artistic Works from the Period of the Beginning of the Croatian Kingdom	81
Tamás Körmendi: To Whom Belonged the So-Called »Old Slavonia« in the 10 th Century According to the Hungarian Historiography? .	82
Milenko Krešić: Political Context and the Church Conditions in the Southeast Sklavinae: Hum, Tribunia and Bosnia in the Time of King Tomislav and the Church Councils of Split	82
Kristijan Kuhar: <i>Dominus vobiscum</i> or <i>Gospodь s vami</i> . The Relationship between Latin and Church Slavonic Liturgy until the 13 th Century	83
Dragana Kunčer: Morphology and Authenticity of the Acts of the Split Synods of 925 and 928: A Linguistic Approach	84
Robert Kurelić: Coronation and Royal Rituals in the Time of King Tomislav	85
Vinicije B. Lupis: Dubrovnik Reliquaries and the Emperor-Writer Constantine Porphyrogenitus, as Part of the Cultural Heritage of the 10 th Century Croatian Regions	86
Ivan Majnarić: The Title <i>rex</i> and the Discourse of the Premodern Croatian Nation: The Letters of Pope John X in the <i>Historia Salonitana maior</i>	87
Tomislav Matić: »Non vocetur concilium, vocetur conventus, vocetur conciliabulum, congregatio, sinagoga...« – The Late Medieval Conciliar Movement and the Interest in Older Church Councils .	87
Mirjana Matijević Sokol: From John of Ravenna to John, the first Metropolitan of Split	88
Rosamond McKitterick: Rome, the Papacy and Croatia in the Early Tenth Century	89
Marko Medved: Daniele Farlati e Spalato – contributo alla conoscenza delle fonti d'archivio relative all' <i>Illyricum sacrum</i>	90

Ivica Musa: The Papacy During the Reign of Prince/King Tomislav: a Powerless Papacy or the Forerunner of a Europe of Popes and Kings?	90
Ante Nazor: Sources on the Croatian Army in the first Half of the 10 th Century.	91
Zrinka Nikolić Jakus: Articles of the Church Council in 925 as an Attempt to Regulate Socio-Political Relations in Croatia in the first Half of the 10 th Century.	92
Daniel Patafta: The Sacrament of Marriage and Priestly Celibacy at the Church Council of Split in 925 in the Context of General Church Reforms from the End of the 9 th to the 11 th Century.	92
Ivica Prlender: <i>Methodii doctrina</i> in the Croatian Historical Space in the Time of King Tomislav's Reign	93
Vadim B. Prozorov: Scriptural, Patristic and Legal Quotations in the Texts of the Synods of Split (925 and 928).	94
Matthias Rozein: John X, the Balkans, and Byzantium. Papal Power and Its Limits in Southeastern Europe at the Beginning of the 10 th Century	94
Veronika Rudolf: Die Karantanische Mark im 10. Jahrhundert.	95
Vladimir Sokol: The Military Power of King Tomislav in the Light of Written and Archaeological Sources.	96
Ludwig Steindorff: The Council on the Field of Duvno – a Historiographical Fiction and its Background in the <i>Chronicle of the Priest of Dioclea</i>	96
Zvezdan Strika: <i>Concilium et Successores Apostoli Petri</i> : Synodality in Christian Europe and Croatia in the first Half of the 10 th Century and its Relationship to the Papacy in the Period of Tomislav's Reign	98
Ana Šimić: A Literary Perspective on King Tomislav's Attitude to Glagolitism.	100
Luka Špoljarić: Šimun Kožičić Benja and Toma Niger between Politics and Historical Research	101
Ivana Tomas: The Palatine Chapel of Mihajlo Višević in Ston and its Links with Dubrovnik's Pre-Romanesque Monuments	102

Marko Trogrlić: The Salonitan Heritage and its Tradition as the Foundation and Origin of the Decisions of the Split Councils (925–928) on the Primacy of the Church of Split	103
Trpimir Vedriš: <i>Dilecti filii Sancti Petri</i> : Petrine Discourse in the Relations between the Popes and Croatian Rulers in the 9 th and 10 th Centuries	104
Andrea Antonio Verardi: Between Local Crisis and Universal Prestige: Pope John X, the Synod of Split and the Tenth-Century Papacy .	105
Josip Vrandečić: The Croatian Kingdom in the Conceptual Framework of Hilaire Belloc’s Book <i>Europe and the Faith</i> (1920).	105
Petar Vrankić: The Origin, Role and Significance of Church Councils in the History of the Early and the Medieval Church	106
Ivan Zubac: The Millennial Celebration of the Kingdom of Croatia in 1925. The Question of the Identity of the Croatian People in the Kingdom of SHS/Yugoslavia in the Light of Archival Sources	107
Mateo Žagar: The Oldest Cyrillic Monuments in Konavle: between Construction and Reconstruction	108

Izdavač
Književni krug Split
Ispod ure 3, Split

Internet knjižara na adresi
www.knjizevni-krug.hr

Za izdavača
Marko Trogrlić

Lektura
Elizabeta Garber

Prijevod na engleski jezik
Graham McMaster

Računalni slog
Književni krug Split

Likovno rješenje ovitka
Neven Marin

Naklada: 500 primjeraka

Tisak:
Dalmacija papir, Split

Međunarodni znanstveni skup *Počeci kraljevstva. Splitski crkveni sabori, Tomislav i njegovo doba o 1100. obljetnici* novčano su pomogli:

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske
Županija splitsko-dalmatinska
Splitsko-makarska nadbiskupija
Hrvatsko katoličko sveučilište
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet u Splitu

Tiskanje završeno u travnju 2025.

